

ÚJ MŰVÉSZET

augusztus 2017 | 8

ujmuveszet.hu

Mások szemével: magyar művészet New Yorkban

Reális absztraktok: magyar kiállítások Ausztriában

**Sztárok allűrökkel és azok nélkül:
Erwin Wurm, Gilbert & George**

Tudatfelszabadító műveletek: a Hejettes Szomlyazók

Amnézia és emlékezet

765 Ft

ISSN 0966-7185
17.08 >

9 770866 218000

nka

AZ ELSŐ 40 ÉV

2017. AUGUSZTUS 18. – OKTÓBER 8.
PESTI VIGADÓ, V. EMELET

A kiállítás célja, hogy bemutassa a világhírű kecskeméti **Nemzetközi Kerámia Stúdió** első 40 évének történetét, a Stúdió meghatározó korszakain keresztül.

A „nomád nemzedék” korai időszakától a digitális design koráig, a kerámiaművészet impresszív gyűjteménye mintegy emlékeztetőül szolgál a történelem különböző korszakainak.

ÚJMűvészet

augusztus 2017 | 3

New York-i tükrünk

New York után

Interjú Pados Gáborral, Pócze Attilával és Szántó Andrással

Kapcsok és kontextusok

Szubjektív sorok a New York-i magyar kiállításról

SZOMBATHY BÁLINT

reflektor

Mások szemével

Amerikai lapszemle a New York-i Elizabeth Dee Galleryben rendezett magyar kiállításról

Absztrakt realitás

Új törekvések az absztrakt művészetben

Interjú Fenyvesi Áronnal

MULADI BRIGITTA

Kontrasztok párbeszéde

Real Hungary: az Esterházy-díjasok kiállítása

EGED DALMA

Sztárok allűrökkel és azok nélkül

Pulóverfal egy földönkívüli gyomrában

Erwin Wurm kiállításai

MULADI BRIGITTA

Kecskeszarv és csörgősipka

Gilbert és George: Bűnbak képek Budapestnek

PATAKI GÁBOR

Pukkad a polgár

Ki szomjazik, és mit helyettesít?

Beszélgetés Várnagy Tiborral

JANKÓ JUDIT

foto: Beérny Zsuzsa

HEJETTES SZOMLYAZÓK: Polák–Wenger, 1987/2017.

A mű 2017. IX. 3-ig látható az Új Budapest Galériában.

Tudatfelszabadító hadműveletek

A Hejettes Szomlyazók kiállításai

P. SZABÓ ERNŐ

Amnézia és emlékezet

Nemtörődöm mező

Az izraeli művészet mai állása

RÓZSA T. ENDRE

Hiányzó történetek

Hermann Ildi kiállítása

TÓTH KRISZTINA

Emlékek – új megvilágításban

Ember Sári: Hosszúélet

GADÓ FLÓRA

Körkép

Az optikai művészet körül

Vasarely és az OSAS

LÓSKA LAJOS

Utópia vagy megoldás?

El-Hassan Róza: Mint a madarak

SIRBIK ÁTTILA

Kódorgás a tóparton

Einstand. Bánkító Képzőművészeti Fesztivál

NAGY KRISTÓF

Olvasó

Négykéznégyláb

Szurcsik József „grafirkái”

Császár László verseihez

RÉVÉSZ EMESE

A belváros könyve

Tomsics Emőke: Budapest Atlantisza

FARKAS ZSUZSA

Pompás elszigetelődés

Szombathy Bálint: A visszhangtalanság ölelésében – fenyvesi Tóth Árpád művészete

P. SZABÓ ERNŐ

Last minute

Felütés

Enigma

HEMRIK LÁSZLÓ

„Formázott” képek

Hencze Tamás és Nemes Márton kiállítása

KOZÁK CSABA

Budapest– Róma

Hajnal János
kiállítása

**Kiscelli Múzeum, Oratórium,
2017. szeptember 10-ig**

Hajnal Jánost elsősorban egyházművész-ként ismeri a magyar és az olasz szakma és közönség. Aba-Novák Vilmos tanítványaként a murális művészet nagy ígérete volt, aki a monumentális művészet iránti tehetségét Olaszországban teljesítette ki. A Fővárosi Képtár kiállítása bemutatja Hajnal életművének, alkalmazott és autonóm munkáinak kivételes műfaji gazdagságát. A pesti Fészek Klub báljára festett pannókon és az egyházi megrendelésre készült vatikáni, milánói és Sao Paolo-i üvegablaktervein egyaránt lenyűgöző erővel hatnak monumentális, sokalakos kompozíciói. Az új tárgylagosság – az első világháború idején fellépő absztrakcióra született ellenreakció – szellemében készült illusztratív grafikái kivételes rajzkészségről és a reneszánsz mestereinek alapos ismeretéről árulkodnak. A Magyarországon eddig még nem látott volumenű kiállítás törzsanyagát a művész Milánóban őrzött hagyatéka adja.

HAJNAL JÁNOS: *A zene hatalma*, 1963, farost, olaj, 121×206,5 cm
Giulia Hajnal tulajdona

Csomópontok a végtelenben

Farkas Ádám és
Rákosy Anikó
kiállítása

**m21 Galéria,
Zsolnay Kulturális Negyed, Pécs,
2017. szeptember 15-ig**

A szentendrei művészpár, Farkas Ádám szobrászművész és Rákosy Anikó festőművész több közös szereplés után újra együtt állít ki, ezúttal a pécsi Zsolnay-negyed m21 Galériájában. A mostani alkalommal elsősorban az új művekre helyezik a hangsúlyt, melynek során a visszatekintésre is lehetőség nyílik, hiszen a régebbi alkotások közül több is látható mindkét művész munkásságából.

A két szuverén alkotói pálya következetes alakulása mellett bizonyos egymásra hatás is megfigyelhető, hiszen művészetüknek elsődleges forrása, a természet és az organikus absztrakt kifejezőmód mindkettejükre jellemző. E hasonlóság alapján és mégis az önállóságuk hangsúlyozásával nyílt meg közös kiállításuk az ezer négyzetméteres, impozáns galériában.

FARKAS ÁDÁM: *Eklipsz*, 2012, márvány, 68×40×91 cm

Kiemelés tőlünk

Válogatás a
Látványtárból

**Látványtár Kiállítóház,
Diszel-Tapolca,
2017. október 1-jéig**

Csöndesen, ugyanakkor valószínűleg „forradalmian új” hangon szólal meg a mostani kiállítás, amelyet a diszeli Látványtárban rendeztek. Nem mellékes, hogy csupán három szerzője ez az új alkalom, hiszen általában 30–40 vagy még több művész munkája adja az itt rendezett kiállítások anyagát. Ők hárman: Albert Katalin, Balassa Katalin, Budahelyi Tibor – mindjárt az ábécé legelejéről – s kiindulópontról, mintegy ürügyként szerepelnek még a Látványtár gyűjteményeinek javából, talán a legsajátosabb egység képviselőjeként, a Megbecsült tárgyak, a maguk meglepő valóságában.

A három művész beavatkozása nyomán, éberségük, érzékenységük révén, igazi kicsinységek, alacsonyágok, semmiségek magasba emelkedésének vagyunk tanúi. Albert Katalin, Balassa Katalin és Budahelyi Tibor türelemmel, szeretettel s gyermeki komolysággal fotókon, rajzokon vizsgálja és ábrázolja az elmúló, a már alig létező, a periférián sem megtúrt tárgyakat, jeleket, nyomokat, hogy árnyékkal fedezzen szegleteket...

BALASSA KATALIN: *Megbecsült tárgyak*, 2017, akvarell, papír

A megfigyelés tárgya

Maurer Dóra kiállítása

Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2017. október 28-ig

Maurer Dóra a tavalyi nagysikerű, a londoni White Cube-ban rendezett egyéni kiállítása után most a veszprémi Vass-gyűjteményben szerepel. Ahogy Beke László megfogalmazta, Maurer Dóra egyik alkotó éneje játékos, szellemes, nőies, a másik ezzel szemben határozott, egzakt és rendszeres. Nagyrészt neki köszönhető, hogy a 70-es évektől kezdve Magyarországon is megrendezésre kerültek konkrét, szisztematikus és szeriális művészeti kiállítások.

A mostani tárlaton látható a Grünerdarabok, overlappings színpéldák mellett a buchbergi kastélyban megvalósított *Tér quasi kép* (1982). Maurer a buchbergi festett térben kezdte először megfigyelni kváziképei színvilágának a változó megvilágítás hatására bekövetkező módosulásait. (Az ezt dokumentáló, 1983-as *Térfestés* című film rögzíti a középkori toronyszoba festett environmentté alakulását.) A veszprémi kiállítás munkásságának fény- és színelméleti vonatkozásaira koncentrálnak.

Enteriőr **MAURER DÓRA** kiállításán, 2017, Vass László Gyűjtemény, Veszprém

Best of Diploma

Az MKE végzős hallgatóinak kiállítása

Magyar Képzőművészeti Egyetem – Barcsay Terem, Aula, 2017. augusztus 20-ig

A diplomamunka öt év művészi munkájának összegzése – szándéka szerint tehát mestermunka. Készítésére, írásos alátámasztására egy teljes tanév áll a hallgató rendelkezésére. Megvédésére nyilvános bemutatón kerül sor, ahol az opponensi vélemény meghallgatása után a hallgató a közönség előtt is összegzi művészi elgondolását. Az egyes szakok párnapos diplomakiállításai azonban csak keveseknek adnak lehetőséget a végzősök munkájának megismerésére. Az MKE nyár végéig álló kiállítása a „krémek krémje”, a legjobbknak ítélt diplomamunkákból válogat. A *Best of Diploma* kiállítóit a tanszék mesterei javasolják. A tárlaton öt tanszék mestermunkáiból láthatunk válogatást. Az itt bemutatott festő, szobrász, grafikus, intermédia és látványtervező szakos hallgatók munkái, valamint a restaurátorok diplomamunkáiról összeállított tablók méltóképpen reprezentálják az egyetemen zajló művészeti oktatás sokszínűségét, friss szemléletét.

POLLMANN SÁRA ZSÓFIA: *Arlene*, 2017, installáció, egyes technika

Sziget 2017

25 éves a fesztivál

Óbudai-sziget, 2017. augusztus 9–16.

Az immár 25. alkalommal megrendezett „Szabadság Szigetén” bár nagyon sok minden megnőtt és megváltozott, még mindig érvényesek az 1993-ban meghirdetett szlogenek: „itt mindent szabad, de semmit nem muszáj”. A zenei programok mellett idén is sok színes kísérőrendezvényt talál az érdeklődő. A Múzeumi Negyed tizedik éve van jelen a fesztiválon. Idén az Aquincumi Múzeum, a HM Hadtörténeli Intézet és Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a kAarton karikatúra- és képregénymúzeum, a Mai Manó Ház és a Robert Capa Központ, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum és Rómer Flóris Művészeti és Történeli Múzeum, a Pénzügyőr- és Adózástörténeli Múzeum várja kihelyezett programokkal a látogatókat. Budapesten a fenti múzeumokba sártetlen napi vagy heti Sziget-karszalaggal augusztusban fél áron lehet bejutni.

Az ArtZone a képzőművészet és a kreativitás varázslatos helye a Szigeten, ahol installációkkal találkozhatunk, valamint művészeti iskolák, művész csoportok és designerek tartanak naponta ingyenes workshopokat.

Art Zone, kapu, tervező: **NYIRÁN MÁRTON**

New York után

Interjú Pados Gáborral, Pócze Attilával és Szántó Andrással

EGED DALMA

A tekintélyes New York-i Elizabeth Dee Galériában augusztusig látható a *With the Eyes of Others: Hungarian Artists of the Sixties and Seventies* (Mások szemével: a hatvanas és hetvenes évek magyar művészei) című kiállítás, amely 30 művész több mint 100 művén keresztül mutatja

be az amerikai közönség számára a magyar neoavangárd művészetét és a korszak itthoni törekvéseit. A hatalmas sajtófigyelmet kapott kiállítás az első, önállóan a magyar művészettörténet e korszakának szentelt tárlat Amerikában, és sok kiállító művésznek az első szereplése is a kontinensen.

Szántó András

Fotó: Magnus Torstne

interjú

A májusi megnyitó óta a legnagyobb művészeti hírportálok, napilapok számoltak be a kiállításról.

Egy hónappal a zárás előtt **SZÁNTÓ ANDRÁS**,

New Yorkban élő szociológust, művészeti tanácsadót, a kiállítás kurátorát, a tárlat létrehozásában együttműködő három kereskedelmi galéria, az acb, a Vintage és a Kisterem képviselői közül **PADOS GÁBORT**, az acb Galéria alapító-vezetőjét, valamint **PÖCZE ATTILÁT**, a Vintage Galéria vezetőjét kérdeztük a kiállítás fogadtatásáról, visszhangjáról és hatásáról.

Az elmúlt pár évben befogadóbb hangulat figyelhető meg az amerikai művészeti közegben a magyar művészet iránt, elég csak a tavaly megrendezett *Modernity X Hungary* összművészeti fesztivált említeni, azon belül is Moholy-Nagy László önálló kiállítását a Guggenheimben, vagy a MoMA-ban rendezett *Transmissions*-kiállítást, amely nagy-részt kelet-európai neoavantgárd műveket mutatott be. Mi lehet az oka ennek a koncentráltabb figyelemnek?

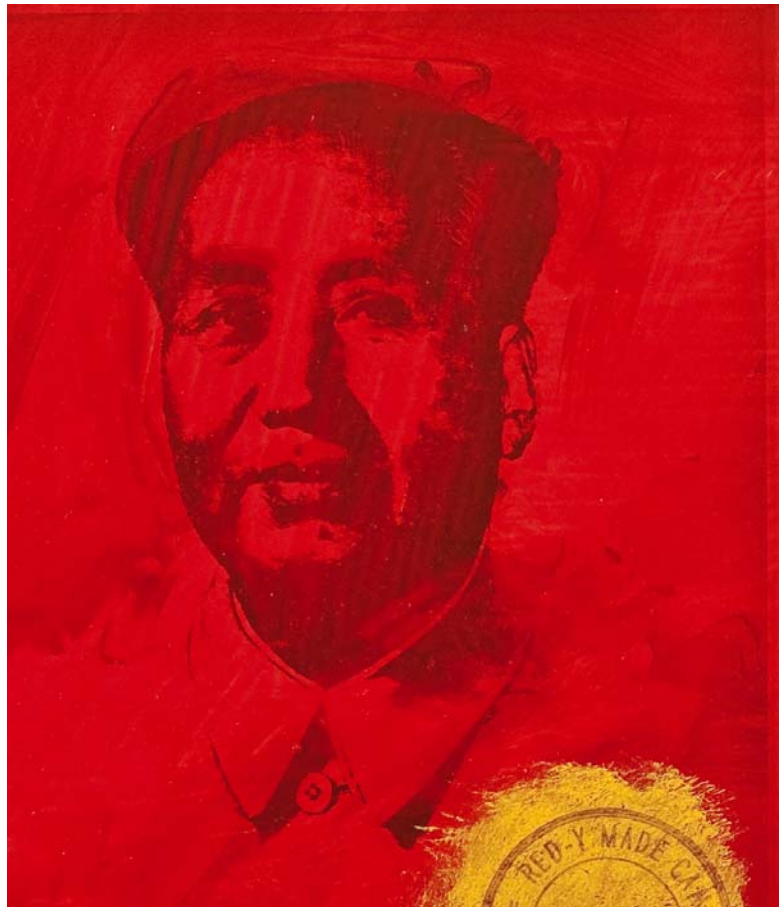
SZÁNTÓ ANDRÁS: Egyrészt aktívabb a hozzáállás magyar részről is. Fontos, hogy vannak magyar gyűjtők és galériák, amelyek a nemzetközi porondon hatékonyabban képviselik a magyar képzőművészet ügyét. A Moholy-Nagy-kiállítás esetében nagyon fontos volt a magyar állami támogatás szerepe. Ha körülnézünk, számos ország ért el hasonló sikereket aktív kulturális diplomáciával. Hollandia az eklatáns példa arra, hogy egy „kis” ország milyen erős képet alakít ki magáról ügyesen kiválasztott és támogatott kulturális projektekkel.

Ami mindennél fontosabb, hogy a nemzetközi művészeti élet igen receptív jelen pillanatban Kelet-Európa és más régiók iránt. A korai avantgárd művészet kifutotta magát, kezdődhet a neoavantgárd újra-felfedezése. Fontossá vált a párhuzamos avantgárd folyamatokra való odafigyelés, a korábbi, erősen Nyugat-Európára, illetve Amerikára koncentráló művészettörténeti paradigma kiszélesítése – Ladik Katalin szenzációs megjelenése az ideai documentán jó példa erre. Hasonlóképp érdekes, hogy idősebb, de még nem felfedezett neveket is bemutassanak. És

különösen izgalmas számukra, hogy a szocializmus kemény viszonyai között is működött egy nemzetközi szintű neoavantgárd Kelet-Európában, például Magyarországon.

A katalógus bevezető tanulmányában egyfajta összecsengésről olvashatunk a magyar 60-as, 70-es évek művészete és a mai amerikai közélet között: a kiállított munkák arról beszélhetnek a cenzúra kijátszásában kevésbé edzett amerikai művészek számára, hogy hogyan lehet burkoltan, rejtjelezve, akár humorral az autoritás ellen beszélni. A kiállítás visszhangjából úgy tűnik, átjött ez az üzenet a New York-i közönség számára. Lehet-e ez az egyik oka annak, hogy a magyar művészettörténet e korszaka kedveltebb Amerikában, mint valaha?

Sz. A.: Abszolút átjött az üzenet. Ha elolvassa a New York Times rendkívül jó és hosszú kritikáját, az pont ezekkel a gondolatokkal zárul. Ezek a magyar művészek az autoriter államban való viselkedésnek a virtuóizai voltak. Megtalálták a módját, hogy autonóm, progresszív gondolatokat közvetítenek a hatalom árnyékában. Persze Donald Trump Amerikája egyáltalán nem hasonlítható össze a 60-as és a 70-es évek Magyarországaival. De ez a téma most nagyon a levegőben van. A művészek keresik a hangjukat, azt a hullámhosszt, amelyen politikai üzeneteket tudnak közvetíteni. Ilyen szempontból a kiállítás itteni szemmel aktuális és elgondolkodtató. A szenzációs szakmai és kritikai reakció is ezt igazolja.

ATTALAI GÁBOR: REDY MADE (Andy Warhol / Mao), 1975, offszet, zománc, 32,5×33,5 cm

Az Elizabeth Dee Gallery (New York) és a Vintage Galéria (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

Pados Gábor

Ha jól tudom, a kiállítás rendezésekor egy négyes felosztás lett a vezérfonal. Hogyan sikerült a több mint 100 kiállított művet felfűzni erre az elvre, miként született meg a koncepció, és hogyan történt az anyagok válogatása?

Sz. A.: A kiállítás ötlete Elizabeth Deetől származott, de a koncepció kizárólag az enyém. Olyan keretet kerestünk, amely elég tág ahhoz, hogy sok művészt és műtárgyat bemutassunk, ugyanakkor nem túl elvont, vagyis alkalmas arra, hogy az itteni közönség is reagáljon rá. A hatalom és a cenzúra megkerülésének négy formája adta a keretét a kiállításnak – az absztrakció, a mély és ezoterikus, megfejthetetlen konceptualizmus, a humor és az elillanó akciók,

performanszok tere, amelyet *Snapshot 1970* névvel illettünk. A kiállításban azonban volt egy bevezető szekció is, amely arról szólt, hogy hogyan tartottak fenn aktív dialógust a magyar művészek a nyugati avantgárd nagyjaival, hogyan pozícionálták magukat az akkori nemzetközi tendenciák vetületében. A galériáktól szerzett anyagok különösebb gond nélkül felfűzhetőek voltak erre a fonálra. Természetesen ezek csak általános, egymást nem kizáró kategóriák.

PADOS GÁBOR: Elizabeth Dee keresett meg minket, hogy állítsunk össze egy, a Bookmarks-kiállításához hasonló anyagot. Sokan félreértik ezt, azt gondolják, hogy mi kanonizálási szándékkal hozzuk létre ezeket a kiállításokat, pedig ahogy a név, a Bookmarks mint könyvjelző is sejteti, azok inkább egy kvázi szubjektív válogatás eredményei, amely a mi ízlésünket tükrözi.

A katalógus a magyar neoavantgárd művészet végét egy olyan folyamatként írja le, amely a 70-es évek emigrációs hullámával kezdődött, és a berlini fal leomlásakor ért véget. Ennek fényében hogyan értelmezhető, hogy a tárlat egyik termében a közelmúltban készült alkotásokkal lehet találkozni?

Sz. A.: Azért válogattunk be kortárs műveket is, mert amikor meglátogattuk a művészeket, mindegyik arra kért, hogy ne feledkezzünk meg róla, hogy ők még aktívan alkotnak. Eredetileg ez nem lett volna célkitűzésünk, de szerintem nagyon megdobta a kiállítást. Mert így a tárlat nem egy skanzen, nem csak egy lezárt korszak összefoglalója. Az egyik látogató, amikor benézett ebbe a terembe azt mondta: De jó, hiszen ennek a történetnek a vége „happy ending.” A kulcsfigurák továbbra is élnek, alkotnak, remek munkákat készítenek. Ettől függetlenül azt hiszem, az a korszak, amiről itt szó van, valójában lezárult. Az itt található művek összekapcsolódnak a Kádár-kor kontextusával, így történelmileg is értelmezhetőek. De az öröme ad okot, hogy a művészek haladtak tovább a saját útjaikon.

Amikor három kortárs galéria kezdeményezéséből évekkel ezelőtt létrejött a Bookmarks-kiállítás, valami hasonló cél lebeghetett a szemük előtt, mint a mostani New York-i tárlat esetében. Hogyan látják, megtérülni látszik-e a több éves munka a nemzetközi érdeklődés tekintetében, illetve műkereskedelmi szempontból érezhető-e a fellendülés, vagy ez még egy hosszabb folyamat kezdete?

P. G.: A 2015-ös Bookmarks-kiállítást hiánypótlónak szántuk. Akkor már hosszú évek óta szedtünk össze műtárgyakat a korszakból, és hittünk benne, hogy ezek a művészek és művek el fogják érni azt, hogy méltó helyükre kerüljenek. A nemzetközi érdeklődés az első Bookmarks után már beindult, a Tate vásárolt is Bak Imrétől, az Art Cologne pedig meghívta a kiállítás egy kibővített verzióját. Minden ilyen esemény megdobja az érdeklődést, különösen, hogy a tengeren túl úgymond egy másik világ van, ahová nem igazán jutnak el az európai hírek. A nemzetközi érdeklődés egy korszak művei iránt nem egyik pillanatról a másikra alakul ki. A legfontosabb hozzáadéka a kiállításnak, hogy egy ilyen közegben, ennyi művész ilyen sok munkával bemutatkozhatott.

GÁBOR TIBOR: *Hommage á Albers*, 1975, akril, fatábla, 100x100 cm
Az Elizabeth Dee Gallery (New York) és a Vintage Galéria (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

Pócze Attila

A megnyitó előtti sajtótájékoztatón elhangzott, hogy Elizabeth Dee a fenti amerikai kiállítások mellett a Bookmarks-projekt hatására döntött úgy, hogy egy önálló tárlatot szentel a magyar 60-as, 70-es évek művészetének, annak ellenére, hogy eddig főleg kortárs amerikai művészeket állított ki. Most, két hónappal a megnyitó után elmondható, hogy megérte-e ez a kockázatvállalás?

Sz. A.: Ezt Elizabethnek kell megválaszolnia. Én úgy fogalmaznék, a szakmai és a kritikai siker tükrében feltétlenül megérte. Ami a munkák piaci sikerét és jövőjét illeti, nem szabad megfeledkezni arról, hogy ezek a művészek nagyrészt teljesen ismeretlenek voltak Amerikában, még csak most találkozott velük az ottani múzeumi és gyűjtői szféra. Annyi biztos, hogy Elizabeth galériájának tudomásom szerint ez volt eddig a legélénkebben látogatott kiállítása. Konkrét eladások is történtek, a Metropolitan Museum megvette Ilona Keserü Ilona egy nagy méretű falikárpitját, és különösen erős az érdeklődés Bak Imre, Maurer Dóra, és Nádler István munkái iránt. Nem sokszor hangzik el, amint ezt a New York Times kritikus írt, hogy egy kortárs galéria kiállítása a MoMA-hoz is méltó lett volna.

Lehet-e már tudni érdeklődésről, esetleg konkrét vásárlásról külföldi gyűjtők és intézmények részéről?

PÓCZE ATTILA: Attalai Gábor, Gáyor Tibor és Maurer Dóra munkái iránt is komoly érdeklődés érzékelhető.

P. G.: Voltak már konkrét eladások magángyűjtőknek, és nagy amerikai múzeumok is jelezték komoly érdeklődésüket. A múzeumok vásárlásai sokkal több időt vesznek igénybe, hosszú hónapok, esetleg évek is eltelhetnek, mire a vásárlás létrejön. Általában először opciót kérnek, lefoglalják a kiválasztott műveket. Az olyan nagy múzeumoknak, mint a Tate vagy a MoMA, nyilvánvalóan mindenki félrerakja, adott esetben évekre is, a műtárgyakat.

Pinczehelyi Sándor egy műve és Kismányoky fotóanyaga már magángyűjtőhöz került, de komoly érdeklődés van Kismányoky zománcára, Bak Imre műveire, Ladik Katalin és Szombathy Bálint alkotásaira is.

Galériák részéről számíthatunk-e hasonló együttműködésre?

P. G.: Készen állunk az együttműködésre, anyagunk is van, de ez a felkéréstől függ. Nekünk nyilván nagyon fontos célunk, hogy fiatal kortárs képzőművészeket is megpróbáljuk a nemzetközi piacra vinni. Azt tapasztaltuk külföldön, hogy nem értik a magyar kortárs képzőművészetet, és ennek az okát abban láttuk, hogy a gyökerei ismeretlenek számukra. Ezért célunk továbbra is a 60-as, 70-es évek művészetének külföldi bemutatása, hogy idővel ezt a minőséget a fiatalokban is észrevegye a nemzetközi piac és a múzeumi világ.

Lesz-e folytatása a mostani kiállításnak?

P. A.: Idén szeptemberben a Vienna contemporary aranyán a vásár külön meghívott kiállításaként mutat be ugyanez a három galéria magyar

neoavantgárd művészeket. Ez egy 150 négyzetméteres stand lesz, és az anyagot mi fogjuk összeválogatni.

Sz. A.: Meg vagyok győződve róla, hogy a magyar képzőművészet egyre több alkalmat fog kapni az eljövendő években, hogy bemutassa, bizonyítsa magát a nemzetközi porondon. Ehhez sok mindenre szükség van, talán legelső sorban egy olyan aktív, támogató, a patrónus szerepet is eljátszó hazai gyűjtői körre, amely, a hazai galériákkal karöltve, képes bevezetni a magyar művészetet a nemzetközi múzeumi és műkincspiaci szférákba. Ez a folyamat, ha csöndben is, de beindult. A hazai intézményeknek is szerepet kell vállalnia, és a kulturális diplomácia támogatása szintén fontos szempont. Természetesen vannak ötleteim, hogy hogyan lehet folytatása ennek a kiállításnak. De egyelőre élvezük a visszhangot.

MAURER DÓRA: *Seven Foldings*, 1975, akvatinta, papír, művésznyomat, 70x50 cm

Az Elizabeth Dee Gallery (New York) és a Vintage Galéria (Budapest) jóvoltából.

Kapcsok és kontextusok

Szubjektív sorok a New York-i magyar kiállításról

SZOMBATHY BÁLINT

Elizabeth Dee Gallery, New York, 2017. V. 1. – VIII. 11.

A különféle küldeményművészeti kiállításokat leszámítva, első jelentős New York-i szereplésem az Ida Biard vezette párizsi Lakók Galériájának 1974-es vendékiállításához fűződik az Atelier Torresben. Az amerikai kiállítási lehetőség különösen azért jött kapóra, mert a **Jugoszlávia dekonstrukciója** című, hibás papírzászlókból álló friss munkát a titói rendszer odahaza mindenképpen megtorolta volna, ha vagyok olyannyira meggondolatlan, hogy nyilvánosságra hozom (nemrég látható volt a Marinko Sudac Gyűjtemény kiállításán a budapesti Ludwig Múzeumban).

Az igazi lehetőségek azonban később nem nagyon jöttek, ezért megszületett bennem egy elhatározás, hogy turistaként soha sem látogatok New Yorkba, csak ha valamilyen nyomós szakmai apropó mutatkozik. Ez most el is következett azon oknál fogva, hogy a budapesti acb Galéria részéről kiállító művésze vagyok az Elizabeth Dee Galleryben május 1-jén nyílt **With the Eyes of Others** című visszatekintő kiállításnak.

Ismerkedés Deevel, ismerkedés a Magyarországról oda települő Szántó András kurátorral, a Metropolitan Museum kurátorával, a helyi művészeti élet számos jelentős alakjával és nem utolsósorban a Magyar Intézet munkatársaival. A megnyitó nyüzsgő közönsége igazi eseménnyé varázsolja a történelmi mérföldkőnek bizonyuló alkalmat, a magyar neoavangárd mindaddig legszámottevőbb és legnagyobb volumenű Egyesül Államok-beli bemutatóját. A galéria helyi szerepvállalása és különösen Elizabeth Dee sokoldalú, az ottani művészeti életben erőteljesen jelen levő tevékenysége páratlanul érdekes jelleget kölcsönöz a kiállításnak. Kitapintható, hogy mindennek súlya és megnevezhető értéke van.

Mielőtt pillantást vetnék magára az anyagra, szólnom kell arról a különös, korábban nem tapasztalt érzésről, amely abból adódik, hogy a néhai jugoszláv színtér aktív részvevőjeként és alakítójaként immár a magyar kontextusba is beágyazódtam az ugyancsak vajdasági Ladik Katalinnal egyetemben. Keresem a helyem mindebben, történeti szálakat és kapcsokat elevenítek fel alkotói

A Pécsi Műhely plakátjai, 1975, 8 darab, egyenként 100x70 cm
Az Elizabeth Dee Gallery (New York) és az acb (Budapest) jóvoltából.

gondolkodásomban. Ez Közép-Európa, annak is a keleti fertálya – jutok a következtetésre. A nyelv és a kultúra közös, ez igazán megnyugtató. A 60-as és a 70-es évek meghatározó kapcsolatai, többek között Beke Lászlóval, Galántai Györggyel, Tóth Gáborral és Tót Endrével, valamint a Pécsi Műhellyel. A szálak természetesen érnek össze anélkül – ennek a kiállításnak a tükrében is –, hogy erővel kötnénk őket egybe. Ez a legszebb az egészben.

Ez a legszebb, és ezért felemelő a New York-i jelenlét számomra. Az út odáig – utólag szemlélve – a lehető legtermészetesebb volt. Mindenképpen nélkülözhetetlen volt Szántó András eligazítása a helyi publikum számára, miszerint a kiállított, több évtizedes munkákat a művészek nem azzal a céllal hozták létre, hogy majd egyszer rangos galériákban és múzeumokban mutogassák őket, és azok bekerüljenek a műkereskedelembé. Az alkotások tiszták és őszinték, mentesek minden spekulatív külső szemponttól. A kortárs művészetben edződött nyugati közönség számára mindez szinte felfoghatatlan, hiszen ott már a jelzett időszakban is adásvétel tárgyát képezték a hasonló poétikájú művek.

Kiállítóként nem tisztem annak a taglalása, hogy vannak-e hiányzók a névsorban. Mint tudjuk, a név- és műtárgylisták sohasem teljesek, mindennek az elképzelések és a lehetőségek szabnak határt. Azt azonban érzékelem, hogy némileg más a behatárolása a neoavantgárd

fotó: Imre Póth, Gelatin; installáció: fotó Etienne Frossard

LADIK KATALIN: Poemin, 1978/2016, hat ezüstszelatin nyomtatás, egyenként 28,5x40 cm

A művész, az Elizabeth Dee Galéria Gallery (New York) és az acb Galéria (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

fogalmának a volt jugoszláv közegben és itt, Magyarországon. Legkézenfekvőbb az elmélet- és történetíró Šuvakovičhoz fordulnom, akinek precíz meghatározása szerint a neoavantgárd elsősorban az experimentális, kritikai, kutatói és excesszív irányzatok gyűjtőneve, amely magában foglalja a neokonstruktivizmust, az ambientális művészetet, a kibernetikus, a kinetikus és komputerművészetet, a lézerművészetet, az op-artot, a strukturális filmet, a technológiai művészetet, a neodadaizmust, a pop art neodadaista párlatait, továbbá a fluxust, a happeninget, az újrealizmust, valamint a verbi-voko-vizuális kutatásokat (konkrét és vizuális költészet). A törzsökös pop art tehát nem tartozéka a kiterjedt családfának, miközben a New York-i anyagban láthatunk nem egy ide sorolható művet. Ennek a ténye számomra mindenképpen szembeütő mozzanatként és magyar specifikumként tétéleződik, hiszen a mindenkori avantgárd számára a népszerű és ornamentális, mélyebb gondolatokat nélkülöző alkotói megnyilatkozások mindig is könnyednek minősítették, és a puha modernizmus fiókjába iktatódta.

Szerencsére Szántó ügyesen oldotta meg a rendezés egyensúlyi kérdéseit, így a médiumok közötti átjárás folytán magának a látványnak kellő a dinamikája. A művészeti technikák nem szerveződnek szigorú csoportokba, attól függetlenül, hogy az impozánsabb méretű festmények és grafikák javarészt a földszinten kaptak helyet, a szubverzív természetű fotómunkák pedig többségében az emeleti részen. A rendezés az időrendiségtől is eltekint, és inkább magasabb történeti és gondolati szempontokat vesz alapul. Fontos része a kiállításnak továbbá a könyvsarok, melynek címszavai – az erre az alkalomra publikált katalógussal egyetemben – valamelyest eligazítják a magyar művészetet kevésbé ismerő látogatókat.

SZ
szemle

Kiállítási enteriőr Az Elizabeth Dee Gallery (New York) jóvoltából.

férfi: Etienne Frissard

Mások szemével

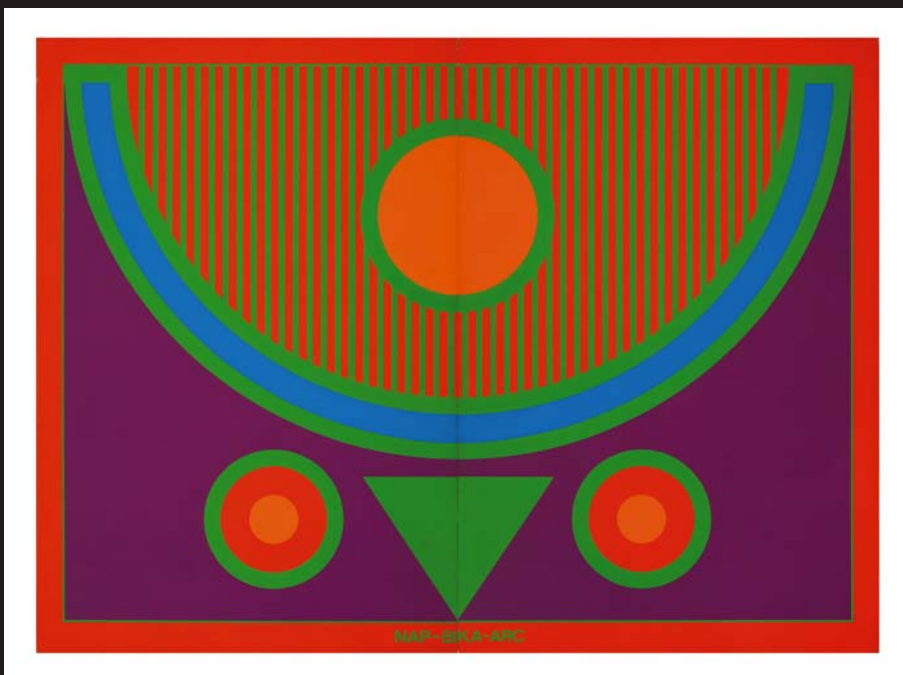
Amerikai lapszemle a New York-i Elizabeth Dee Galleryben rendezett magyar kiállításról

názott terület. Az amerikai művészek számára azonban az üzenet kevésbé megnyugtató: jól nézzétek meg ezeket a stratégiákat, amelyek segítségével el lehet repülni az elnyomó rezsim radarjai alatt – egy napon lehet, hogy nektek is szükségetek lesz rájuk (...). A Dee galéria kiállításának egyik termében Bak Imre, Pinczehelyi Sándor és mások színes, hard edge kompozícióit láthatjuk, olyan munkákat, amelyek a kortárs Frank Stella vagy Jo Baer műveivel említhetők egy lapon. (...) A kiállító művészek, akik többsége

„Amint az a harlemi Elizabeth Dee galériában megrendezett, nagy visszhangot kiváltó *Mások szemével: A hatvanas és hetvenes évek magyar művészei* című kiállításon is látható (...) a 60-as és 70-es évek európai avantgárdja, különösen a kelet-európai, máig nem teljesen kiak-

most debütál New Yorkban, a találékonyság és az ellenállás mintaképei. Megtettek minden tőlük telhetőt, hogy lépést tartsanak New Yorkkal, Párizssal és Kölnnel (...).”

(Karen Rosenberg: Magyarországról: Egy elhallgattott nép titkos nyelve. *The New York Times*, 2017. június 22.)

NAAP - BIKÁ - ARC

Bak Imre: *Nap-Bika-Arc*, 1976, akril, két vászon, együtt 220x300 cm

A művész, az Elizabeth Dee Gallery (New York) és az acb Galéria (Budapest) jóvoltából.
HUNGART © 2017

Fotó: Horváth S. Gábor

Ilona Keserü Ilona: *Falikárpit sűrűformákkal (faliszőnyeg)*, 1969, varrott lenvászon, 156x370 cm
A művész, az Elizabeth Dee Gallery (New York) és a Kisterem (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

„A harminc bemutatott művész mindegyike »bújócskát játszott a hatóságokkal« az egypárti szocialista államban (...). A száz kiállított mű jól demonstrálja, ahogyan ezek a művészek titkosított, csak a társaik számára érthető üzenetek alkalmazásával, illetve stílusukban a Nyugat felé kacsintgató absztrakt munkáikkal ügyesen elkerülték a cenzúrát. A legkiemelkedőbbek közé tartozik Ilona Keserü Ilona *Falikárpit sűrűformákkal (faliszőnyeg)* című alkotása (1969), egy nagyszerű absztrakt munka telített narancssárga, rózsaszín, lila és piros árnyalatokkal.”

(Victoria Stapley-Brown: Fantáziaországból egy szocialista államba. *The Art Newspaper*, 2017. május 18.)

„A hidegháborús Magyarországon Szombathy Bálint azzal üz tréfát Leninből, hogy körbehordozza Budapesten. (...) Elizabeth Dee áttekintése a háború utáni magyar művészetről, Szombathy Bálint és mások munkáiról megmutatja, hogy az ellenállásnak mennyire finom formái is létezhetnek. (...) Bár elnyomás tekintetében Magyarország távolról sem a legrosszabb hely volt a vasfüggöny mögött, azt biztosan nem engedte meg senkinek, még a művészeknek sem, hogy rendszerellenes nézeteket, álláspontokat hangoztassanak. Ezért olyan ártatlanul ügyes Szombathy műve, aki május 1-jén barátaival együtt Lenin-képekkel ellátott transzparenszekkel vonult körbe Budapest utcáin. Hogyan is kifogásolhatta volna ezt bármelyik rendes apparatcsik, még ha olyannyira nyilvánvaló volt is, hogy egy hosszú hajú suhanc, mint Szombathy, mindezt csupán viccnek szánja?”

(Blake Gopnik, *Artnet.com*, 2017. május 25.)

Szombathy Bálint: *Lenin Budapesten* [részlet], 1972/2016, tizenhárom ezüstszelatin nyomat, egyenként 55x43 cm (kerettel együtt).
A művész, az Elizabeth Dee Gallery (New York) és az acb Galéria (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

Kismányoky Károly: *Mások szemével* [részlet], 1973, négy ezüstszelatin nyomtat, egyenként 30x42 cm
 A művész, az Elizabeth Dee Gallery (New York) és az acb Galéria (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

„A 60-as és 70-es években a Magyarországon élő művészek olyan társadalomban tevékenykedtek, ahol a szimbólumok és gesztusok mögött meghúzódó jelentést és szándékot a cenzorok és a közönség gondosan elemezték. (Más szóval, a magyar művészi alkotások esetén a transzgresszív tartalom legfinomabb sejtetése is ugyanolyan súlyú jelentést hordozhat, mint Amerikában egy sokkal pimaszabb alkotásé.)

Ez a hipercsillapítás »ideális feltételeket eredményezett a koncepcionális művészet számára, hiszen a sorok között oly sok minden van elrejtve« – fogalmaz Szántó András kurátor. Kismányoky Károly műve, amely a kiállítás nevét is adja, négy fényképet mutat a művész arcáról, az igaziakat eltakaró, kivágott szemekkel. Ha a kor magyar valóságában vizsgáljuk, a darab szimbolikája más szempontból is számottevő jelentéssel bír, hiszen egyszerre álcázza önmaga jelentését, illetve értelmezi a művészetet egy megfigyelt országban (...).

Azok a művészek, akik úgy döntöttek, hogy ebben a közegben dolgoznak, egyúttal lemondtak arról, hogy az anyagi megélhetést biztosít majd a számukra. Művészetük piaca egyszerűen nem létezett. Nem az volt a motiváció, hogy »a következő hat munkát elkészítem a Frieze számára, mert a galériásom hívogat, és meg kell csinálnom« – magyarázza Szántó. Hanem »abból fakadt, hogy részesei voltak ennek a párbeszédnek, ami az életüknek jelentést adott«.

(Isaac Kaplan: Hogyan él túl a művészet autoriter rendszerekben? Az *Artsy* vezércikke, 2017. május 19.)

foto: Etienne Frossard

Kiállítási enteriőr Az Elizabeth Dee Gallery (New York) jóvoltából.

fény: Sulyok Mihály

Nádler István: *Cím nélkül*, 1968, olaj, vászon, 120×120 cm

A művész, az Elizabeth Dee Gallery (New York) és a Kisterem (Budapest) jóvoltából. HUNGART © 2017

„A globalizmus sok mindent felettébb összezavart, köztük a 20. századi művészet szokványos narratíváját is, amelyben Párizs mint a történelmi legnagyobb, átadja a stafétabotot New Yorknak. Nem kis részben a művészeti piac mohó étvágya miatt az ezredfordulótól kezdve ez a narratíva több szárra bomlott, ami rendben is van, hiszen máskülönben lemaradtunk volna az olyan rendezvényekről, mint amilyen ez a hidegháború Magyarországnak avantgardistáit bemutató remek összegzés.”

(Howard Halle: Mások szemével. A hatvanas és hetvenes évek magyar művészei, *Time Out*, 2017. május 30.)

„Míg Ilona Keserő Ilona varrott falikárpítja a Pattern and Decoration-mozgalom textíliáit idézi, Bak Imre merészen színezett, absztrakt vásznai a hard edge festészetre, Maurer festett fatáblái pedig Jo Baer és Lygia Pape munkásságára emlékeztetnek. A kiállítás performansz alapú darabjaiban egyértelmű kapcsolódási pontok is felfedezhetőek – Ladik Katalin és Hajas Tibor meztelen és gyakran eltorzított testekről készített fekete-fehér stúdiófelvételei egyértelműen rokoníthatók Hannah Wilke, Vito Acconci, Ana Mendieta vagy a bécsi akcionisták munkásságával. Ami azonban ezt a kiállítást ellenállhatatlanná teszi, az nem feltétlenül kapcsolódik a rokon vonásokhoz és kapcsolódási pontokhoz, hanem sokkal inkább a magyar avantgárdot a nyugat-európai és észak-amerikai művészekől elválasztó fontos különbségre vezethető vissza: nevezetesen, hogy a kelet-közép-európai művészek tekintélyelvű államokban alkottak. Magyarországon Kádár János 1956-tól a 80-as évek végéig tartó puha diktatúrája alatt a kulturális tevékenység minden formáját kifürkészhetetlen és változó cenzúratorvények szabályozták. Függetlenül attól, hogy kicsapongóan bohém vagy szigorúan aszkétikus életet éltek, a gulyáskommunizmusban alkotó művészek a hivatalos kultúrán kívül vagy annak perifériáján tevékenykedtek. Mivel munkájuk során az öncenzúra jól bevált módszereit alkalmazták, munkásságukat a rendszer jórészt megtűrte, de ahogy Szántó a katalógusban írja, még így is »örökösen bújócskázniuk kellett a hatóságokkal.«

„A feltérképezetlen területek kiállítása ez, hiszen a kelet-európai avantgárd művészet fehér folt az új avantgárdokról szóló angol-amerikai narratívában. Sajnálatos módon a *Mások szemével* megköveteli a közönségtől a régióknak és történelmének ismeretét, mivel ehhez maga a kiállítás nem biztosít hozzáférést – hiányoznak a címkék, illetve a képaláírások is csekély információt nyújtanak csupán. Ezért javasoljuk elolvasni a katalógust – különösen a magyar művészettörténészek, Kürti Emese és Fehér Dávid tanulmányait – hiszen azok olyan szükséges kontextuális információkat nyújtanak, amelyek segítenek a sorok között való olvasásban, illetve abban, hogy az egyet nem értés politikáját felismerjük az általunk látott műalkotásokban.”

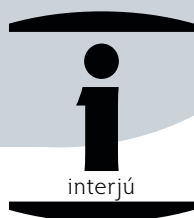
(Berecz Ágnes: Bevezetés az 1960-as és 70-es évek magyarországi neoavantgárdjába, *Hyperallergic.com*, 2017. június 12.)

Új törekvések az absztrakt művészetben

Interjú Fenyvesi Aronnal

MULADI BRIGITTA

Künstlerhaus, Graz, 2017. IX. 7-ig

interjú

Fenyvesi Aron

Több különböző kiállítást is rendeztél a Trafóban az absztrakcióval kapcsolatban. Végül milyen szempontok döntöttek a koncepció és a névsor kialakításában?

F. Á.: Mivel az utóbbi néhány évben nem volt olyan átfogó intézményi kiállítás Magyarországon, amely igyekezett volna helyzetbe hozni ezt a fiatalabb generációt, a célunk egyértelműen az volt, hogy bemutassuk, milyen mozgások, ártrendeződések zajlanak le éppen a magyar képzőművészetben. Nagyjából ebből a helyzetből alakult ki a kiállítás koncepciója. Adott volt egy osztrák, közepes méretű intézmény, ami érdeklődött a magyar művészet iránt. Mindazonáltal lényeges volt, hogy ne csak egyszerűen a „magyar művészet” legyen a hívószó, mert az önmagában túl tág. Így a művészeknek az absztrakcióhoz való viszonyán keresztül egy jóval univerzálisabb szemlélet mentén mutattuk be a munkákat. Nem feltétlenül múzeumi jellegű kiállítást szerettünk volna csinálni, ezért az idősebb művészekről sem a már kanonizált korábbi munkáikat kértük el, hanem az utóbbi időben készült friss műveikből válogattunk. Lakner László például csak a kiállítás kedvéért festett egy párdarabot korábbi képéhez.

A sokféleség tapasztalataim szerint jót tesz a kiállításnak. Milyen szempontok alapján helyeztél el a műveket? Hogyan kell elképzelni a tereket a Künstlerhausban? Mekkora az anyag?

F. Á.: A Künstlerhaus egy gyönyörű, későmodernista épület egy park közepén, minden kiállítóterét együttesen 700 négyzetméteres, hatalmas, felülről természetes fényvel megvilágított terekkel, illetve sötétebb, csak mesterseges fényekkel operáló zegzugosabb részekkel. A huszonnégy művész közel

A grazi Künstlerhaus őszig látható kiállítása nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy több generáción át mutassa be az absztrakció fogalmának változásait a kortárs magyar képzőművészetben. 1985-ben már volt egy nagy léptékű magyar kiállítás Grazban a Neue Galerie am Landesmuseum Joanneum szervezésében. Hogy milyen alapokra építkezett a jelenlegi koncepció és hova kíván kifutni, arról Fenyvesi Áront kérdeztük. A magyar kurátor elmondta, hogy Sandro Droschl, a Künstlerhaus igazgatója kereste meg egy magyar kiállítás ötletével közel egy évvel ezelőtt.

FENYVESI ÁRON: Az intézmény eredetileg helyi illetőségű művészek kiállítóhelye volt, de öt-hat éve, amikor felújították, új nevet és funkciót is kapott az új igazgató, Sandro Droschl mellé: most Künstlerhaus, Halle für Kunst und Mediennek hívják. Droschl vezetése alatt az addig hagyományos művészház szerepét betöltő intézmény profijla átalakult, és gyakran mutat be külföldi anyagot, azonban eddig Magyarországgal nem foglalkozott. Az Esterházy-díj zsűrijében dolgozva Droschlnak is feltűnt, hogy a fiatal magyar szcénában jelentős absztrakt kísérletezés zajlik. Ez a jelenség engem is rendkívüli módon foglalkoztat már néhány éve. Ez volt a közös kiindulópontunk, de a kiállítás a későbbiekben jóval többre vállalkozott egy generáció bemutatásánál. Mivel a tematikát gyorsan elfogadtuk, jött a nehezebb rész: a kiállítók névsora, ami jóval lassabban öltött végleges formát a beszélgetések, levelezések és műterem-látogatások hatására. Azt gondoltuk, hogy az lenne az

izgalmasabb, ha több generációt mutatnánk be a magyar absztrakció, a magyar kortárs képzőművészet jelenéből. Ha valaki végigtekint a kiállítók névsorán, akkor sok iparterves alkotót és középgenerációs konceptuális művészt is találhat a fiatalok mellett.

foto: Tomáš Souček

KIS VARSÓ: Páncél, 2016, postaládák, 136,5x136,5 cm

80 munkáját nem akartuk generációk szerint elhelyezni. Persze voltak racionális technikai megfontolásaink a videó alapú művek esetén, és nagyobb méretű festményeket sem lett volna értelme az intézmény alsó emeletén kiállítani, ha már van egy tér, amelyet kifejezetten a festészet bemutatására terveztek. Szóval arra törekedtünk, hogy semmiképpen ne hierarchizáljunk, és ne válasszunk szét generációkat.

Az absztrakt törekvéseket bemutató anyagok általában egy tematika mentén épülnek fel, monokróm vagy konstruktív irányokban, vagy a műfajok szerinti csoportosításban. Itt azonban nem egyféle absztrakció van, mint említetted, hanem több műfaj, fotó, festmény, objekt, sőt film is. Hogyan függenek ezek össze, és hogyan folytatnak párbeszédet a különböző művészek egymással?

fotó: Pascal Peignat

EMBER SÁRI: *Alumínium fej*, 2017, alumínium, 27×40×10,5 cm
A művész és a Molnár Ani Galéria jóvoltából.

F. Á.: Olyan művészeket válogattunk, akik többféleképpen prezentálják vagy tematizálják az absztrakcióval való viszonyt, így nem is feltétlenül csak „absztrakt művészek” munkái szerepelnek a kiállításon. Az épület apszisában állítottuk ki Andreas Fogarasi *Vasarely Go Home* című instalációját, amely néhány éve a Trafóban is látható volt. Fontos műve ez a kiállításnak, hiszen ebből tapogatható ki az a történelmi kontextus, amiből a magyar kortárs absztrakció indult az 1960-as évek végén. De ez a művészettörténetre reflektáló mű kivétel,

fotó: Pascal Peignat

hiszen az volt a tézisünk, hogy az absztrakció egy vizuális művészeti nyelv, ami referenciák nélkül is érthető. Fogarasi műve is sokkal több persze pusztán dokumentációnál, nagyon finom, komplex, érzéki hálózat.

Arra törekedtünk, hogy az absztrakció a lehető legjátékosabban jelenjen meg a kiállításon. Nagyon érdekesek a párhuzamos jelenségek, például a fiatalok új absztrakciójának globális orientáltsága sok esetben ugyanazon vektorból ered, mint az 1930-as években született művészek nyugatossága. Persze van itt sok más is, megfigyelhető például a konceptuális generáció referenciális viszonya az absztrakcióval, a fotósok kamera nélküli anyagkísérletei vagy a legfiatalabbak ösztönös időtlenségre törekvése.

Enteriőr **LAKNER LÁSZLÓ** és **NÁDLER ISTVÁN** festményeivel, **VÉCSEI JÚLIA** szobraival

Abstract Hungary, 2017, Künstlerhaus, Halle für Kunst & Medien, Graz

Enteriőr **KOKESCH ÁDÁM** műveivel

Abstract Hungary, 2017, Künstlerhaus, Halle für Kunst & Medien, Graz

fotó: Pascal Peignat

fotó: Pascal Peignat

PUKLUS PÉTER: 1191 Arany dekadencia, 2013, fotó, analóg print színes papírra reanalóg negatívról, 36×24,7 cm

Enteriőr **HALÁSZ PÉTER TAMÁS, NEMES MÁRTON, a Kis Varsó és MAKAI MIRA DALMA** műveivel, *Abstract Hungary*, 2017, Künstlerhaus, Halle für Kunst & Medien, Graz

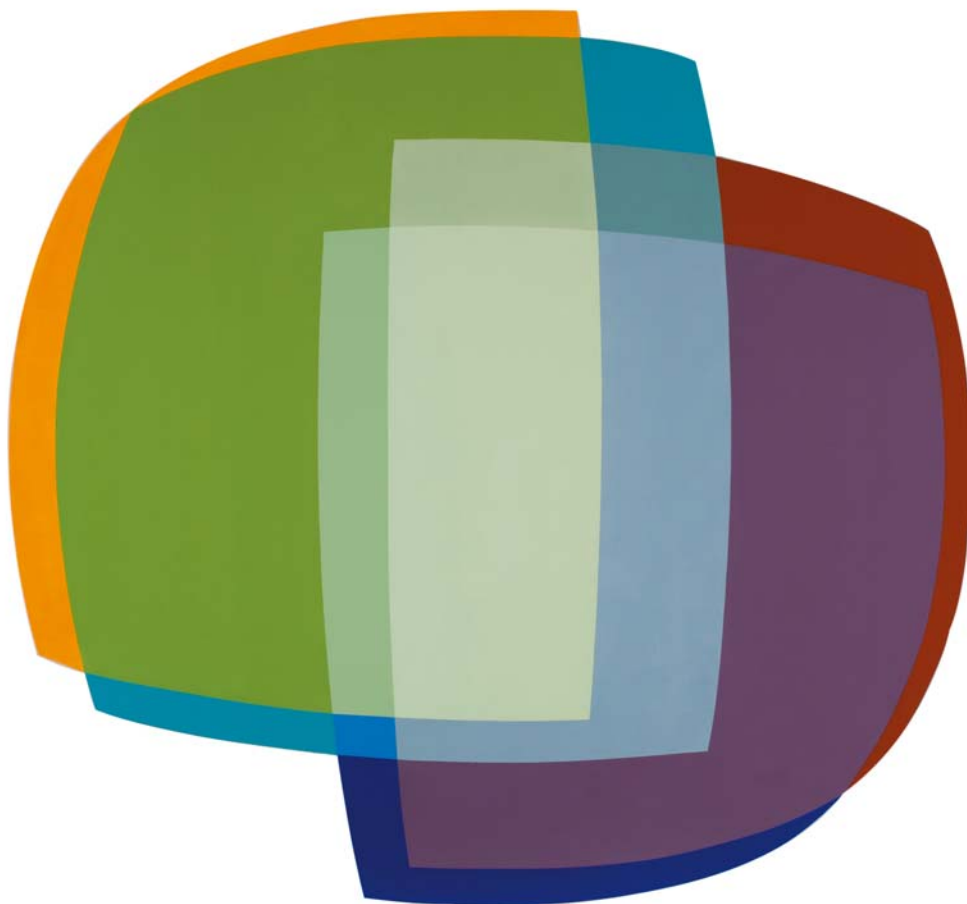
Enteriőr **KISS ADRIÁN** installációjával *Abstract Hungary*, 2017, Künstlerhaus, Halle für Kunst & Medien, Graz

Melyek azok a kulcsművek, amelyek a legkarakteresebben mutatják meg azt az aktualitást, amit hangsúlyozni szeretnél volna?

F. Á.: Szinte reflektálatlanul szokás együttemlegetni két fiatal magyar absztrakt festőt, Szinyova Gergőt és Nemes Mártont, akiknek a praxisa pedig döntő pontokon távolodik egymástól. Az egyre minimalistább

Szinyova nagy méretű, fekete metamonokróm triptichonja kiemelkedő műve a kiállításnak. Sokan felkapták a fejüket Nemes Márton új, hevederekkel összefogott, variálható képpaneljei láttán, amelynek darabjait Budapesten is láthatja a közönség a Hencze Tamással közös kiállításán a Deák Erika Galériában. Nekem az egyik legkellemesebb meglepetést Ember Sári különös kísérletei jelentették, melyek érzékeny, finom anyagiságukkal és léptékükkel is rendkívül jól illenek a Künstlerhaus tereibe. Ember

Sári végtelenül desztillálta a portré műfaját, plasztikus, de absztrakt arc- és fejszilüeteket hozva létre. Jelentősnek tartom Ulbert Ádám Amszterdamban élő magyar művész sorozatát, amit a Trafóban is kiállítottam. A *Varangy épületesség* című műve lényegét tekintve egy pszichoanalitikai mélyfúrás a formák lélektanába. Gumírozott akverellreliefjei és epoxi, illetve poliuretán szobortöredékei mind narratíva és identitás nélküli alakok. Vegytiszta posztkonceptuális,

MAURER DÓRA: *Átfedések 47*, 2012, akril, vászon, fa, 117×124 cm

posztminimalista, érzékeny ösztönös művészet az övé, esszenciálisan új absztrakt. Nagyon örültem annak, hogy Fajó János művészetére ismét reflektorfény vetül a kiállítás által, különösen a kisplasztikai munkásságára. Kiss Adrian és Keresztes Zsófia művei is jól illenek a sorba, még ha Zsófia munkássága már nem biztos, hogy az absztrakció határain belül tárgyalható.

Szerepelnek itt idősebb konceptuálisabb háttérű művészek, mint a Kis Varsó, Kaszás Tamás, Halász Péter Tamás, de Kokesch Ádám is, aki pseudo-iparidesign művekkel kísérletezik. De Lakner Lászlóról vagy Jovánovics Györgyről például nem feltétlenül az jut először eszünkbe, hogy absztrakt művészek. Ők miként definiálhatók az anyagban?

F. Á.: A privát véleményem az, hogy Kokesch Ádámmal indult a magyar új absztrakció első színter egyszemélyes hulláma még a kétezres évek elején. A most kiállított műcsoportja válogatás az elmúlt évekbeli önálló kiállításairól. Külön érdekesség, hogy az itt szereplő, az 1970-es években született művészek nagy többsége Maurer Dóra osztályában diplomázott, Kokesch Ádám, Halász Péter Tamás, Gálik András, Tibor Zsolt így most egykori tanárukkal együtt állítottak ki. Maurer barkácsoló, érzéki, konkrét művészeti

látásmódját Kokesch Ádám vitte tovább a legorganikusabban, de a többiek erős konceptualitása is sok absztrakt vonást rejt. A Kis Varsó működése az utóbbi néhány évben még az eddigiekénél is enigmatikusabb fordulatot vett. Most csupa kör- és gömbformát felvonultató művekkel szerepelnek. Nagyon szeretnék egy olyan világban élni, ahol az absztrakció népművészet lenne, úgy valahogy, mint Kaszás Tamás némely művében – aki itt egy megvalósíthatatlan Kassák Lajos-színpadtervet épített meg. Nagyon fontos még Komoróczy Tamás, aki a legfiatalabbakat megszegyenítő frissességgel alkot továbbra is, beskatulyázhatatlanul. A kiállításról Shelley Ozymandiasz szonettje által inspirált videóját emelném ki. Ő sem vegytisztán absztrakt, de a fiatalabb művészek kontextusában jobban érthető a technika, amivel mostanában alkot. Lakner festészete absztrakt közegben is megállja a helyét, nagyon érdekes látni, hogy valójában a konceptuális művein keresztül építette fel a képeit. Jovánovics érzékeny gipszreliefjei pedig mindig letaglózóak.

A kiállítás számos szalon fut, nem könnyű összefoglalni. Mit emelnél ki végszóként?

F. Á.: Nem tudtam most itt mindenkit megemlíteni, de nem leszek ennyire felületes a kiállítás hamarosan megjelenő katalógusában, amelyet Fehér Dáviddal közösen jegyünk. Mindenki nagyon fontos építőkockája volt ennek a kiállításnak. Egyedülálló élmény volt olyan

művészekkel egy kiállításon dolgozni, mint Maurer Dóra, Bak Imre, Nádler István. A megnyitót is jó hangulatú volt, az az érzésem a visszajelzések alapján, hogy jelentős dolgokra tapintottunk rá a kiállítással. Reméljük, az absztrakt művészet recepciójához is hozzá tudunk tenni valamit, s másokat is munkára ösztönöztünk. Titkon remélem azt is, hogy a legfiatalabbak szereplése referenciaértékű lesz, hiszen lényegében most mutatkoztak be először generációként egy ilyen léptékű kiállításon. Remélem, sok más hasonló alkalom vár még rájuk.

Kontrasztok párbeszéde

Real Hungary: az Esterházy-
díjasok kiállítása

EGED DALMA

Collegium Hungaricum, Bécs, 2017. VI. 27. – X. 10.

Június 19-én nyitott a bécsi Collegium Hungaricumban a *Real Hungary* című kiállítás, amely leginkább azzal keltett sajtóvisszhangot, hogy a megnyitó előtt, az intézményvezető kérésére, eltávolították a Borsos Lőrinc-művészpáros *See no evil. Hear no evil. Speak no evil* című, a *Zászlók* című sorozatuk legújabb darabjait adó, a magyar zászlót feldolgozó triptichonját, amelyen a három egymás mellé illesztett trikolór egy-egy sávját a művészek fekete zománccfestékkel takarták le. A tárlatot egyébként a grazi Künstlerhausban rendezett *Abstract Hungary* című – a kiállított művek mennyisége szempontjából mindenképp nagyobb volumenű – kiállítás szatellitjének is lehet tekinteni. Míg az *Abstract Hungary* című tárlaton olyan magyar művészek munkái láthatók – kezdve az iparterves generációtól a

k
kiállítás

pályakezdőkig –, akiknek esetében a kurátorok az absztrakcióról és annak mai relevanciájáról szóló diskurzust ismerték fel, addig a bécsi helyszínen ezzel szemben a cél a realista ábrázolás tradíciójához köthető alkotások bemutatása volt. A Collegium Hungaricumban megrendezett tárlat az Esterházy Magánalapítvánnyal közösen jött létre, alapját az Esterházy Művészeti Díj 2009 és 2015 közötti díjazottjainak művei adják, kiegészítve az általuk felkért, munkásságukra nagy hatást gyakorolt alkotók egy-egy művével.

A bécsi tárlat vezérfogalmaként tehát a realizmust adták meg, azonban a kiállított művek összképe csak nagyon nehezen illeszthető be egységesen a fogalom alá. Több, kifejezetten absztraktnak nevezhető mű került be a tárlat anyagába: Csató József installációja és a Borsos Lőrinc-művészpáros Bak Imre hatását mutató képe talán a két legváratlanabb (nem is beszélve Bak Imre képéről, akitől érthető módon a párhuzamos absztrakt kiállításon is szerepelnek művek). Ha a realizmus narratívájának ilyen mértékű kibővítése lett volna a vállalt cél, érdekes lett volna bemutatni, hogyan ér össze a mai művészetben a realista és az absztrakt tradíció.

Fotó: Berényi Zsuzsa

KASZÁS TAMÁS: *Üzenőfal sci-fi propagandához*, 2009–2016, üzenőtábla falemezen, nyomtat, rajz, 300×100×6 cm

Ettől eltekintve a tárlat alapötlete, hogy a díjazottak alkotásait egy általuk választott művész munkájával közösen állították ki, érdekes konstellációkat eredményez, a műpárok jól kommunikálnak egymással. A fent már említett Csató József *Kutyaház* című installációja például Bukta Imre *Dinnyét őrző kutya* című festményével együtt került ki. Bukta és Csató festett fatáblákból, összecsorgatott sámlikból, ecsetekből, kövekből és edényekből felhúzott építménye, rózsaszínes-pasztellzöldes világa hangulatában és a felfedezhető geometrikus felépítés miatt mindenképpen érezhető egységet alkot, még ha médiumukban és kifejezőmódjukban eltérők is. Ugyanez a művek hangulatából adódó egység mondható el Makai Mira Dalma *Grow* című, korallszerű porcelánsorozatának és Reigl Judit vásznának kettőségéről is, amely a megnyitó másik hiányzó képe volt. A médiumok párbeszédével játszik még Tibor Zsolt két kollázszerű

Kiállítás megnyitó

képéből és plasztikájából álló műve és Várnai Gyula *Ellenállás* (Resistance) című videója is, ahol a két kép töredezettsége és a szobor nehézsége a videóban látható felszálló füst mellé kerül.

A Borsos Lőrinc-művészpáros két másik művel is szerepel a tárlaton, a már említett Bak Imre képét továbbgondoló festmény mellett a *Csinos kis akvarellek* sorozat három darabjával. A kis képek, a képeslapformátum és az akvarell minden könnyedségével és idilli hozadékával együtt, köztéri szobrok üres talapzatát ábrázolják: Hóman Bálintét, a zsidótörvények bevezetését támogató egykori vallás- és közoktatásügyi miniszterét, Edvard Benešét és Karl Luegerét, akik ugyancsak magyarellenes, illetve antiszemita lépéseikről váltak ismertté. Egyértelmű politikai-közéleti felhang érezhető még egy másik díjazott, Kovács Olívia két festménypárján és az általa meghívott Nemes Csaba *Posztháborús uszoda* című képén, amely egy menekültállomás pillanatképe, vagy még inkább Kaszás Tamás fásításra, „ínséggyümölcsök”

ültetésére felszólító vagy drótkerítésen átmászó alakokat ábrázoló bulletinjein, melyeknek Maurer Dóra *Megtanult önkéntelen mozgások* című videója adta a párját.

Egy másik eset, amikor a párbeszéd a nagy kontrasztokból, a két mű közötti ellentétekből indul ki. Ezt láthatjuk Szabó Ábel és Fehér László képkettősénél, ahol művekből áradó ellentétes hatások inkább kiegészítik egymást. Szabó kietlen gyárudvarokat ábrázoló képéhez Fehér László *Generáció* című letisztult, kéttónusú képe egyfajta nosztalgikus töltetet tesz hozzá, ahogy Király András *Minerva* című festménysorozatához a meghívott Birkás Ákos *Arc* című képe erős tagolásával, félbevágásával szolgál kiegészítésként. Ugyanilyen finom párhuzamot mutat Tót Endre *A nullák megnyugtatónak* című műve és Horváth Dániel kört formáló kezeket ábrázoló vászna, vagy egy másik díjazott, Kaliczka Patrícia Velázquez után és *Álmodozás a stúdióban* című, emlékszerű foszlányokból felépített festménye és párja, Chilf Mária ugyancsak nosztalgikus hangulatú műve.

A *Real Hungary* című tárlaton két művész kivételével az eddigi összes díjazottól láthatunk alkotásokat, az elismertek köre pedig már idén bővülni fog, hiszen a kétévente kiosztott díjat legközelebb most novemberben adják át.

Kiállítási enteriőr, benne:

MAKAI MIRA DALMA: *Grow I – XI*, 2017, mázas kerámiák

BORSOS LŐRINC: *Bak Imre cenzúrázva*, 2015, zománccfesték, üveg, keret, 85x75 cm

Kiállítási enteriőr, benne:

BIRKÁS ÁKOS: *OT 11.0 MeS-L*, 2000, olaj, vászon, 140x60/140x80 cm

BUKTA IMRE: *Dinnyét őrző kutya*, 2000, olaj, vászon, 50x65 cm

CSATÓ JÓZSEF: *Kutyaház*, 2017, vegyes technika, különböző anyagok, 150x175 cm

Pulóverfal egy földönkívüli gyomrában

Erwin Wurm kiállításai

MULADI BRIGITTA

Giardini, Velencei Biennálé 2017. XI. 26-ig;
21er Haus és Oberes Belvedere, Bécs, 2017. IX. 10-ig;
Kunsthau, Graz, 2017. VIII. 20-ig

távcső

„Minden lehet szobor” – mondja Erwin Wurm (1954) a Velencei Biennálé osztrák nemzeti kiállításának idején, aki a pavilon elé fejjel lefelé állított műtárgyszállító kamionja (amely egyébként kilátóul szolgál a Giardini-re és a tengerre) nagy médiakedvenc lett. A pavilon belső terén Wurm ugyan Brigitte Kowanz kiváló fényinstallációival osztozott, úgy tűnik, az osztrák intézmények őt igyekeznek tovább pozícionálni azzal, hogy sorra hívják meg patinás helyszínekre kiállítani. Bécsben, a Belvedere kertjében a korunk konzumtársadalmát kritizáló *Fat House* (2003), a 21er Haus galériája alatti csarnokban az új, a művész jelenlétében életre keltett, amúgy „alvó” akciószobrai láthatóak. A művész a Kunsthau Graz – Universalmuseum Joanneum különös csarnokában retrospektív kiállítást mutat be.

ERWIN WURM:

Performatív szobor,
2017, 21er Haus,
Bécs

HUNGART © 2017

Peter Cook és Colin Fournier tervezők sci-fije, a Kunsthau biomorf épülete maga is generálta a kiállítás létrejöttét. A véletlenül ugyancsak 2003-ból, a kulturális főváros idejéről megörökölt, foszfor-szikkasztó bőrű „mélytengeri szörny”, amely belülről Giger és Ridley Scott űrbázisát és Kubrick Űrodüsszeiáját egyaránt idézi, megtalálta méltó lakóját Erwin Wurm személyében. A tengeri uborka formájú csarnok eredeti formájában nem igazán alkalmas klasszikus műtárgyak befogadására, nem csoda, hogy a művész ezúttal a teret is szoborrá formálja.

Falként egy puha, rózsaszín, kötött pulóver anyaggal bevont, íves vázszerkezet szolgál a csarnoktér közepén, a hideg, fémes, űrhajószerű alien gyomrában. A művész első inspirációja, a 21. század szobrászatának egyik meghatározó anyaga, a hasznosított hulladék, nevezetesen egy halom kidobott pulóver volt. Nem az első eset, hogy Wurm a kiállítótér falait géppel vagy kézzel kötött anyaggal borítja (Groningen, 2006; Bonni Kunstmuseum, 2010; Thaddaeus Ropac galéria, Párizs, 2011). Az ötlet, hogy a térben klasszikus műtárgyak helyett pulóverobjektvek legyenek, még a 90-es évek elejére tekint vissza. A későbbi performatív szobrok elődjei a művész egykori műterme melletti ruhagyűjtő raktárból beszerzett csomagolt és formázott kötött anyagok voltak.

Wurm egykori viselőjüket is meglátta az eldobott ruhadarabokban, első élőszobormunkái innen erednek. Barátja közreműködésével állította elő első akciószobrát, amelynek folyamán Fabio az egész ruhatárát egymásra húzta fel, majd vette le (*Fabio Getting Dressed*, 1992). Ez a munka több irányt is definiált a művész életművében. A ruhák megváltoztatták a belebújt alakokat, mint Fabiót, aki meglehetősen túlsúlyosnak látszott.

A későbbi fotósorozatokon kicsavart pózokban, lábakra felhúzott pulóverekben, felsőrészként hordott nadrágokban, harisnyákban láthatunk barátokat, ismerősöket, akik bizarr szoborparódiák vagy ismeretlen élőlények formáját öltötték. A többszörös életnagyságú műanyag ruhaszobrok, a *Fat*-sorozat darabjai és a híres egyperces szobrok is ezekből nőttek ki. Az utóbbinak több változatát dolgozta ki Wurm. Az egyik a nézőt aktivizáló típus, ahol spontán használhatjuk a kellékeket vagy leutánozhatjuk a szöveges, rajzos használati utasítást, a másik típus egy képzeletbeli szobornak a posztamensén álló beszélő szereplő, aki

ERWIN WURM: *Egyperces szobor a művész stúdiójában*, 2003, HUNGART © 2017

kapcsolatba lép a látogatókkal, szintén a művész útmutatása alapján, például „A szobán áthaladó látogató szinte tapintható szagot áraszt” vagy az „Egy futball-labda nagyságú agyagróg egy világoskék motorháztetőn”. Ezeknek az imaginárius szobroknak a története a 90-es évekbe vezet vissza, amikor Wurm a használt poros posztamenseken megfigyelte a tárgyak nyomát, és megpróbálta elképzelni, szavakba önteni, hogy az otthagott forma alapján mi is állhatott rajtuk.

Az 1982 óta kiállító művész 10 év múlva készített először „használati utasításokat” az objektjeihez. Azóta a posztamenseken mindig találunk apró ábrákat, amelyek megmutatják, hogyan áll elő a kész szobor, amelyhez a néző közreműködése elengedhetetlenül szükséges. Wurm interpretálásában ezek a tárgyak azonnal visszaalakulnak a maguk hétköznapi világukba, ahogyan a kiállítóterben magukra maradnak. A Hans Ulrich Obristnak adott interjújában meséli el, hogy számára 1992-ben San Franciscóban a Jack Hanley galériában, érkezett el a pillanat, amikor megszületett a „reverzibilis ready made”.

Ezek az **Élő szobrok** a „tableau vivant” mai rokonai, csak éppen a csoportkép jellegük tűnt el. Talán idomulva a mai, nem túl vidám szociális jelenséghez, a szingliséghez? Túlfogyasztó társadalmunk másik népbetegségét állítja pellengérré a **Fat House** (Kövér ház), a maga bumfordi módján, a házat mint státuszszimbólumot, mások ikonikus autókat vagy éppen az osztrák kolbászt antropomorfizálva.

fotó: Studio Erwin Wurm / Kunstmuseum Wolfsburg

ERWIN WURM:
Curry Bus,
2015, purhab,
poliuretán, busz,
250x550x220 cm
HUNGART © 2017

A grazi anyagban Wurm előképeket is citált, olyan művészek műveit helyezte a sajátjai közé, mint Robert Rauschenberg és Fritz Wotruba. A nevesített referenciaképzés szorosan hozzátartozik ahhoz a brandépítéshez, amelyet a Hatje Cantz kiadású velencei katalógus belső hátsó borítóján látható rendszerábra is szemléltet. Ez az európai baloldali értelmiség szellemi alapjait részletezi, természetesen a klasszikus struktúrákat bomlasztó irányban. Eszerint a derridai, wittgensteini nyelvi interpretációk, az anarchista filozófus, Ranciére, a moralizáló építész, Adolf Loos és az urbanista Koolhaas határozta meg gondolkodásának irányát, majd át a freudi, lacani pszichoanalízisen, Debord, Beckett, Barthes elméletein jutott el a művészetig, ahol Adorno, Sontag, Kosuth, Bourriaud mellett Beuys kapja a fő helyet példaképei sorában. Itt megtaláljuk a forrásokat az egymásnak felelgető, ellentmondó dialektikus szemléletre, az önróniára, a ready made továbbgondolására, az elanyagtalánítás folyamatára, a művészet nyelvezetének megújítására tett kísérletekre, az időbeliség radikalizálására, az interakció és a kritikai szemlélet nyomatókosítására.

ERWIN WURM:
Fat House, 2017,
 Bécs, Belvedere
 HUNGART © 2017

Wurmnak a szobrászatról vallott elképzelése jóval a mostani trendek előtt már performatív irányba mutatott, a 21. századi szobrászat fogalmát világosan megfogalmazta, sőt akció, esemény, produkció formájában meg is valósította azt. Wurm a maga exhibicionista módján eredeti, stílusos, elegáns, nem hétköznapi, felforgató, de annyira mégsem fenegyerek, hogy lemondjon egy nagy népszerűséget produkáló kiállításról. Noha a nagy ötletgyáros szinte minden helyzetben kifogyhatatlan energiával száll szembe a fogyasztói társadalom ízlésével és a tömegtermeléssel, nekem épp a bécsi 21er Haus-beli kiállításán az a kínos érzésem támadt, hogy maga is épp így „sorozatgyártja” saját motívumait. Az erős velencei és a grazi anyag mellett a bécsi akciószobrai egy túlvállalt kiállítás gyorsan elkészített darabjainak tűnnek. Nem kétséges, hogy a művész ezen a ponton egyszerűen elfáradt.

A biennálén a kiállítótérben levő és fotók formájában megfogalmazott alkotások mellett az életmű egyéb termékeit is igyekeztek megmutatni, melyek nagyrészt a pop art, a public art kései hullámának termékei. Az életnagyságban legyártott elfolyó motorcsónak, a zsugorított,

ERWIN WURM: *Performatív egyperces szobor*,
 Städel Múzeum, Frankfurt am Main, 2014
 HUNGART © 2017

ERWIN WURM: *Absztrakt szobrok (Csók)*, 2013,
 festett bronz, 45×42×79 cm
 HUNGART © 2017

funkcióját vesztett szülői ház (*Narrow Haus*, 2010, Velencei Biennálé), a *Fat Car*-sorozat (Porsche), a *Currybus* (Volkswagen), a bizzar gigauborka és a fickós nemzeti kolbász, a bécsi Ludwig Múzeum külső falába becsapódott hétvégi ház, a *Fat House*-sorozat mind bizzar, parodizált, ikonikus figurák, ahogy a még radikálisabb Jeff Koonsnál, Paul McCarthynál vagy az Atelier van Lieshutszerzőpárosnál is látjuk.

Kézenfekvő egy éppen egyetemes sztárrá avatott művész esetében a szűkebb kultúrkör művészeit is citálni, mint például a festészetet megújító Baselitz feje tetejére állított világát vagy Franz West köztéri szobrait, recycling-dizájn munkáit vagy az osztrák művészeknek a részben Schielétől örökölt, a bécsi akcionizmust követő exhibicionizmusát és bizzar erotikus töltetét, amelyek bizonyára nem kis

mértékben mind hatottak Wurmra is. Nála mindenesetre felbomlik a klasszikus szobrászat kritériumrendszere, a tér-kiterjedés-súly-tömeg-anyag-struktúra-forma passzív egysége, és átadja helyét az aktivitásnak. A folytonos feladatmegoldás, a mobilappok nyújtotta lehetőségek követése a felnövő generációknak már természetes, és ugyan a nyílt terepen publikumként való „aktívkodás”, a jelenlét felvállalása mindig megosztó marad, de Wurm személyes újítása, a performatív szobor lehetővé teszi mindenki számára, hogy egy percig művésszé váljon.

ERWIN WURM:
Performatív egyperces szobor: Állj nyugodtan és nézd a tengert!
 2016–2017,
 kamion, vegyes technika,
 874×240×274 cm,
 344×94,5×107,75 cm,
 Velencei Biennálé,
 osztrák pavilon
 HUNGART © 2017

Kiállítás megnyitó, *Erwin Wurm*, 2017, HUNGART © 2017

Kecskeszarv és csörgősipka

Gilbert és George: Bűnbak képek
Budapestnek

PATAKI GÁBOR

Ludwig Múzeum, 2017. VII. 8. – IX. 17.

„...a tagozott alakulat/eltűnt, más lett az egész” – írta Goethe, de a vers címe nem véletlenül **Maradandóság a változásban**, hiszen éppen a születés és pusztulás összefonódását, a folyamatos formálódás törvényszerűségét fogalmazta meg benne. S szinte ugyanez, az egymást kizárni látszó ellentétek összhangzata, s az ötven éve következetesen képviselt művészi alapálláson belüli folytonos változás a kulcsa Gilbert és George életművének is. Hiszen egyszerre kifogástalan brit úriemberek ők tweedzakóban és nyakkendőben, akik azonban nem riadnak vissza a különféle testnedvek és excrementumok ábrázolásától, a királynő lojális hívei, akik kedvtelve figurázzák ki az Union Jacket és a Britannia-mítoszt, no meg a vallási jelképeket. Másfelől 1969-es éneklő szobrokként való fellépésüktől kezdve ragaszkodnak közös életük művészetté nyilvánításához s a neoavangárd gyökerű „művészetet mindenkinek”-elv érvényesítéséhez. Ám miközben az alapkoncepció változatlan maradt, egyre nő a távolság az indulás még erősen konceptuális gyökerű, a brit felső-középosztálybeli tradíciókat egyszerre csodáló s finom understatementtel idézőjelbe is tevő, lágytónusokra épülő performanszai s a mind harsányabbá, közvetlenebbé váló mostani művek között.

Üzenetük demokratizálására törekedve már a 80-as évek elején – talán nem teljesen függetlenül Hamiltontól és Hockney-től – az angol pop art kései hajtásaként a plakátszerű képi megjelenítés felé fordultak. Megmarad a korábbi évek fotoszekvenciáiból eredő rácsos szerkezet, mely máig a Gilbert és George-művek egyik legfontosabb formai védjegyének tekinthető. Az általában sorozatba rendeződő képek akár egy-egy problémacsokor kommentárjaiként is olvashatók: urbanizáció kontra természet, környezetszennyezés, AIDS, a (férfi)testhez s annak váladékaihoz való viszony stb. Annál is inkább, mivel a művek többségén feltűnik a művészpáros alakja is. Néha csak staffázsfiguraként szemlélik

k
kiállítás

GILBERT ÉS GEORGE

fotó: Berényi Zsuzsa

a köröttük történő rémes vagy kellemes eseményeket, máskor aktívan beleavatkoznak a dolgok folyásába, sőt a rájuk jellemző rezzenéstelen keatoni fapofa is groteszk gesztusokba fordulhat.

Az ezredforduló tájékáról eredeztethetőek az újabb változások. Gyakran egy-egy jellegzetes motívum (a gingko biloba levele, csipke, a brit

A sorozatot összekapcsoló fő motívum viszont zavarba ejtő lehet, főleg az idősebb, a Kádár-korszak tárgyi világában szocializálódott látogatók számára. Ők az akkor mindennaposnak számító szódavizes patrontról vélik felfedezni benne, holott ez esetben rokonáról, a szén-dioxid helyett dinitrogén-oxidot (N₂O) tartalmazó habszifonpatronról van szó.

lobogó) köré rendeződnek a sorozatok, egyre fontosabb szerep jut a szimmetrikus tükrözéseknek, így a képek kvázidiptichonokká válnak. Mind gyakoribbak lesznek rajtuk a szövegek, legyenek azok körökbe rendezett szexszolgáltatásokat kínáló hirdetések, négyzetes utcatáblák vagy falfirkák. Az immár idősödő művészek mind jobban saját közvetlen környezetükre, a londoni East End Spitalfield-negyedére koncentrálnak.

S ezzel tulajdonképpen ott is vagyunk a most kiállított Bűnbak képek helyszínén. A városrész amúgy évszázadok óta vonzotta az emigránsokat. A hugenották után jöttek a zsidók és a többiek, mindenesetre az East End a 19. századra London talán legrosszabb hírű környékévé vált: itt működtek a Twist Olivér tolvajbandái, s itt gyilkolta meg áldozatait Hasfelmetsző Jack is. Ma pedig az ország egyik legnagyobb bangladesi migráns közössége, mintegy 40 ezer ember zsúfolódik a falai közé (ám emellett számos kulturális intézménynek is helyet ad). Ennek megfelelően az utcán megszokott látvány lett a dzsellabát viselő öregember vagy a fekete nikába öltözött nő.

Ám más oka van annak, hogy a művészek a környékbeli sétáik során egyre több üres, eldobott patronnal találkoztak az utcán. Hatóanyaga ugyanis lufballonba töltve és belélegezve olcsó és aránylag ártalmatlan bődtöltőszert rövid ideig tartó eufóriát s akaratlan nevetést okoz. Ezért nevezik felfedezése, a 19. század eleje óta nevetőgáznak vagy kéjgáznak, s ezért használhatták a kor orvosi érzéstelenítésre. A manapság „hippy crack”-nek nevezett anyag ma tömegesen hódít a kevésbé jómódú brit fiatalok körében, de mint a bulvárlapok címodaljai bizonyítják, alkalomadtán futballsztrók és filmszínészek is találhatóak a használói között.

GILBERT ÉS GEORGE:

Levegő, 2013,

226×381 cm

© Gilbert & George

A Galerie Thaddaeus Ropac

(London / Paris / Salzburg)

jóvoltából.

GILBERT ÉS GEORGE:

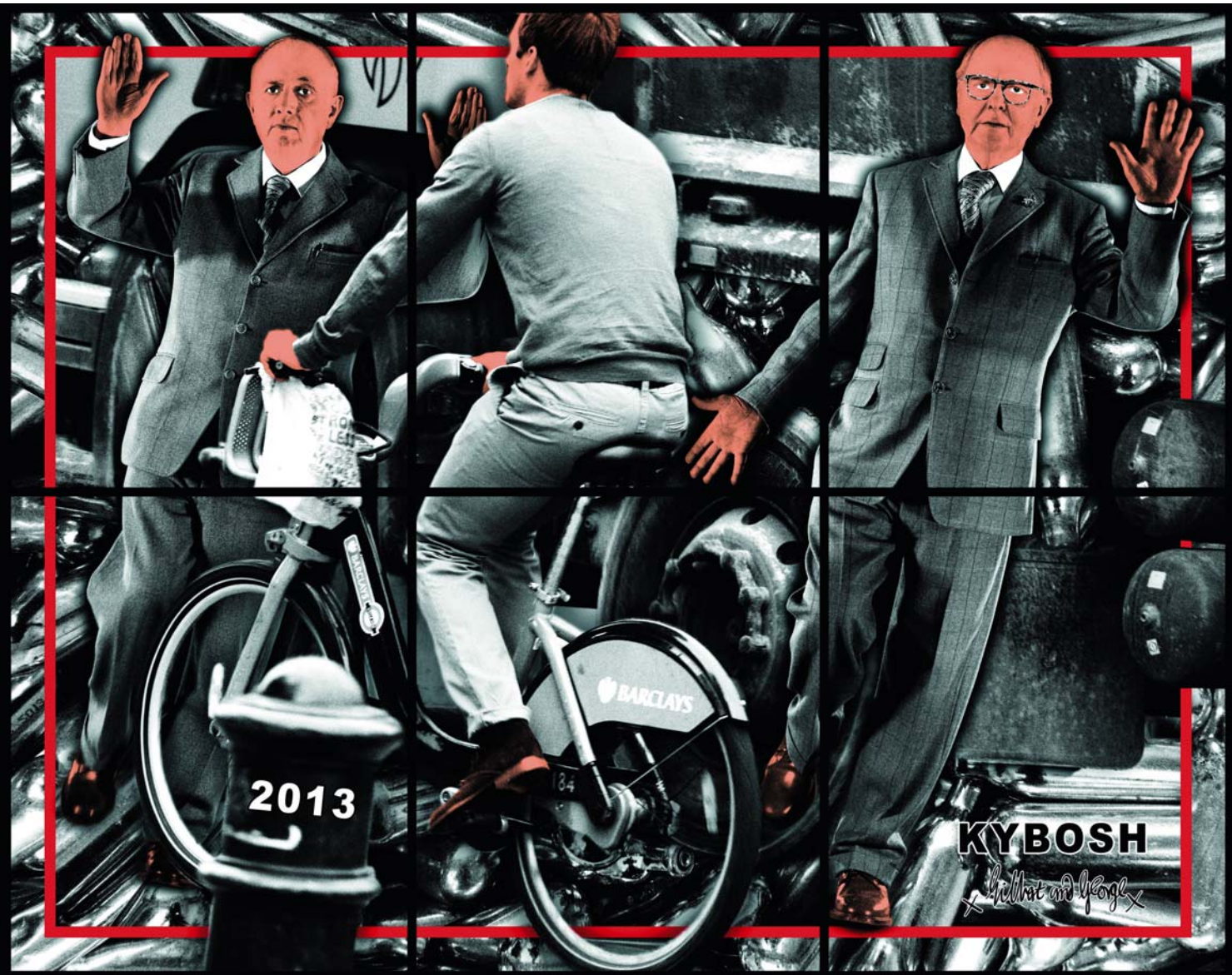
Mile End, 2013, 254×377 cm

© Gilbert & George

A Galerie Thaddaeus Ropac (London / Paris

/ Salzburg) jóvoltából.

gyanakvások nélküli multikulturalizmus álmát. Másfelől azt se hinném, hogy az utcáinkat elárasztó plakátkampányok ötletgazdáit a közeljövőben kezük-lábuk törnének a copyright megszerzéséért. Hiába, a gyűlöletkeltés hosszú távon kizárólag veszteseket szülhet.

Ha mindenáron bűnbakokat keresünk, azokat épp a művészpárosban találhatjuk meg. Ugyan nem a pusztába száműzetnek, helyette patronból készült vassisakot húznak a fejükre, rémes BDSM-szeánszokat idéző álarcokat kapnak, jól szabott öltönyük s benne testük darabokra hullik, a kiszökő gázba fagynak, átlátszók lesznek, hogy a végén már csak csontvázuk szteppeljen a pusztulás felett. (Úgy vélem egyébként, hogy a sorozat társadalmi aktualitásától függetlenül is foglalkoztatja már őket a testi romlás, az elmúlás gondolata.)

Mindez nem jár azonban semmiféle mártírrattitúddal, sőt. Párosunk inkább a humort, a farce-ot részesíti előnyben, öregecske clownok módjára csetlenek-botlanak a terepen. Ezt a duplafenekű értelmezést erősíti, hogy a sorozat központi, címadó darabjának páros önarcképén a vörös ördögmaszkot viselő művészek fejéből kinövő szarvak akár csörgőspikaként is értelmezhetők. Hasonlóképpen felfoghatjuk az egészet akár a

nagyváros gyilkos (!) szatírjaként is, mely méltó módon folytatja azt a hangütést, melyet Hogarth kezdett el szörnyű Gin utcájával, s melyet aztán Daumier, Dix és Grosz folytatott.

Szintén meg kell említenünk a feliratok, firkák, tagek kiemelt szerepét. Elborítják a központi triptichon széleit, de a gyakran alliteráló szójátékokról (Ban the Bombers, Crap in the Crypt, Crosses are Crass stb.) nem igazán dönthető el, hogy a költői lelkületű londoni ifjúság vagy a művészek leleményei. Mindenesetre döntő többségük a vallási álarcban jelentkező türelmetlenséggel és vakhittel, az instrumentalizálódott érzésszel szembeni ellenállásra szólít fel (talán nem véletlenül jellemezte egyik elemzőjük művészetüket „szekuláris realizmusként”).

S realizmusuk azt mondhatja velük: nincs miért túlzottan boldognak vagy elégedettnek lenni, a „happy”-állapot elérése a hippy crackkel csak időleges megoldásokat eredményezhet. S mégis van abban valami felemelő, hogy ez a két idős úriember (két művészeti világsztár, mentesen minden celeballúrtól) évtizedek óta konokan mondja a magát. Gyalázzhatják, torzíthatják, bűnbakká tehetik őket, arcukat (s üzenetüket) nem tüntethetik el a műveikről.

GILBERT ÉS GEORGE: Dales, 2013,
254×377 cm

© Gilbert & George

A Galerie Thaddaeus Ropac (London / Paris / Salzburg) jóvoltából.

Ki szomjazik, és mit helyettesít?

Beszélgetés Várnagy Tiborral

JANKÓ JUDIT

Új Budapest Galéria, 2017. IX. 3-ig;
Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2017. IX. 10-ig

A Hejtes Szomlyazók-művészcsoporthat (BEÓTHY BALÁZS, DANKA ATTILA, ELEK ISTVÁN, FEKETE BALÁZS, NAGY ATTILA, PERESZLÉNYI ROLAND, VÁRNAGY TIBOR)

1984-ben alakult, és 1992-ben szűnt meg. Underground akciókkal indultak, de már megszűnésükkor sejteni lehetett művészettörténeti jelentőségüket.

Az Új Budapest Galériában *Rügyfakadás* címmel a csoport korai, részint földalatti korszakának dokumentumai láthatók.

A Ludwig Múzeumban *A kopár szik sarja* címmel a csoport 1987-től 92-ig létrejött művei szerepelnek. A két bemutató az eddigi legátfogóbb áttekintése a Hejtes Szomlyazók tevékenységének. Ez alkalomból **VÁRNAGY TIBOR**ral beszélgettünk.

A HEJETTES SZOMLYAZÓK

Háy Ágnes kiállításának megnyitóján, Liget Galéria, Budapest, 1991

Ezzel a két kiállítással végképp bekerültetek a mainstreambe, pedig az első manifesztumban, amivel színre léptetek, a szabadság mellett tettétek le a voksotokat, s az intézményesülés ellen léptetek fel.

VÁRNAGY TIBOR: A 80-as évek másképp kezdődtek, mint ahogyan befejeződtek. Brezsnyev halála után azt reméltük, most egy épeszű pátfőtikár következik, mire jöttek a még idősebb, rozogább főmuftik, Andropov és Csernyenko. Teljes világvége-hangulat uralkodott, s ez csapódott le az új hullámban, illetve a punk által megfogalmazott „no future”-életérzésben. Akkor mi egy nukleáris fegyverkezési verseny kellős közepén éltünk. 1985-ben megválasztják Gorbacsovot, de 86-ban Csernobilt ugyanúgy letagadják, mint ahogyan Brezsnyevék tették volna. S csak ezt követően jött a glasznoszty, a peresztrojka, a rendszerváltás előszele. Az azt megelőző években egyáltalán nem láttuk értelmét a hivatalos intézményrendszerbe történő integrálódásnak. Magunknak csináltuk a műveket, a baráti körünknek, ahogy az előttünk járó nemzedék is (Vető–Zuzu, feLugossy Lacáék, Kazovszkij) tulajdonképpen egy szubkultúrának

Fotó: Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum

dolgozott. Ők akkor kezdtek kiöregedni a Fiala Képzőművészek Stúdiójából, mi pedig akkor kerültünk bele. 1986-ban, az éves Stúdió-kiállítás előtt leültünk ötletelni a Komjádi teraszán. A koncepció nagyon gyorsan összeállt: a Várban lesz a kiállítás. Mi van a Várban? Munkácsy. Milyen anyagból tudunk olcsón sokat szerezni? Rozsdás vasakból. Ebből lett a *Siralomház*. A terv az volt, hogy megcsináljuk, s a végén levideózzuk, amint eladjuk az egészet a MÉH-ben. Csakhogy jelentkezett a székesfehérvári István Király Múzeum, hogy megvennének ezt tőlünk. Aztán felkért a minisztérium, hogy vegyünk részt a fiatal kortárs magyar képzőművészek munkáit bemutató varsói és kelet-berlini kiállításokon. Berlin számára készítettük az *Isenheimi oltárt* (Grünwald nyomán), Varsóba a *Polák-Wengert*, és itt véget ért a Hejtes Szomlyazók undergroundkorszaka. Ez azonban a 80-as évek végén mégsem jelentette azt, hogy bekerültünk a mainstreambe. Mert addigra már létezett hivatalos művészet, és egyáltalán, kultúrpolitika. Az intézmények annyira autonómmá váltak, hogy végezheték a szakmai munkájukat anélkül, hogy beleszóltak volna felülről.

digitalizálni a nálam lévő fotónegatívokat. Aztán jött valaki, aki rólunk írta a szakdolgozatát, majd egy gyűjtő is megjelent.

Átfogalmazom a kérdést: nem a mainstreambe kerültek bele most a két kiállítással, hanem egy új kanonizációs folyamatba. Így igaz?

V. T.: Az előző rendszerben létezett hivatalos meg nem hivatalos művészet. Ez a rendszerváltást megelőző években megszűnt. 1989 után be kellett volna

Azért indultatok csoportban, mert úgy nagyobb súllyal lehetett belépni a szakmába, nagyobb hatást lehetett elérni, vagy azért kellett csoportot alapítani, mert nem adódtak egyéni lehetőségek?

V. T.: Mi dolgoztunk párhuzamosan egyénileg is. Ugyanakkor csoportban dolgozni tényleg hatékonyabb, mert így gyorsabban és nagyobb dolgokat lehet létrehozni, mint egyedül.

Ráadásul az alapító kiáltvány egyik tétele az volt, hogy tag és nem tag között lényeges különbség nincsen. Vagyis bárki bármibe bezállhatott, aki épp ott volt, s nekünk egy darabig létezett is egy, a barátainkkal közös, nyilvános műtermünk, ahova bárki bármikor bejöhethetett.

Fotó: Berényi Zsuzsa

HEJETTES SZOMLYAZÓK: *Liberty, love, suppress it, knock it out*, alul csoportkép, *Platón Barlangja*, Budapest, 1986. Fotó: **HALAS ISTVÁN** (print 2017)

következnie egy rekanonizációs folyamatnak, melynek során újra végignézzük a magyar művészet történetét a 40-es évektől. Az Aczél-féle kultúrpolitika létrehozott egy kánont, ezt kellett volna felülvizsgálni. S el is kezdődött egy szakmai diskurzus, hogy mi volt az lparterv, az Európai Iskola vagy Hajas, Szentjóby, Altorjay, de ez nem futott végig, és főleg nem érte el a szakmán kívüli, a laikus közönséget. A Szomlyazók 1992-ben megszűnt, de a szakmának nem volt rá ideje, hogy a mi épp akkor véget ért pályánkat is feldolgozza, s elhelyezze a spektrumban.

Honnan a most feltámadt érdeklődés?

V. T.: Eltelt 25 év, és most a piac kezdi el felfedezni a 80-as évek dolgait. Mi is egy ilyen megkeresésre kezdtük el megnézni, mi maradt meg. Meglepően sok mindent találtunk. Mikor Kada (Elek István) 2011-ben meghalt, gátsz munkaként elkezdtem

A csoporttá válásra irányuló inspiráció több forrásból érkezett: kit az Orfeo, kit az Indigo, kit a Vajda Lajos Stúdió inspirált, illetve mindegyikünket a punk és az új hullám. Ez utóbbiakban is gyakoriak a parafrázisok, a paródiák, az idézetek. A mi műveink közösek, de nem úgy, hogy mindig mindenki mindenben benne volt, vagy lett volna a csapaton belül egy állandó szerepe. Mindig változott, kinek miben van kedve részt venni. Mindenki tett bele valamit, ami neki jól ment. Fekete Balázs bombajó festő, s Kadával együtt nagyon vonzódtak az irodalomhoz is. Nagy Attila remek előadó, fantasztikus karakterérzékkel, s a zenei affinitása is különleges. Beöthy Balázs és Pereszlényi Roland médiaművészek, kiváló kommunikációs érzékkel. Danka Attila kívülállása pedig katalizátorként hatott. Én a grafikába tudtam bezállni, s valamennyien szerettük az installáció, a téralakítás műfajait is. Különböztünk intellektuális érdeklődésben, ízlésben, inspirációs forrásokban, de épp ez a sokféle karakter okozta a sokszínűségünket.

A „találkozás egy fiatalemberrel”-élményt megéltétek a kiállítás alatt?

V. T.: Nem változtunk annyira, bár ezek 25–30 éves munkák. Én inkább olyanokra csodálkoztam rá, hogy a Világnézettségi Magazin esetében hányféle sokszorosítási technikát voltunk képesek használni.

Ki találta ki a nevet?

V. T.: Kadának volt szokása levenni egy könyvet a polcra, felütni és rábökni benne valamire, mi meg mondtuk, hogy ez jó-e vagy sem.

Ki volt közületek a vezető?

V. T.: Senki. Egy-egy mű esetében fordult elő, hogy az épp valamelyikünknek fontosabb volt. De ez mindig változott, és nem is kellett mindenben mindenkinek részt venni. Miközben az is előfordult, hogy közfelkiáltással jött létre valami, s mindenki benne volt.

Miért oszlottatok fel?

V. T.: Szerintem azért, mert az együtt töltött 8–9 év alatt valamennyien sokat tanultunk egymástól, s pályakezdő művészekből kiforrott személyiségekké érlelődünk.

A kiállítás felfogható egy közös munkának, hiszen nem kurátori koncepció mentén alakult, hanem ti raktátok össze, kvázi kronologikus sorrendben, a csoport œvre-jét. Összhang volt abban, hogy mi legyen kint? Nem maradt hiányérzetetek?

V. T.: Arra szorítottunk, hogy a főművek legyenek kiállítva, a pályáiv mentén elrendezve. Szerintem ez sikerült, bár két helyszínen se tudtunk mindent kitenni. Számos mű így is sokkal szűkebb térbe lett bepréselve, mint amilyenben eredetileg bemutatottuk.

Sokféle kategorizálást hallottam már veletek kapcsolatban, például neoavangárd, posztmodern... Melyiket tartod helyénvalónak?

V. T.: Én csak azt nem szeretem, mikor azt mondják, hogy ez neodada. Ez biztosan nem az. Természetesen ismertük Duchamp, Schwitters, Man Ray műveit, de

mikor dolgoztunk, semmivel se gondoltunk inkább rájuk, mint több száz más élő és nem élő kollégánk műveire.

És ahhoz mit szólsz, hogy a recyclingművészet korai előfutárai voltatok?

V. T.: Azzal dolgoztunk, ami számunkra épp elérhető volt. Nehézséget is okozott most rekonstruálni például a Galéria Wschodnia kiállítására készült hangszereket. Ott útközben – Budapest és Łódź közt autózva – találtuk ki, hogy a galériában talált tárgyakból fogunk hangszereket építeni, és azokkal adunk koncertet. Ezeket most rekonstruálnunk kellett. És az derült ki, hogy ma már nagyon nehéz rozsdás olajoshordót szerezni. Vagy fémhulladékot egyáltalán, ami annak idején hegyekben állt minden település szélén.

Nemzeti nagyjaink – Munkácsy, Széchenyi – megidézése a művekben tudatos társadalomkritika volt, ahogy a korabeli cikkek emlegetik?

V. T.: A középiskolás tananyagok szoktak ilyesmiket feltételezni, de ez nem így működik. A világütlévlé bevezetése után mindenki elkezdett Bécsbe járni, a legtöbben Gorenjéért. Az az osztrák kollégánk, akinél Bécsben aludni szoktunk, Döblingben lakott, s megkérdeztem tőle, nincs-e itt a környéken egy 19. századi elmeógyógyintézet. Mikor odavitt, épp bontották az egyik szárnyát, s üresen állt.

HEJETTES SZOMLYAZÓK: Lórévi meghívó, 1985

Bemásztunk, fotóztunk, s összeszedtünk a törmelékek közül az apróbb tárgyakat. S mivel épp az éves FKS-kiállításra készültünk, elég evidensnek látszott, hogy ezek felhasználásával hozunk létre egy installációt. Az elmeógyógyintézetről mindenki arra asszociál, hogy gumiszoba, a 19. század kapcsán, hogy árnyékkép. Szóval szinte gondolkodnunk se kellett, annyira evidensen következett az egyik a másikkól. Javasoltuk az FKS tagságának, hogy törjük meg az éves kiállítások korábbi művészeti szalon jellegét, és próbáljunk létrehozni egy tematikus kiállítást. A diliház elég tág metaforának tűnt, Hölderlin, Van Gogh, Gulácsy, Száll a kakukk fészkére, A mester és Margarita... – hadd ne soroljam. Néhányan csatlakoztak, mások nem.

A Bálnában és a Ludwig Múzeumban zajlott kiállításmegnyitónak volt valami furcsa időkapzsula jellege rég nem látott arcokkal és erős hangulattal.

V. T.: Paradox módon, s azzal együtt, hogy mi annak idején elég pimasz és provokatív dolgokat csináltunk, utólag úgy tűnik, ez akkor mégse volt megosztó. Talán azért, mert volt benne humor, vagy mert a műveink nem akartak valamiféle örökkévalóságnak szólni...

Tudat- felszabadító hadműveletek

A Hejettes Szomlyazók kiállításai

P. SZABÓ ERNŐ

Uj Budapest Galéria, 2017. IX. 3-ig
Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2017. IX. 10-ig

Fotó: Berényi Zsuzsa

HEJETTES SZOMLYAZÓK:

Láthatatlan művészet,
1986, Kavics utca
(print 2017)

fotó: **GALÁNTAI GYÖRGY**

A Hejettes Szomlyazóknak már a nevével sincs minden rendben. Állítólag a klasszikus rábökéses módszerrel választották a nevet egy találmára kinyitott könyv szövegéből, de nyilvánvalóan már akkor is szövegértési problémáik voltak, amelyek az évek folyamán csak súlyosbodtak. Nem csoda! A csoporttagok iskolai végzettsége is nagy maga után némi kívánnivalót, ahogyan ezt egy grafikonos ábrán is szemléltetik: öröndetes, hogy a 8 elemi száz százalékban elvégezték, még az is elmege, hogy szakiskolai érettségét is szerzett 20 százalékuk, de mintegy 80 százalékuknak gimnáziumi érettségije, sőt, felsőfokú végzettsége is volt! Ezzel a fajta problémamegoldó képességgel (pontosabban annak a hiányával) felszerelve folytatták tevékenységüket 1984–1992 között, elsősorban Budapesten (mintegy 59 százalékban), de olykor vidéken is, ahogyan azt egy látványos, gombokkal és fémpénzekkel kirakott országtérképen jelzik. Ez a vidéki tevékenység azonban igen aránytalanul oszlott meg: míg Veszprém megye 13 és Fejér megye 12 százalékban mondhatja magáénak a csoport kulturális örökségét, Zala csak 2, Békés pedig egy százalék erejéig osztozik rajta. Sőt, ahogyan maguk is elismerik immár negyedszázad távolából visszatekintve, a tagok közötti „intellektuális képességek ilyen méretű különbségei további feszültségforrást eredményeztek. Mindez vezethetett ahhoz a torzuláshoz, hogy a csoport tevékenysége bántóan a fővárosba koncentrált, olyan jelentős régiók, mint pl. Hajdú vagy Tolna, Baranya megye még művészeti programtervezetükből

is kimaradtak. Győr-Sopron megyébe is csak heves belső konfliktust követően, mindössze egyetlen futó látogatást tettek a következő évtized elején...”

A csoport tevékenységének elemzését folytathatnánk statisztikai adatok további ismertetésével. Például ami az életkort illeti, 1992-ben mindannyian nyolc évvel idősebbek voltak, mint 1984-ben, amikor a közös munkát elkezdték, s néhányan, akik már korábban, Bálványos Huba majd Somogyi Győző szakköréből ismerték egymást, még nagyobb életkori különbségekről számolhatnak be. Az idők folyamán változtak az érzelmi állapotaik, szaporodtak a díjaik, amelyekre kezdetben, ahogyan az a bizonyos sokat emlegetett 1984-es első kiáltvány megfogalmazta, egyáltalán nem számítottak. Közös tevékenységüket amolyan baráti, szabadidős, sok bolondsággal és még több örültséggel színezett lötyögésként képelték el, s 1989-es második kiáltványukban annak a gondolatnak a jegyében nyugtázták, hogy bizony ők is intézményesültek, mint minden avantgárdnak nevezett, önmagát a művészirtársadalmon és a művészetfogyasztók világán kívül elképzelő csoportosulás a 20. században. Szellemi állapotukat azonban mindez nem befolyásolta. A problémamegoldó képesség hiányáról eklatáns példát hoznak abban a leporellóban, amely a Ludwig Múzeumban rendezett kiállításuk alkalmából jelent meg, s amely egyelőre a beígért, a kiállításhoz készült könyvet is pótolni hivatott: „hsz086, amikor hsz087 friss menyasszonyával megérkezett az alakuló gyűlésre, köszönésképpen félreköpött, oly ügyetlenül, hogy majdnem eltalálta a nőt. Ezen eset is jelentőségteljesen rámutat Thomas Gordon tételének – az értő kérdés – teljes mértékű hiányára. E hiányt a csoport tagjai az első kiáltványukban megfogalmazott megbeszéléseken szellességgel magyarázzák...”

fotó: Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum

HEJETTES SZOMLYAZÓK:

Döbling – Installáció gróf Széchenyi István utolsó alkotói periódusának és halálának emlékére, részlet, Ernst Múzeum, Budapest, 1988, fotó: **HALAS ISTVÁN** (print 2017)

Magyarázni persze a legkönnyebb, magyarázatokban – mint a kortárs magyar művészet világában általában – természetesen nincs hiány. Ezért a kiállítás is látható, nagy méretű szöveg formájában, a kiállítás bejáratánál. Ez azonban nem az a kiállítás, hanem egy másik. Ezt az Új Budapest Galériában rendezték, ez mutatja be a csoport történetének első időszakát, az 1984–87 közöttit, ennek a címe *Rügyfakadás*, amit akár didaktikusnak is nevezhetnénk, ha nem tudnánk, hogy bevallottan szándékosan választották, ami jelzi, hogy a csoport egykori tagjai megőrizték humorérzéküket – ami különösen fontos abban az életkorban, amelyben ma járnak, őszülő halántékkal, s különösen akkor az, ha éppen ők rendezik az éppen róluk szóló kiállításokat. Mert ez történt. Ők ezt azzal indokolják, hogy talán már régen nem élnének a kiállítás létrejöttkor, ha a művészettörténészekre várnának az anyag összegyűjtésével, bemutatásával, amiben megint csak van valami igazság. El kell ismerni, nekik sikerült az anyag összeszedése, így valószínűleg teljes képet kapunk „a Hejettes Szomlyazók tudatfelszabadító hadműveleteiről”, ahogyan sokirányú tevékenységüket – olajfestmény 27 darab, papír alapú festmény/grafika 120 darab, szobor/szoborcsoport 6 darab, installáció 17 darab, akció/performansz 17 darab, irodalmi mű 5 darab (és ez csak a Ludwig Múzeum, az Új Budapest Galériától egyelőre várjuk az adatokat) – összefoglalhatjuk. Az utóbbi helyszínen, ha lehet, még több a mű, hiszen itt láthatóak a Világnézettségi Magazin 1984–85-ös számai, amelyek képi anyaga egyféle stencil-szita vegyes technikával készült, s amelyekben mindenki publikálhatott, aki részt szeretett volna venni a közös munkában. A csoport első, egészen sajátos jellemzőjére egyébként itt bukkanunk rá, hiszen hiába tudjuk, hogy 1984-ben Elek is (Kada), Fekete Balázs, Kardos Péter, Nagy Attila, Várnagy Tibor alapította, s a következő években Beöthy Balázs (Gránit), Danka Attila (Tilcsi), Pereszlényi Roland csatlakozott hivatalosan, de egy-egy közös mű, performansz, zenei produkció létrehozásában olykor mások is részt vettek, ahogyan a Platón Barlangjában, azaz egy használaton kívüli légópincében tartott 1986–87-es rendezvényeken is. *Kilátás, Platón barlangja* címmel közös festmény is készült, amelynek interpretációját is megismerhetjük

(„semmi jó értelemben vett imitáció”), de ez a kép egyébként állítólag már 1984-ben kész volt, míg a közös kiállítások sorát a Bercsényi 28–30-ban 1985 februárjában rendezett bemutatkozás indította el, a szentendrei Faliújság-kiállítás folytatta 1987-ben. Ugyanebben az évben készült a *Döbling* és az *Öröknapár* című munka, amelyekért egyaránt díjakat kaptak, de amelyek nem az itteni, hanem az ottani kiállításon szerepelnek. Itt vannak viszont a történelmi képek, a *Hunyadi László siratása* (1985), a *Zrínyi és Frangepán a bécsújhelyi börtönben* (1986) s a főmű, a *Siralomház*, amely Kisórspuszta környéki vashulladékból és szalmából készült, s annak idején a Fiala Képzőművészek Stúdiója éves tárlatán a Budai Várban a Magyar Nemzeti Galéria Munkácsy-képeivel folytatott párbeszédet.

Az 1985-ös Segesvár titokzatos gyászoló asszonya és az 1987-es *Polák–Wenger* marasztalná a látogatót a Bálnában, de a legtöbben újabb kiemelkedő művek látványára éhesen sietnének már át a Ludwig Múzeumba, ahol az a bizonyos második kiállítás fogadja az érkezőt, amelyből megtudhatja, hogy 1989-ben a csoport tagjai „rutinná vált öncenzúrát” gyakoroltak, s a „csoport az Éreztető Ipari Nagyhatalmak ellenlábasából azok hűségese kiszolgálója lett”, ami egyébként nem volt baj, sőt örülhettek neki. Ennek az élménynek a hatására hamarosan (1992-ben) elkészítették a *Búcsúplakátot* is, amelyben azt is leszögezik, hogy „Szép napsütésben hamarabb főlészáradnak a könnyek”. Más művekben olyan vonzó figurákkal ismertetik meg a látogatót, mint Burgyingó és Csepötte (*Az oltár*, 1989). Kiállították az *Isenheimi oltárt* (1987), itt látható a *Berlini képek*, a *Litográfiák* és a *Pesti képek* sorozatai, amelyek közül az utóbbi kész csoda, hiszen 1988-ra van dátumozva, de 1989-es Magyar Nemzet-oldalakat használták hozzá. Három, egy-egy termet megtöltő installáció

fotó: Berényi Zsuzsa

HEJETTES SZOMLYAZÓK: Véletlenül kiállított mű, 1988 (rekonstrukció 2017)

fotó: Eln Ferenc

HEJETTES SZOMLYAZÓK:

Gazdálkodj okosan!, installáció, részlet, 1989

tagolja az anyagot (*Spragnieni Zastepcy*, 1989; *Döbling*, 1988; *Gazdálkodj okosan!*) különböző kiállítások, akciók dokumentációjával váltakozva (Székesfehérvár 1990; Hannover, 1990). Az utóbbi tårlat azért is emlékezetes, mert a kiállítók száz különböző nyelvű szótårrt kértek, ehelyett a rendezõktõl kétszáz darab angol nyelvű értelmezõ szótårrt kaptak, de a kialakult krízishelyzetben is létrehozták a mûvet a darabokra szaggatott kötetek lapjaiból – ez jól mutatja a kortárs magyar mûvészetben rejtõzõ energiákat, amelyek szükségshelyzetben mindig elõjönnek.

Egyébként egy majdnem a krimi izgalmait ígérõ film elõkészületeit is figyelemmel kísérhetjük. *A Hejettes Szomlyazók szenvedélyes élete* címet kapta volna a film, ha nem hiúsul meg a csoport tagjai és a tévések közötti nézeteltérések miatt. Egy képesújság képes riportja már-már megvalósultként szól róla, a képeken a csoport tagjai meztelen (vagy majdnem) lányok sorai között a Múcsarnok bejárata felé lépkednek fölfelé a lépcsõn. Az ajtóból lelkesen integetve a fõigazgató Beke László siet feléjük. Szinte halljuk lelki füleinkkel az üdvözlõ szavakat: „Jaj de jó, hogy itt vannak a Hejettes Szomlyazók!” Nos, ezzel tökéletesen egyetérthetünk.

Ahogy egykori mesterük, Somogyi Gyõzõ írta ajánlásában, a Hejettes Szomlyazók „minden intézményes háttér nélkül találta ki és mûködteti õnmagát. A barátság és a közösségi alkotás olyan formáit alakította ki, mûfaji határokat nem ismerve, amelyeket eddig még sehol láttam, csak ideálként leírva olvastam.” A jelenség a kiváló mûvészen még Jézus hegyi beszédét is felidézte, amely szerint „boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot.” A Hejettes Szomlyazók, ráadásul, ahogyan a nevük utal rá, mások helyett is szomjazták az ígét, s bár kezdetben a mûvész státuszán kívül helyezték magukat, úgy tûnik, mások helyett is sikerült azt eredményesen terjeszteniük. Egyébként az ajánlás a csoport MTA–Soros-ösztõndíj iránti kérelmét támogatta.

HEJETTES

SZOMLYAZÓK:

Testi és lelki szerelem, akvarell, papír, 1989

Nemtörődöm mező

Az izraeli művészet
mai állása

RÓZSA T. ENDRE

Tel Aviv Museum of Art, 2017. III. 16 – X. 12.

távcsó

Bruce és Ruth Rappaport több mint harminc éve hozták létre filantróp alapítványukat az orvostudomány támogatására. Több tízmillió dollárt adományoztak a haifai Technion Egyetem orvosi fakultásának, és ugyanott egy orvosbiológiai kutatóközpontot építettek fel, majd hamarosan a kulturális élet támogatására is kieresztette működését az alapítvány. Egyik fő szponzora lett az 1936-ban alakult világhírű Izraeli Filharmonikus Zenekarnak, és a Tel Aviv Művészeti Múzeummal közösen megalapította a Rappaport Képzőművészeti Díjat, amelyet évente egyszer oszt ki a kuratórium, és egyszerre két művész kapja, egy beérkezett és egy pályakezdő fiatal. Idén jutottak el a tizedik évfordulóig, és ebből az alkalomból gyűjteményes tárlatot rendeztek az eddig díjazott húsz művész műveiből.

A Tel Aviv-i kiállítás húsz művészének alkotásai nem folytatnak párbeszédet egymással. Lehet, hogy a díj évenkénti adományozása idején ezt a szempontot is figyelembe vették, de a nagy tárlat együttesében a párhuzamok lehetősége megszűnt. A beérkezettek és a pályakezdők életkora között sem olyan nagy a különbség, az érett mesterek többsége az 50-es, 60-as években született, a fiatalok pedig a 70-es, 80-as években, így szinte ugyanannak a nemzedéknek az elejéhez és a végéhez tartoznak. Sokkal inkább arra ad alkalmat a kiállítás, hogy annak révén körképet kapjunk az izraeli képzőművészet mai állásáról.

A kortárs magyar képzőművészettel összevetve meglehetősen eltérő világba érkezünk. Más a térszemlélet, mások a motívumok, a jelképrendszerek, más a színvilág és az anyaghasználat. Az igazodási pontok szélesebb körben szóródnak, és az Egyesült Államok is jobban szem előtt van. A szuverén, egyéni hangú és sokszínű művekben nem sok

ELAD KOPLÉR: *Angelus Novus*, 2007,
vegyes technika üvegyapoton, 70×220×126 cm
HUNGART © 2017

NURIT DAVID: *Senki ruhája*, 2017,
installáció, vegyes technika
A Givon Art Gallery tulajdona. HUNGART © 2017

Foto: Avraham Hay

nyomát lehet találni a társadalmi rossz közérzetnek, a depresszív világlátásnak. A leginkább feltűnő, hogy a magyar művészetben máig szerepet játszó konstruktív, geometrikus absztrakció teljesen hiányzik a művekből. Annál inkább jelen van az élénk színhasználat, a lendületes festés laza öröme.

Az 1981-ben született Iva Kafri például szokatlan anyagokat használ fel háromdimenziós, poétikus installációiban: tapétapapírt, magnószalagot, alumíniumalakzatokat, plexiüveget, felfüggesztve lebegő, áttetsző lemezeket, átlátszó anyagra nyomtatott fotókat. A könnyed, vidám összehatást élénk akrilfestéssel fokozza, többnyire sárga, pink, piros, mélylila és kék kontrasztokkal. Shai Yehezkelli nagy vásznain ritmusos, lendületes, vad és szabados stílusban szintén előszeretettel alkalmazza az akril vidám koloritját. Sharon Poliakine installációjának címe: *Nemtörődöm mező*. A művet függőleges faelemek és dinnyeszerű alumíniumöntvények csoportja dominálja némi színes ráfestéssel és az arte povera modorára emlékeztető apró rátett elemekkel. A sokféle felfogást mutató kiállításon az egyik művész kissé kilóg a sorból. Jan Rauchwerger 1942-ben született Türkmenisztánban, Kijevben és Moszkvában tanult. (Rajta kívül mindenki izraeli születésű, sokkal fiatalabb, és a nagy többség a jeruzsálemi Bezalel Akadémián végzett.) Rauchwerger hagyománykövető realiztikus modora kissé archaikusan hat a többi mű között. A felső-galileai arab keresztény családból származó Michael Halak fanyar humorú fotorealista művei viszont könnyedén illeszkednek bele az összképbe.

Rinaldó és Armida szerelmi története nem tartozik a legismertebbek közé. Torquato Tasso szerint az első kereszties hadjárat idején azt a

TAL MAZLIAH: *Cím nélkül*, 2010, olaj, rétegelt lemez, 70x50 cm
HUNGART © 2017

feladatot kapta a szaracén Armida, hogy csábítsa el és ölje meg Rinaldó lovagot. Armida azonban szerelembe esett, és nem hajtotta végre megbízatását. A romantikus mesét a velencei Giovanni Battista Tiepolo használta fel a 18. században. Jossef Krispel számára a történet ürügy. A mitológus modorban festett szerelmi pároshoz egy másik kép tartozik. Két fiatal fiú csókolózik. Diptichon. A második kép nálunk talán pornográfának számítana, ha kiállítanák, kiverné a biztosítékot. Tal Mazliah cím nélküli képe színes ornamentika benyomását kelti, és csak alapos tanulmányozás után tűnik fel egy héberül írott, dekoratív ismétlődő mondat: Közvetlenül a Hamasszal kell beszélned Gázában. Az egész kiállításon ez az egyetlen kép, amelyen keresztül – nagyon áttételesen – beszűrődik az izraeli–palesztin konfliktus. Elad Kopler egy madárra vagy inkább repülőgépre emlékeztető tárgyat készített üvegyapotból, amit zöld és szürke vászoncsíkokkal borított be. A burkoló színek miatt a mű némileg katonás jellegű, a címe *Angelus Novus*.

Az üvegyapot tárgy címe idézet. Egy poén. Paul Klee 1920-ban készítette el az *Angelus Novus* (Új angyal) című művét, és a törekeny szeráffigurát ábrázoló képet Walter Benjamin vásárolta meg. Az 1940-es Történefilozófiai tézisek egyik fejezetében Benjamin az Angelus Novus

SHARON POLIAKINE: *Tudatlan mező*, 2011, installáció, vegyes technika

HUNGART © 2017

SHAI YEHEZKELLI:

Cím nélkül (Öt fej), 2016,
olaj, akril, vászon,
210x172 cm
HUNGART © 2017

figuráját a Történelem Angyalának látta, és a történelem haladását pusztító fátumként értelmezte sokat idézett tézisében. A holokauszt üldöztetése miatt Benjamin nem sokkal később öngyilkosságot követett el a spanyol–francia határon. Klee híressé vált műve végül Benjamin barátja, Gershon Scholem hagyatékából került a jeruzsálemi Israel Museum gyűjteményébe. Elad Kopler *Angelus Novus* című tárgya viszont egyáltalán nem nyit teret a pesszimista értelmezésnek. A mai izraeli művészetben a holokauszt nem téma. A fluxusban indult Gustav Metzger, aki idén tavasszal halt meg Londonban, 2005-ben egy majdnem 6x6 méteres híres installációjában már felhasználta az *Angelus Novus* reprodukcióját, utalt benne Walter

Benjamin halálára, és az installáció része az Eichmann jeruzsálemi perében használt üvegkabin replikája is. Az Izraelen kívül élő zsidó művészek számára a holokauszt lehet téma. Az Eichmann és az *Angyal* című installáció járja a világot, nemrégiben Varsóban mutatták be.

Az izraeli képzőművészet nagyon régóta egy önálló ország autark művészetévé fejlődött. 2005-ben Berlinben a Martin-Gropius-Bau teljes épületét betöltő, hatalmas, reprezentatív kiállítást rendeztek. *Az új héberek – az izraeli művészet 100 éve* címet kapta az összes emeletet betöltő tárlat. 1905-ben alapította meg Boris Schatz a Bezalel Akadémiát Jeruzsálemben, és ettől az időponttól datálódik a száz év. A valóban önálló izraeli művészet az 1920-as években kezdett kifermődni. Kétségkívül nyugati hatások érték az akkori fiatal művészeket, de Reuven Rubin, Nahum Gutman, Arie El Hanani, Pinhas Litvinowsky és mások munkássága megteremtette az önálló izraeli

IVA KAFRI: *Multiplane(s)*, 2013, installáció, vegyes technika, HUNGART © 2017

JOSSEF KRISPEL:

Rinaldó és Armida,

2016, akril, vászon, 70x60 cm

HUNGART © 2017

képzőművészetet, ami már az új nemzeti identitással is kölcsönviszonyba lépett. Ady barátja volt a kárpátaljai születésű cionista Feuerstein Avigdor, aki az első világháború után telepedett le az akkor angol fennhatóság alatt álló Izraelben, és Avigdor Hameiri néven jelentős héber költő lett. Ady azt mondta a barátjának a New York Kávéházban, hogy eddig ti hoztátok el a Keletet Nyugatra, most majd a Nyugatot viszitek el Keletre. A teória tetszetős, de Adynak egyáltalán nem lett igaza. A művészet nem olyan portéka, amit tetszés szerint lehet exportálni.

A 2005-ös berlini kiállítás arra is jó referenciát ad, hogy megítélhessük, mennyire reprezentatív a Tel Aviv-i Rappaport-díj kitüntetett művészeinek listája. Az átfedés a két névsor között jelentős, és ez megnyugtató. A konkrét művészeti anyag összeállításában viszont az expresszívebben megfestett alkotásokat részesítették előnyben a német kurátorok. Például a már említett Tal Mazliah is harsányabb modorban festett képekkel szerepelt a berlini kiállításon. Vélhetően azért, mert az expresszívitás jobban befogadható a német szenzibilitás

számára. Konstruktivista, geometrikus stílusú alkotásokat a berlini kiállítás kurátorai sem tudtak felkutatni. Az idei Velencei Biennálé izraeli pavilonjában Gal Weinstein képviseli az országot, akinek az alkotásai szintén szerepeltek a berlini kiállításon. Hozzáteszem, hogy a berlini kiállítás a politikatörténeti eseményeket is nyomon követte, jelentős teret szentelt az ország eszmetörténeti formálódásának, és bemutatta olyan elkötelezett művészek alkotásait, akik még nem a mai Izrael területén működtek. Ilyen például a galíciai születésű Ephraim Moses Lilien, aki Németországban dolgozott, ott halt meg 1925-ben, de már részt vállalt a jeruzsálemi Bezalel Akadémia megalapításában.

Tel Aviv művésznegyede a Florentin. Igazi Bohémia. Még a világsikerű szobrász és videoművész, Sigalit Landau is ott lakik. Olyan, mint valamikor a Montmartre és később a Montparnasse volt Párizsban vagy a Greenwich Village a 60-as évekig, később a Tribeca, majd a SoHo (South of Houston Street) New Yorkban. Amikor a művésznegyedek divatba jönnek, a vagyonosabb beköltözők miatt a lakásárak emelkedni kezdenek. Akkor hurcolkodnak odább a művészek. Estéknként kezd lüktetni az élet Florentinben, szinte egymásba érnek az éttermek, pubok teraszai, és mindenfelől árad a zene. Sok hely este 7-kor nyit, és hajnalig tart nyitva. Mintha egy laza, nyüzsgő házibuliban sodródnánk. A falakon mindenütt festmények, és az enteriőrök is hangulatosak. Régi tárgyak, díványok, fotelek, egyebek. Florentinben mindenki művésznek érzi magát, a házak falaira színes képeket fújnak festékspray-vel. Az egyik kis zsinagóga fehér oldalfalára is színes festmény került. Ilyen nincs több a Földön. Ha valaki érezni szeretné, miből sarjadt ki Izraelben a mai fiatal képzőművészet, töltsön el egy vidám estét a Florentin-negyedben. Nem bánja meg.

Hiányzó történetek

Hermann Ildi kiállítása

TÓTH KRISZTINA

2B Galéria, 2017. VII. 7. – VIII. 6.

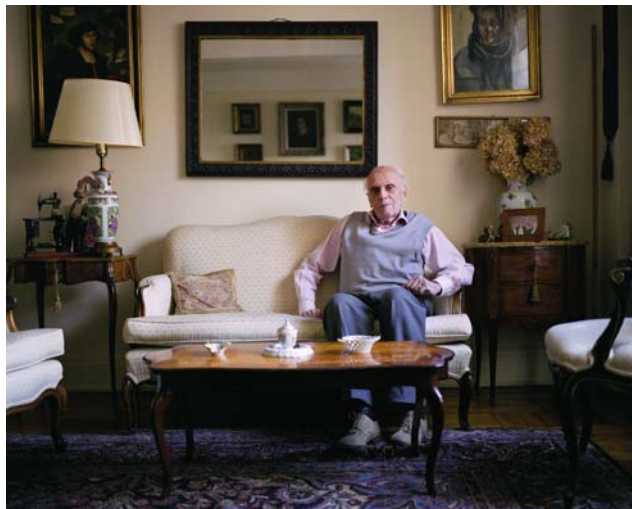
esszé

Ismeretlen sorsok bontakoznak ki itt előttünk, ismeretlen emberek arcát mutatja meg nekünk Hermann Ildi új fotósorozata. A kiállítás címe: *Hiányzó történetek*. Rögtön a kiállítótérbe lépve felmerül a kérdés, hogy vajon honnan hiányoznak ezek a történetek. Provokatívabban feltéve ugyanezt a kérdést: ugyan, kinek hiányoznak?

Hiányozhatnak a családi emlékezetből, hiszen számtalan olyan embert ismerek, aki szinte semmit sem tud a nagyszüleiéről, nem beszélve

Ha végigolvassuk a történeteiket, és utána megpróbálunk felidézni egy-egy részletet, meglepve tapasztaljuk, hogy a személyes, tragikus múlt egyetlen nagy, közös történetbe olvad, amely történet tele van meneküléssel, halállal, túléléssel, veszteséggel.

Debrecenben születtem, Párizsban születtem, Miskolcon születtem, Budapesten születtem a Korong utcai szeretetkórházban – szólalnak meg a hangok. Ami közös ezekben a végűkhöz közelítő életekben, az a mostani helyszín. Ezek az idős férfiak és nők mind New Yorkban, a szabadság városában élnek, és mindnyájan úgy tekintenek Magyarországra, mint valami hátrahagyott világra, amely

HERMANN ILDI:
Hiányzó történetek,
Bandi bácsi, 2015

Hiányzó történetek,
Pipi néni, 2015

a korábbi generációkról, de hiányozhatnak a közös tudatunkból is, hiszen egy olyan országban élünk, amelyben mindig az aktuális politikai erők igyekeznek meghatározni, mire emlékezzék és mit felejtessen el a társadalom, és az érvényesnek tekintett nemzeti történelem többnyire csak részben fedi a személyes történelem felidézhető eseményeit. Fontos tehát, hogy ezek az emberek saját, hiteles elbeszélésükkel segítsék elő az emlékezést, és önnön sorsukkal álljanak a felejtés útjába.

így vagy úgy a vesztüket akarta. Azt hiszem – mondja erre Csibe bácsi –, hogy Kolumbusz óta minden európaiban van egy kis Amerika-álom.

Ha megnézzük ezeket a fotókat, az első dolog, ami eszünkbe jut a lefotózott emberekről, az a méltóság. A méltóság, amitől megpróbálták megfosztani őket, és ami mégis sugárzik mindannyiuk arcáról. Kellemetlen, de szinte megkerülhetetlen kérdés, hogy vajon hogyan néznének ki ugyanezek az emberek, ha itt éltek volna le a

teljes életüket. Hogy vajon egyáltalán élnének-e még, és ha élnének, vajon mennyire írta volna át vonásaikat a Magyarországon eltöltött sok-sok évtized. Erre a kérdésre természetesen nem lehet válaszolni, nem is ezért tettem fel. Azért tettem fel, mert a gondolkodó embernek és művésznek az is feladata, hogy nyugtalanító kérdéseket vessen fel, anélkül, hogy ő maga tudná a választ. És akkor hadd kérdezzek tovább:

Ugyan, miért kell egymás mellé tenni a szöveget és a képet? Miért nem bízta a fotós a képre, hogy elmondja nekünk, szemlélőknek a sztorit? Hogy beszéljen a látvány? Miért érzi szükségesnek, hogy ott álljon maga az elbeszélő történet is, hogy kigördüljön a falra, mint a titokban megőrzött tekerecs, felületté simuljon, és a múlt is a látvány részévé váljon?

Talán azért, mert ezek a történetek elválaszthatatlanok az arcoktól, mert a mi történetünk írja a mi vonásainkat is. Ezek a nők és férfiak megszabadultak, és egy újrakezdett élet távolságából szemlélik mindazt, ami megesezt velük. Van, aki tíz éve minden évben itt tölt egy fél évet, és van közöttük olyan is, aki mindössze csak háromszor volt Magyarországon. „És már nem is akarok visszamenni – mondja az interjúban. Nem tetszik, amit a menekültekkel csináltak.”

A gyerekkor arra tanította meg a kiállítás szereplőit, hogy minden helyzetet kibírjanak. „Tilos gondolkodni, tilos érezni, csak tenni kell, amit mondanak.” „Éhezni sokkal jobb, mint fázni.” A felnőttkor pedig arra tanította meg őket, hogy mindezen tapasztalatok mégiscsak felülírhatóak, és fel lehet építeni egy új életet az előző romjain is.

A halottakat már számtalanszor számba vették, most ideje számba venni a még élőket. Hermann Ildi megérezte, hogy ez talán az utolsó utáni pillanat. Rögzítette az arcukat, a történetüket, hogy átmentse a múlt még összeszedhető darabkait a jövőbe.

Polgári, tágas és békés nappalikban ülnek, mellettük szobrok, díszpárnák. András bácsi mellett feltűnik egy Herendi-váza is, ám ennek ellenére tudni, hogy nem itt vannak, hanem egy másik földrészén. Évi mégis azt mondja, hogy magyarul álmodik, és az üldöztetést, amelyekről itt olvasunk, kivétel nélkül mindnyájan magyarul mesélték el. Azon a nyelven, amelyen megtörtént velük. Magyarul. Még megtehetik – és szerencséire van, aki meghallja a hangjukat. Ha a történetük tovább adódik, akkor ez a szabadulás nyelve is lesz. A többi pedig rajtunk múlik, itt élő utódaikon.

Elhangzott a kiállítás megnyitóján a 2B Galériában 2017. július 6-án.

HERMANN ILDI: *Hiányzó történetek*, Evi, 2015

Hiányzó történetek, Imre bácsi, 2017

Emlékek – új megvilágításban

Ember Sári:
Hosszúélet

GADÓ FLÓRA

Molnár Ani Galéria, 2017. VII. 7. – IX. 29.

K
kiállítás

Előljáróban három fogalmat emelnék ki, amelyek számomra a legérdekesebbek Ember Sári munkái kapcsán. Ezek a „médiúm”, a „tér” és a „tárgy”. A médiúm alatt azt a sajátos időbeli közeget, illetve folyamatot értem, amelynek következtében a művész elkezdett kísérletezni a kollázssal, a kerámiával, a helyspecifikus installatív munkákkal, a különféle objektakkal (fából, fémből, kőből). Új munkáinak az a különlegessége, hogy ezeket ütközteti a fotóval, amely továbbra is fontos szereppel bír: egyszerre idéz fel klasszikus műfajokat, mint a portré vagy

a csendélet, miközben Ember Sári ironikusan játszik, kísérletezik is ezekkel a műfajokkal, azok újraértelmezésére törekszik. A kiállításon a fotó már nem csak mint függesztett,

keretezett, kiemelt „főmű” jelenik meg, hanem ahogy egy lakás enteriőrjében is – például az asztal üveglapja alá helyezve vagy egyszerűen nekitámasztva valaminek –, laza elrendezésben, kis méretben, a családi fotókat idéző intimitásban.

Ezzel át is térhetünk a másik fő témához, a térhez. Nem tudom, hogy véletlen egybeesés vagy szándékos törekvés-e, hogy az utóbbi években háromszor is különböző lakásokban vagy lakásgalériákban állított ki. Ám mindegyik eset sajátos. A Múzeum körüti lakásban megrendezett kiállítás a

művész saját családjának állított emléket, és a műltfeldolgozás lehetőségeit vizsgálta az örökség és az ezzel kapott teher, felelősség témáinak bevonásával. Az Art+Text Galériában, azaz a Bedő-ház impozáns lakásában, egy olyan kiállítást – Messzevágók – láthatott a közönség, amely egyaránt reflektált a lakás történetére és múltjára, valamint újragondolt egy klasszikus műfajt, a portrét. Már itt is

észlelhető volt egyfajta határátlépés valóság és fikció között, míg a fotókon a művész közeli barátai, ismerősei jelentek meg, a nagy méretű fejek és formák már egy absztraháltabb, fiktív irányba mutattak. A mostani, *Hosszúélet* című kiállításon pedig ez a fiktív, már-már játékos irány még hangsúlyosabb: egy képzeletbeli család nappalijába vagy egy színházi térbe, múzeumi raktárba lépünk be, ahol egyszerre érzünk mindent ismerősnek és szokatlanoknak.

Itt érdemes kitérni a harmadik fogalomra, magára a tárgyra. Arra a jelenségre, hogy egy tárgy mit árulhat el rólunk, használókról, illetve, hogy milyen történetet

Fotó: Ember Sári

EMBER SÁRI: *Hosszúélet*, 2017, installáció a kertben
A Molnár Ani Galéria jóvoltából.

fotó: Ember Sári

rejt saját magában. Az sem kevésbé izgalmas, hogy miként kapcsolódnak össze egymással ezek a történetek, és ezek milyen láthatatlan mintázatokat idéznek meg a térben. A kiállítás tárgyai kilépnek a galéria teréből, és szándékosan elbizonytalanítanak, összezavarnak minket: nehéz eldönteni, használati vagy dekorációs objektumokat, absztrakt vagy figuratív formákat, egyedi darabokat vagy egy sorozat részeit látjuk-e. Ráadásul a galéria történetében először az udvar is a kiállítás részévé válik. Ez a „titkos kert” kicsit olyasmi most, mint egy színpad, fejek, büsztök és vázák által határolva, amelyek teljesen új arcukat mutatják ebben a sötétzöld háttérben.

Edmund de Waal angol fazekas, keramikus, író *A borostyánszemű nyúl* című könyvében saját családtörténetének kutatása egy japán necukével kezdődik, ezen keresztül fejti fel az egész Európán átívelő arisztokrata zsidó család múltját és élettörténeteit. A borostyánszemű nyúl többé válik pusztá emléktárgynál, utat nyit múlt és jelen között. A tárgyak erejéről és a bennük rejlő történetekről, a múlt egymásra rétegzettségéről szól a könyv, ahogy Ember Sári kiállítása is elindíthatja a nézőt egy olyan úton, amelyen keresztül egy-egy tárgy vagy kiállítási elem saját emlékeit és életét helyezheti más, újszerű megvilágításba.

EMBER SÁRI: *Hosszúélet*, 2017, installáció
A Molnár Ani Galéria jövőtéből.

Az optikai művészet körül

Vasarely és az OSAS

LÓSKA LAJOS

Vasarely Múzeum, 2017. VI. 22. – X. 1.

kiállítás

Az idén nyáron két kiállítás is várja az érdeklődőket a Szentlélek téren, az óbudai Zichy-kastélyban. A példásan felújított épületben június 20-tól ismét látogatható a Vasarely Múzeum újrendezett gyűjteménye, és az időszak kiállításoknak helyet adó teremsorban is új bemutató tekinthető meg, a Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület (OSAS) *Come Back* című tárlata.

Vasarelyről és a gyűjteményről

Az op-art megteremtője, a magyar származású Victor Vasarely 1969 és 1981 között több alkalommal is ajándékozott műveket Magyarországnak és szülővárosának, Pécsnek. A kollekció egy részét először a Szépművészeti Múzeumban mutatták be, majd 1976-ban létrehozták a pécsi Vasarely Múzeumot, ahol az adományozó munkái mellett más kinetikus és op-art művészek alkotásait is elhelyezték. Budapesten a Zichy-kastélyban 1987-ben avatták fel a Szépművészeti Múzeumhoz tartozó, de önálló egységként funkcionáló Vasarely Múzeumot.

Vásárhelyi Győző Pécsen született 1908-ban. Tanulmányait a Podolini-Volkman-féle festészeti tanodában kezdte 1927-ben, majd egy esztendő elteltével Bortnyik Sándor szabadiskolájában, a Műhelyben folytatta. Bortnyik példaképe a Bauhaus volt, pedagógiai módszerében grafikai és festészeti technikák oktatása mellett jelentős helyet kaptak az alkalmazott művészetek, a reklámgrafika és a plakáttervezés. Vásárhelyi Győző egy tartalmas esztendő töltött Bortnyik Nagymező utcai szabadiskolájában, amelynek inspiráló voltáról így ír Gaston Diehl a kismonográfiájában: „Vasarely alighanem a Műhelyben ismerkedett meg az akkor nagyra becsült oktatási törekvésekkel: Johannes Itten weimari tanításával a kontrasztokról mint az alkotó kifejezés alapjáról, valamint az anyagról és a textúráról; ismerhette Moholy-Nagy Lászlónak ugyancsak a Bauhausban kidolgozott »előtanulmányait« a létező és létrehozott formákról, Joseph Albersét az anyagok felhasználásáról

és a negatív formák hasznosításáról; tudomást szerezhetett a konstruktivisták tételeiről, amelyeket El Liszickij éppen ez idő tájt vett védelmébe”¹. E rövid idézettel nyomatékosítani szeretném, hogy az

op-art stílus megteremtője művészetének alapjait már Budapesten elsajátította. 1930-ban, huszonekét évesen Párizsban találjuk, ahol reklámgrafikusként dolgozik. A harmincas évektől 1947-ig tartó festészeti periódusát az útkeresés jellemzi, de már ebben az időszakban megjelennek rajzain, plakáttervein a meggyűrődő, plasztikussá formálódó, sakkáblamintás felületek (*Harlequin*, 1935; *Marslakó*, 1937–38; *Mitin*, 1938), amelyek olyan hatásúak, mint a kockás pléddel letakart figurák. Az évek folyamán azután a négyzethálós leplek alól eltűnnek az alakok, és csak az absztrakt, körökből vagy négyzetekből keletkező síkfelületek domborodnak ki vagy horpadnak bele a térbe (*Vega II.*, 1957–59; *Bull*, 1973–74).

Visszatérve az időrendhez, a következő, 1947 és 1954 közötti periódusának a tengervízre, a hullámok koptatta kavicsokra emlékeztető nonfiguratív alkotásai a Belle Isle nevet kapták. Az 50-es évek második felétől nagyrészt vonalas, fekete-fehér kompozíciókat készített (*Mora*, 1954–60), de közben klasszikus, a síkkonstruktivizmust megidéző képeket is festett (*Amir*, 1953–81; *Sian*, 1951–58). A következő évtizedben született, már említett Vega-sorozatának domborodó vagy behorpadó négyzethálós darabjai színes, egymásra-egymásba helyezett négyzetes, rombusz formájú vagy körkörös motívumsorokból épülnek fel. Később mind a körformák, mind a négyzetes művek a térbe fordulnak (*Kotzka*, 1973–76).

Vasarely művészetének a megismertetésében kulcsszerepet játszott a párizsi Denis René Galéria, ahol többször is kiállított. Az 1955-ben itt megrendezett *Mozgás* című tárlat középpontjába is az ő munkássága került. Vasarely az 50-es évek óta készítette a mozgás képzetét keltő, optikai hatásokra épülő műveit, az op-art kifejezést azonban csak 1964-ben írta le először jellemzésükre a Times kritikusa. A világhírt pedig az 1965-ben New Yorkban, a Museum of Modern Artban rendezett kiállítás hozta meg számára. A sikerhez kétségtelenül hozzájárult, hogy a személyiséget kiemelő, erősen szubjektív absztrakt expresszionizmustól megcsömörlött közönség számára új utat jelentett a kor tudományos eredményeire építő, ezeket felhasználó, az

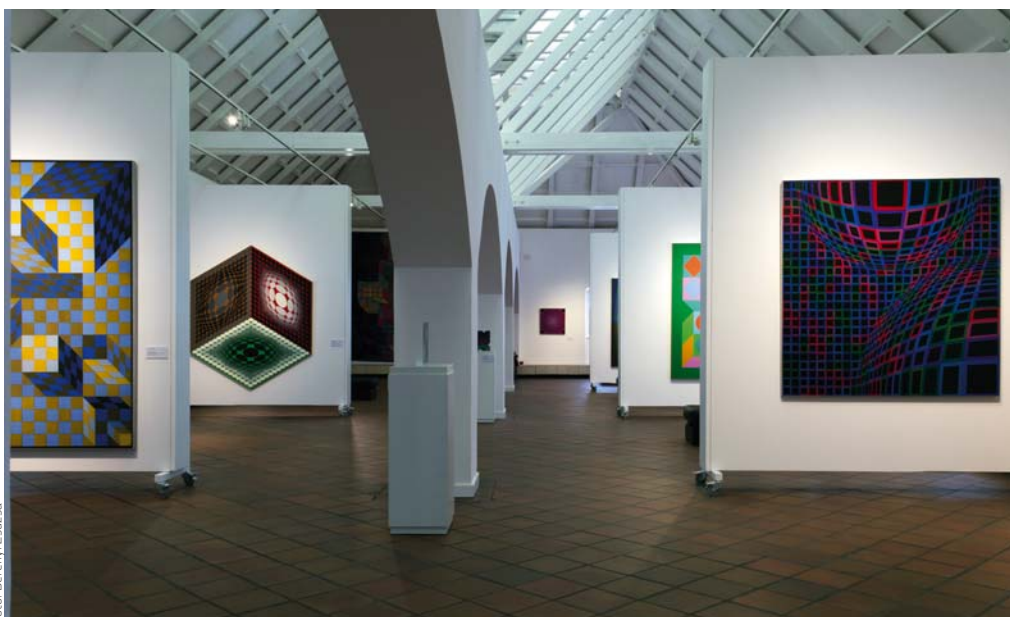
fotó: Berényi Zsuzsa

Kiállítási enteriőr az újrarendezett Vasarely-gyűjteményben

objektív kifejezőmódot előtérbe állító, a művészet demokratizmusát hirdető op-art stílus, melyhez olyan alkotók csatlakoztak többek között, mint Jesús Rafael Soto, Bridget Riley vagy Julio Le Parc. Az optikára épülő kifejezőmódok népszerűségét jelzi továbbá, hogy ugyancsak a fényművészet jegyében alakította meg Düsseldorfban 1957-ben a Zero csoportot Heinz Mack, Otto Piene és Günther Uecker.

Viktor Vasarely mindmáig az egyetlen új irányzatot teremtő magyar származású alkotó. Érdeemes megvizsgálnunk tehát az op-art hazai művészetre gyakorolt hatását is. Képzőművészetünk a 60-as évek második felében talált újra vissza az európai művészethez, és került azzal szinkronba. Hogy ez így történt, abban jelentős szerepet játszott a külföldön élő magyar származású festők, szobrászok és grafikusok pályájának itthoni bemutatása is. Vasarelyról az elsők között Perneckzy Géza tudósított, aki 1965-ben látogatta meg a művészt Párizsban. Az abban az időben elnevezett új stílust a következőképpen jellemzi a *Tanulmányút a pávakertbe*² című kötetében, amelynek a címlapját is egy Vasarely-mű díszíti: „Minden Op Art-mű elvileg kétféle alkotórészre bontható. Az egyik a szem megtévesztésére szolgáló optikai jelenségek köre, a másik az a formai motívumvilág – rendszerint

fotó: Berényi Zsuzsa

Kiállítási enteriőr

geometrikus formák –, melyből ez a szemfényvesztő felület összeáll.” Mezei Ottó pedig az 1969-es műcsarnoki tárlatát méltatva, Vasarely jelentőségét abban látja, „...hogyan a modern táblaképfestészet és a kinetikus művészet között sikerült kapcsolatot, teremtenie.”³ Művészetének gyors hazai (hivatalos) elismerését többek között az is jelzi, hogy 1973-ban a Corvina Kiadónál napvilágot látott Gaston Diehl monográfiája.

A híres fiát mindig számon tartó szülővárosának művészeti életére is hatással volt a tevékenysége. Ezt bizonyítja többek között az 1970-ben Pécsen megrendezett *Mozgás* című tárlat, melynek címe nem véletlenül azonos a párizsi Denis René Galéria 1955-ös csoportos kiállításával, ahogy Lantos Ferencnek és a Pécsi Műhely tagjainak, Halász Károlynak, Pinczehelyi Sándornak Bonyhádön készült zománcképeit is nagy valószínűséggel a színes városról szóló teóriái ösztönözték. A pécsi, majd a budapesti Vasarely-múzeumok megnyitása, a gyűjteményeket feldolgozó katalógusok megjelenése után az op-art megteremtőjének munkássága jó értelemben vett múzeumi művészetté vált.

Az elmúlt néhány esztendőben ismét megnőtt az érdeklődés a múzeum- és tárlatlátogatók körében mindig is népszerű alkotó iránt. Két esztendővel ezelőtt, 2015-ben a Magyar festészet mesterei-sorozatban jelent meg Sárkány József róla szóló monográfiája. Az OSAS-művészcsoport a budapesti Vasarely Múzeumban rendezi meg immár több mint egy évtizede kiállításait, napjainkban pedig több festő, például Bullás József merít az op-art hagyományából, és a középgenerációhoz tartozó Káldi Katalin *Dobókockák* című képe (2008) hasonló kompozíciós megoldásokra, az egymás mellé helyezett kockák dekoratív sorára épül, mint Viktor Vasarely *Ion-3* (1967) című műve.

Fotó: Berényi Zsuzsa

MAURER DÓRA:
IXEK 17 B, 17 A,
2017

OSAS Come Back

Mint a bemutató címe is hirdeti, a Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület (OSAS) új kiállítással tért vissza a felújított múzeumba, ahol különben már 2006 óta rendezti tárlatait. Az OSAS tagjai nem véletlenül választották helyszínül a Vasarely Múzeumot: mint ahogy a programjukban deklarálták, a magyar művészetben a 20. század eleje óta létező geometrikus és konkrét irányzatok

folyamatosságának a fennmaradása és fenntartása a céljuk. Programjuk alapállítása, hogy a konstruktivizmus egyfajta állandóságot jelent a modern művészetben. Meggyőződésük, hogy a magyar konstruktív-geometrikus művészet az aktivisták, Kassák Lajos, Moholy-Nagy László, Kepes György, Schöffer és Vasarely tevékenységével nem ért véget, tovább folytatódott a hard edge-dzsel és a minimal arttal, és ma is létezik. Feladatuknak tekintik továbbá az ilyen tradíciók alapján dolgozó fiatal alkotók

GÁYOR TIBOR:
Háromszög alapú színes gúlák,
installáció, 2003
HUNGART © 2017

Fotó: Berényi Zsuzsa

csoporthoz való csatlakoztatását, az új művek adekvát kontextusban történő szerepeltetését, a nemzetközi kapcsolatok ápolását.

A Maurer Dóra által rendezett tárlaton az alapító-, az újonnan felvett és a tiszteletbeli tagok 2016-ban és 2017-ben készült alkotásai láthatók, illetve a válogatás kiegészül a **Pièce unique 2016–17** című grafikai mappa lapjaival.

A kiállítótérbe lépve rögtön az ajtó mellett Gáyor Tibor falra erősített, háromszög alapú térplasztikája fogadja a látogatót, valamint Mengyán András két munkája, egy forgó plexi mobilja, annak a falakra és a mennyezetre vetülő színes fénypázmái és a fénypázmákra rímelő, fekete alapon futó, jobbra-balra hajló színes vonalakat, fényugarakat megőrkítő festménye (**Polifonikus vizuális tér**, 2010). Maurer Dóra régóta foglalkozik az eltolódás és a torzulás problémáival. Erről így vall a Kumin Mónika által készített interjúban: „A perspektivikus torzulásban megfogalmazott képfelületeket jól ideje körülvágom és testként kezelem, ezzel virtuálisan megnyitom azt a teret, melyben ezek a képtestek helyet kapnak. Annál az átmeneti állapotnál próbálok elcsípni a dolgot, amikor egy téglalap alakú síkforma nemcsak hátradől, hanem mintegy át is fordul...”⁴ Az elmondottakat jól demonstrálja a kiállításon szereplő két síkreliefje is, melyek egymásra rakott, egymáson eltolt, alul elforduló piros, lila, zöld lapokból állnak (**IXEK 17. B**, 2017). Nádler István az X-motívum variációit szövegekkel egészítette ki grafikáin. Vera Molnár vonalas, írást imitáló lapjai a betűkre, a formák szimbolikájára utalnak. Nem's Judith festményén a kereszt vagy stilizált T alakú forma egyszerű geometrikus, és idézi meg a görög ábécé tizenkilencedik betűjét, a taut (**17/ Tau 438**). Haász István hosszú évek óta készíti sárga reliefjeit. Az OSAS-bemutatóra is ilyeneket hozott, csak most egymásra csúsztatott lapokból állította össze őket. Konok Tamás két sötét színű festményén nagy, összefüggő színmezőket ütköztet vékony vonalas formákkal (**Anteus**, 2016/30). Haraszty István falra akasztható reliefjei kritikusak és humorosak, mint szinte minden szobra. Ezen túl az is a sajátjuk, hogy régi, réz alkatrészekből, csődarabkákból konstruálta őket (**Szerencsétlenkedők**, 2013; **Kisgömböc**, 2013).

A külföldi tagok munkái is a geometrikus tradíciókat követik. Bob Bonies festményének piros-fehér háromszögei sterilek, de mégis játékosak. Manfred Mohr vízszintes vonalak között ide-oda dülöngélő fekete pálcikái a véletlenszerűséget modellezik. Hans Jörg Glattfelder munkájának fehér színű felülete fölött apró négyzetes-kék-téglalapocskák lebegnek. Onnan tudjuk, hogy nem a felülethez tapadnak, hogy mindegyikük kis árnyékokat vet a fehér alapra.

A zömmel már a középgenerációhoz tartozó „új tagok” többsége – Bálványos Levente, Benedek Barna, Haász Kati, Wolsky András – Maurer Dora-tanítvány volt az egyetemen, és már indulásuk idején is kötődött a konstruktivista, op-artos, minimal artos, konceptuális tradíciókhoz. Haász Katalin festményének fekete alapját szinte behálózják a kupolaformát imitáló színes csövecskék (**Minden út Rómába vezet**, 2012). Einstein relativitáselmélete óta ismerjük a görbülő teret, illetve annak a sima lepedőt behorpasztó fémgolyóval

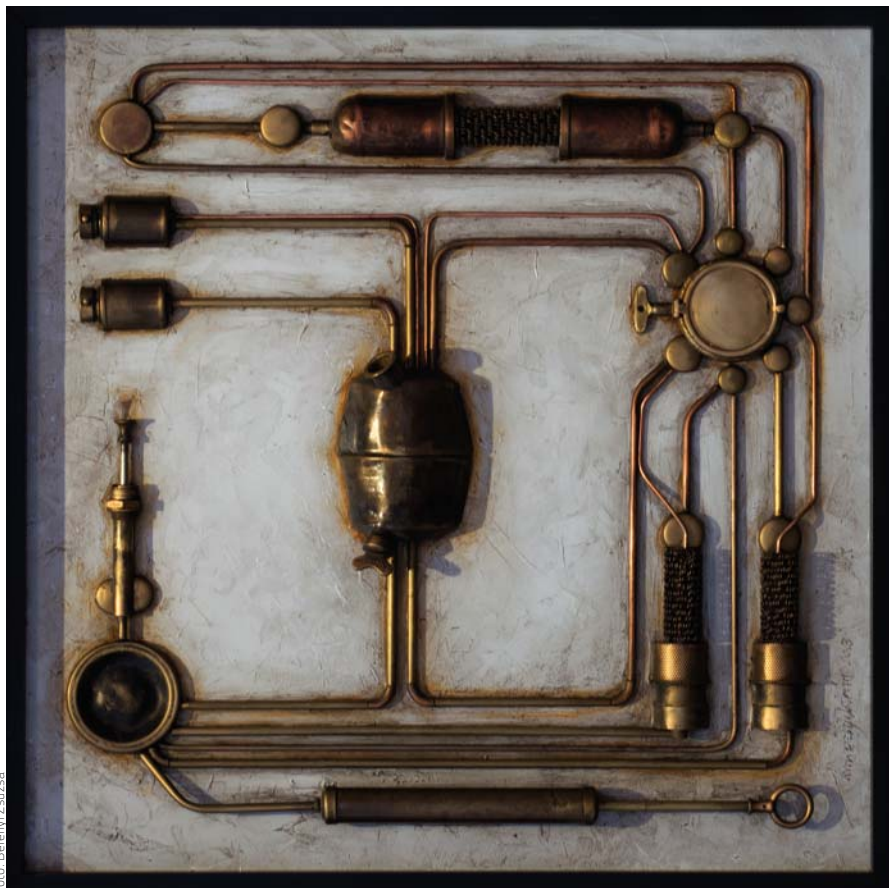

foto: Berényi Zsuzsá

való szemléltetését. Benedek Barna is a görbülő teret modellálja háromdarabos, hullámos felületű, szürke-fekete csíkos, téglalap alakú reliefsorával (**Térgömbület 1-2-3**, 2017). Bálványos Levente öt piros és egy fekete téglalapra épített reliefsora az orosz konstruktivisták munkáit juttatja az eszünkbe. Wolsky András huszonöt, fehér alapon sárga-szürke alakzatokat variáló képet rakott össze sorozatművé (**Rend**, 1995–96), a másik, háromdarabos sorozatán a szalagszerű formák szinte kaotikusan dülöngélnek, mint a marokkjáték esetlegesen egymásra halmozott pálcái. Jovánovics Tamás színes geometrikus szövetmintát hajazó képei dekoratívan minimalista alkotások.

A modern magyar művészetben Kassák Lajosnak köszönhetően mindig meghatározóak voltak a konstruktivista, geometrikus tendenciák. Később ezt a hagyományt újították meg a 60-as évek második felében induló síkgeometrikus, hard edge stílusban alkotók, így Bak Imre, Fajó János, Nádler István, akik az újfestészet megjelenéséig jelentős mértékben meghatározták a modern magyar művészet jellegét. A felvonultatott kollekción is azt bizonyítja, hogy az OSAS ezt a hagyományt kívánja továbbvinni, megújítani, ahogy a Magyarországon egyre népszerűbb, ugyancsak a konstruktivista tradíciókra (Tatlin, Malevics Kassák, Mondrian, Theo van Doesburg, Moholy-Nagy stb.) építő MADI és annak magyar tagozata is teszi. A két csoport szemléletbeli és stílári rokonságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy több OSAS-tag (Haász István, Haraszty István, Konok Tamás, Nem's Judith) egyúttal MADI-tag is.

Jegyzetek

- 1 Gaston Diehl: **Vasarely**, Corvina Kiadó, Budapest, 1973, 19.
- 2 Perneczky Géza: **Tanulmányút a pávakertbe**, Magvető Kiadó, Budapest, 1969, 177.
- 3 Mezei Ottó: **Viktor Vasarely kiállítása a Műcsarnokban**, Képzőművészeti Almanach 3, Corvina Kiadó, 1972, 71.
- 4 Kumin Mónika: „Egy művészet annyira értékkel bír, amennyi múltat magában tud hordani” – A Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület tagjaival beszélget Kumin Mónika, **Balkon**, 2006/5, 31–33.

HARASZTY ISTVÁN:
Kis Gömböc, 2013
HUNGART © 2017

Utópia vagy megoldás?

El-Hassan Róza:
Mint a madarak

SIRBIK ATTILA

Kortárs Művészetek Múzeuma, Újvidék, VII. 7. – VIII. 13.

K
kiállítás

El-Hassan Róza a mai kelet-közép-európai kortárs művészeti színtér egyik legizgalmasabb és legsokoldalúbb alkotója. Rajzai, építészeti tervei egyszerre vizionálnak és mutatnak fel az otthonra mint olyanra vonatkozó „szélsőséges” megoldásokat utópisztikus módon. Az alkotó az elmúlt évek során egyre intenzívebben ásta bele magát az archaikus szíriai építészeti tanulmányozásába, és elkötelezett társadalomkritikai és emberi jogi aktivizmusának egy újabb fejezetét nyitotta meg azzal, hogy

témáit dolgozzák fel, ezek a fogalmak pedig a művész különféle jellegű, esetenként megszállott aktivizmusának jellemzésére is használhatóak.

Így már újvidéki kiállítását megelőzően is tudhattuk, El-Hassan Róza művészeti tevékenysége és alkotói figyelmének iránya a 90-es évek végétől szorosan összefonódott azokkal a történelmi, társadalmi, geopolitikai kataklizmákkal, amelyek meghatározták az egyén és az elnyomó politikai-hatalmi rendszerek viszonyait, háborús konfliktushelyzeteket és humanitárius katasztrófákat idéztek elő, minden vonatkozásban felforgatták és kilátástalanná

EL-HASSAN RÓZA:

Lombsátor Újvidéken (Szukkut), 2017, gyékénnyel és náddal fedett menedék helyi anyagokból, faágak vajdasági erdőkből, zöld lomb, vályog. Mögötte absztrakt falrajz, 270 cm magas

fotó: Marko Ercegović

művészi víziójában összekapcsolta az ökológiai alapú és autentikus arab népi építészeti évezredek hagyományát a szíriai háborús helyzet következtében kirobbant humanitárius katasztrófa enyhítésének és a földig rombolt nagyvárosok újjáépítésének egyik lehetséges, fenntartható megoldási módjával.

El-Hassan az utóbbi években Európa-szerte rendezett kiállításokat, amelyek az együttérzés architektúrájának ötletén alapultak, a művészeti aktivizmus, a szolidaritás és az ökodizáj

tették tömegek számára a mindennapi létezést. A délszláv háború embertelen etnikai tisztogatásai, a túlnépesedési paradigma globális geopolitikai következményei (a szerbiai Milica Tomić-tyal közösen reflektálnak erre I am overpopulation-feliratú pólókat nyomtatva és hordva), az izraeli-palesztin konfliktus erőszakmentes rendezésének víziója, a vallási alapú erőszak és az elnyomó rendszerek irracionális logikájának tombolása a vallási fundamentalizmus jegyében, a demokratikus társadalomfejlődés lehetőségei és az európai modernizmus korlátai az iszlám társadalmakban: ezek a globális léptékű témák, amelyeknek a személyes viszonylataikkal és az egyénre gyakorolt közvetlen

fotó: El-Hassan Róza

hatásukkal El-Hassan Róza műveinek tágabb kontextusát megteremtik. Az az érzékeny, empátiás és együttérző művészi-aktivista pozíció, amit saját alkotói stratégiájaként kialakított, hol nyilvánvalóbban, hol rejtettebb, szimbolikusabb formában, de folyamatosan jelen van műveiben. El-Hassan művészeti tevékenysége által nyíltan elköteleződött a Magyarországon élő, hátrányos

helyzetben élő közösségek mellett, ez pedig hozzájárult ahhoz, hogy kikísérletezzen és alkotásaiba építsen egy tradicionális és archaikus kreatív tudást.

Az elmúlt években létrehozott és Újvidéken is kiállításra került installációi releváns példái annak, hogyan gondolkodhatunk felelősségteljes módon a tömeges, globális migrációról, vagy az ökológiai katasztrófáknak a Közép-Keletre gyakorolt hatásáról. Ugyanakkor installációi bizonyos tekintetben az olcsónak tekinthető ökodizájn gyakorlatát is népszerűsítik.

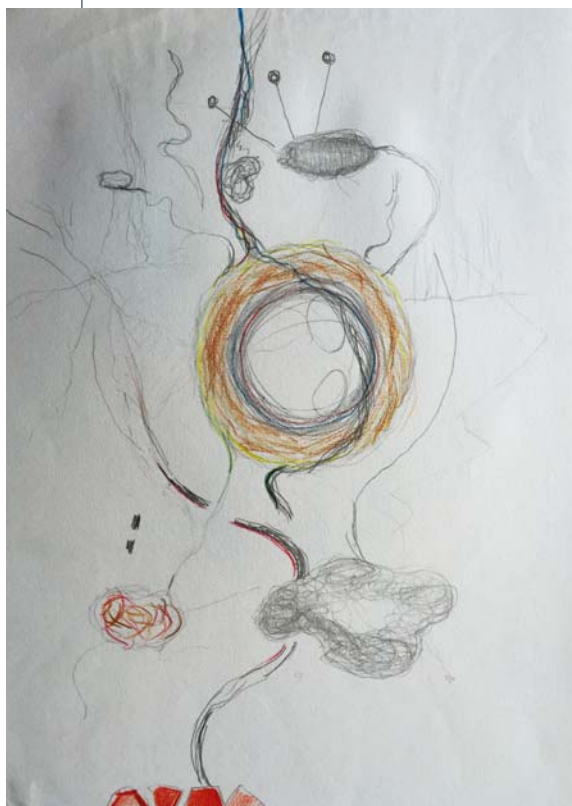
Újvidéki kiállításának címe: *Mint a madarak* (Kao ptice, kurátorok: Bencsik Barnabás és Sanja Kocić, építő: Branko Malešević) azt a mély meggyőződését hordozza, miszerint a művésznek érdekében áll, hogy közelebről tanulmányozza a természetet, hogy alapvető ismeretekhez jusson az emberi létezés tekintetében, hogy tanulmányozza az állatok viselkedésének logikáját, illetve a túlélési stratégiáikat, és ezen tapasztalatok alapján új forrásokhoz, megoldásokhoz jusson a globális kihívások kérdéseinek megválaszolása során.

Az újvidéki Kortárs Művészetek Múzeumának kiállítóterében középen egy olyan építészeti struktúrát épített, amely hagyományosnak tekinthető anyagokból, sárból, gallyakból, nádából készült. Erre az építményre reflektálnak rajzai, melyek a madárfészkek látszólagosan kaotikus felépítésére, ugyanakkor különböző pszichés állapotokra is utalnak.

Jelenlegi kiállításával, amelyben összekapcsolja korábbi, nagy méretű in-situ falirajzait és a komplex organikus építményeket, továbbá társadalmi elköteleződéséről tanuskodó építészeti kísérleteit, változékony harmóniában egyesíti az ősi szír és a modern építészet esztétikai és funkcionális értékeit.

El-Hassan Róza tevékenysége és művészi megoldásai mindenkor erőteljesen kapcsolódnak az aktuális társadalompolitikai kérdésekhez, tárgy- és anyaghasználata legtöbbször hétköznapi és ismerős, mégis mintha megkérdőjeleznék azt az állítást, hogy többé már nem létezik transzcendencia, metafizika a háború, a túltermelés, a mértéktelenség szülte magány közepette.

EL-HASSAN RÓZA:
Wicker structures 1.,
2009, gouache, papír,
35×25 cm

fotó: El-Hassan Róza

EL-HASSAN RÓZA: *Wicker structures 2.*, 2009,
gouache, papír, 35×25 cm

fotó: Marko Ercegović

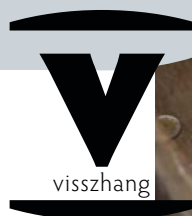
EL-HASSAN RÓZA: *Breeze – Antwerpenben*, 2015, videó

Kódorgás a tóparton

Einstand. Bánkító
Képzőművészeti Fesztivál

NAGY KRISTÓF

Bánk, 2017. VII. 12–15.

KISSPÁL SZABOLCS:

Őrizetlen civil pénz

Érdeemes-e egy fesztiválra kortárs képzőművészetet vinni? Erre a kérdésre csak nehezen lehet válaszolni, mivel a kortárs művészet fehérre festett, csendes és lehetőleg hűvös tereinek a Bánki-tó partja éppen az ellenkezőjét kínálja: napot, port, zajokat és olyan hőmérsékletingadozást, amely a múzeumi hőmérőket rövid távon kikészítené.

A Bánkító Fesztivál idei képzőművészeti programja, melynek kurátora Don Tamás, asszisztense pedig Feigl Fruzsni volt, mégis megpróbálta megoldani ezt a helyzetet, és olyan eseményeket vitt a nőgrádi dombok közé, amelyeket akár a délelőtti, tó körüli kódorgás közben is elkaphatott a napi négy-ötezer fesztiválózó egy része. Lehet, hogy az adottságok sok szempontból ellene szóltak a

Persze nem érdemes túldimenzionálni sem a szerepüket. Az **Einstand** cím alatt összefogott 20 képzőművészeti projekt – melyeknek jelmondata az, hogy „az ország 99 százaléka bármikor kerülhet olyan helyzetbe, mint Molnár Ferenc regényében a kisfiúk, akiktől elvették az üveggolyóikat” – költsége a fesztivál teljes büdzséjének szűk 1 százalékát teszi ki. Ez a számlovgálás pedig olyan játék, amit installációjában Lima Victor is lecsapott, amikor arany lufikkal írta ki minden fesztiválhelyszín fölé annak a költségét. A lufik persze csak lufik, és így az egyes számjegyek úgy mozognak, mint egy nagyberuházás számai, igaz itt a szélnek és a fesztiválózóknak köszönhetően. A képzőművészeti programok einstandtematikájából fakadóan a pénz számos további alkotásban is felbukkan. KissPál Szabolcs például Erdély Miklós 1956-os akcióját játszotta újra **Őrizetlen civil pénz** címmel, amikor egy nyitott ládát helyezett a tópartra „A civil mozgalom tisztasága megengedi, hogy így gyűjtsünk támogatást tevékenységük folytatásához”-felirattal. De úgy tűnik, hogy vagy a magyar civil mozgalom nem elég tiszta, vagy pedig a Harcsa kocsmában túl drága az alkohol, mert szombat reggelre a ládában lévő pénz határozottan megfogyatkozott, sőt, még a buzdító példának kiragasztott 10 ezer forint is bulivá szublimálódott. Dobokay Máténak Don Tamás aktív kurátori közreműködésével készült **Egészségünkre!** című projektjében is csak fogyott a pénz, amikor a művészeknek járó anyagköltséget eleették és elitták, és csak a fesztivál felé már elszámolt számlát egyenlítették ki, ami azért kapott egy Dobokayra jellemző monokróm felületet. De bármilyen frappánsan reflektál ez a projekt arra az ellentmondásra, hogy az erősen az informális viszonyokra épülő Bánkító az informalitás egyik klasszikus formáját, a korrupciót teszi a kritika tárgyává, a polgármesteri hivatal színháztermébe kihelyezett számlát sokszor még azok se vették észre, akik ott töltötték a fesztivál jó részét. Hasonlóan frappáns, de a fesztiválon mégsem működő alkotás Gróf Ferenc **Fürge[1] szék[2]** című installációja, amely

Foto: Balogh Viktória

SIMON ZSUZSANNA és **HUSZTHY ZITA**: *Az eset már több napja történt, a tettesek még mindig ismeretlenek*

vállalkozásnak, de legyünk őszinték: kiket tudna vonzani egy ilyen kortárs művészeti sorozat, ha nem a Bánkító Fesztivál jólszituált, jellemzően fiatal és budapesti közönségét?

a parkolóban két Suzuki tetejére helyezett fa hordszék. Ez a mű, mely Magyarországnak a globális járműipari értékláncban betöltött szerepével foglalkozik, egy galériatérben minden bizonnyal működhethetne, de egy fesztiválon nem szúrja ki könnyen a látogatók szemét.

Bár az összes művészeti projektet nem tudtam megnézni egy délelőtnyi bánki kódorgás alatt – de amikkel találkoztam, azok nagyrészt jól mérték fel, hogy milyen jellegű dolgokat érdemes készíteni egy fesztiválra. Ilyen Fehér Zsanett és Nagy Krisztina Bánk bánja terve, melyben fiktív és természetesen túlázott bánki beruházásokról helyeztek ki az EU-finanszírozta projektekére hajazó támogatási táblákat, s melyek olyan frappánsan háborították fel a helyieket, mint egyik valóban túlázott projekt se, így a buszmegállóban lévő táblát le is kellett venni. A fesztivál adottságaival számoló művek közé tartozik Tóth Balázs Máté két, a fesztivál területén grasszáló és a látogatókat korrupcióra biztató figurája, Korum Pali és Kenőpénz Jancsi, melyek a mindenkori sportesemények kabalafiguráit idézik. Ugyancsak ebbe a vonalba illeszkedik Simon Zsuzsanna és Huszthy Zita agara is, amely oldalán egy nemzeti-szín céltáblával kószált a fesztiválon. Akit érdekelt a kutya festés háttere, az a gazdától kérdezhetett utána (spoiler: az akció a tavaly egy magyar vadász által lelőtt francia pásztor-kutya történetét akarta közelebb hozni a fesztiválózókhöz).

TELEPORT GALÉRIA feat. **LEITNER LEVENTE** *VIP*

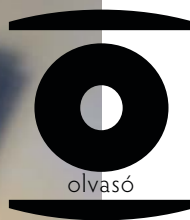
A fesztivál fesztivál jellegére építő képzőművészeti projektekkel kapcsolatban persze felmerülhet az a kérdés, hogy mennyire képesek többek lenni egy-egy gegnél, és mennyire képesek túllépni a fesztiválózókon koncertek közötti szórakoztatásának funkcióján. Azaz provokatívan kérdezhetnénk azt is, hogy ha ezeket nem képzőművészetként, hanem csak szórakoztató programokként aposztrofálnánk, akkor miben különböznének a Sziget fesztivál forgó-, zászló-, festék-, lézer- vagy konfettipartijaitól? Természetesen a két fesztivál közönsége alapvetően más, de kérdés, hogy túl a státuszkülönbségeken, a Bánkító jellemzően értelmiségi látogatói számára nem ugyanazt a szerepet töltik-e be a kortárs művészeti mókák, mint a Szigeten bulizók számára a nagyszabású, színes forgatagok.

De túl a szkepszisen, néha mégis tökéletesen klappol a korrupció tematizálása a kortárs művészettel és a fesztiválhangelattal. Amikor hajnali 4-kor valaki elrángatott a VIP-be, már felkészültem rá, hogy végre legalább távolról láthatom Dzsudzszak Balázst, valódi VIP helyett azonban a Teleport Galéria és Leitner Levente koprodukciójában megvalósult vásári luxusbódéba jutottam – a bejutáshoz nélkülözhetetlen jó kapcsolat igénybevételével. Ez a helyszín, amiről én abban a pillanatban nem is raktam össze, hogy a képzőművészeti program része, egyszerre volt egy önmagában is megálló bulihely és műalkotás, így szinte sajnáltam, hogy a fesztivál más, tényleg csak protekcióval látogatható helyszíneit nem avanszálták a képzőművészeti program részeivé.

fotó: Balogh Viktória

LIMA VICTOR: 53.163.000

Négykéznégyláb

Szurcsik József „grafirkái”
Császár László verseihez

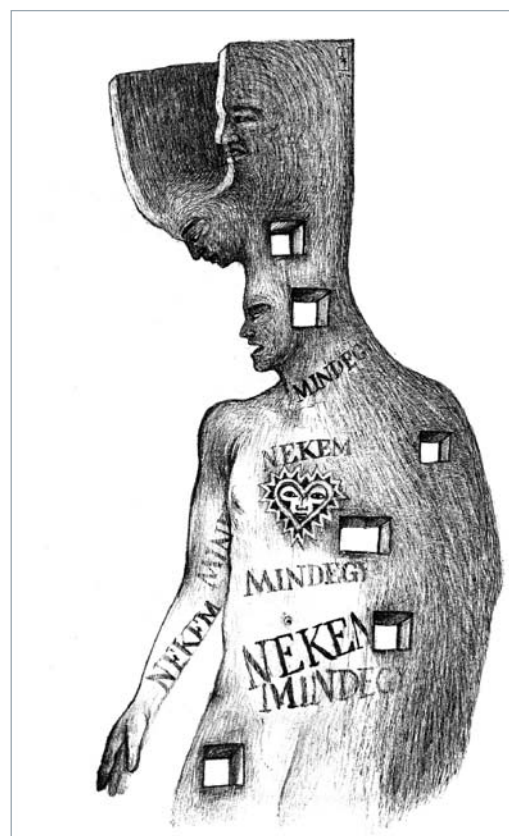
RÉVÉSZ EMESE

Császár László: *Nyolckéznyolcláb*. Szurcsik József grafirkáival.
Ab Ovo Kiadó, Budapest, 2017, 220 oldal, 2950 forint

Császár László első verseskötetének címe – *Nyolckéznyolcláb* – közösen megélt élményre utal, legyen az kocsmai beszélgetés Pilinszkyvel és Latinovits-csal, vagy éppen a jelen kötet maga. A könyv-illusztráció kétszereplős játék, amolyan „négykéznégyláb”, ahol az író társul ezúttal Szurcsik József szegődött. A kortárs költészethez lényegesen gyakrabban társul a kortárs művészet, mint a prózához, talán mert a vers könnyebben elviseli a képeket, szívesebben belemegy azok sajátos asszociációs játékába; míg fordítva: a képek kevésbé vannak alávetve, úgy szövetkezhetnek a szavakkal, hogy közben vizuális autonómiájuk lényegét is megőrizhetik. A keménytáblás, igényesen tipografált, több mint kétszáz oldalas kötet csaknem minden oldalára jut rajz. Ezúttal tehát nem csak amolyan tessék-lássék illusztrációról van szó: Szurcsik József szó szerint tele „grafirkálta” Császár „tüskéknek” nevezett verseit. A képek az író kifejezett kérésére születtek: Szurcsik egy év alatt, minden egyes vershez összesen több mint kétszáz rajzot készített. A képek nagy része tehát közvetlenül a szöveg ihletésére született. Más részük viszont olyan rajz, amely korábban az író inspirálta, ezért került be a kötetbe. Így vannak köztük 25 évvel ezelőtti kompozíciók is. A rajzok

előzményének legtöbbje tollrajz, de akad köztük rézkarc, ceruzarajz és számítógépen készült grafika is.

A kiváló grafikai tervezésnek köszönhetően, de főként Szurcsik képi világának eredendő koherenciája miatt, ebből a technikai és időbeli eklektikából a néző-olvasó mit sem érzékel. Az egységesen fekete-fehér vonalrajzokat a kötetet tervezőként is jegyző Szurcsik úgy helyezte el, hogy azok oldalról-oldalra változó módon, eltérő szövegtükörrel jelenjenek meg. Ily módon minden egyes oldalpár önálló kép-szöveg kompozíciót alkot. Akadnak ugyan a képek között hagyományos, egész oldalas rajzok, de sokkal jellemzőbb tördelésükre az aszimmetria, az oldal szélén, alján olykor töredékesen megjelenő motívumok szabálytalan halmozása. Ez a játékos, ötletszerű elhelyezés a rajzokat a lapszéli firka karakteréhez közelíti azt a helyzetet imitálva, amikor verset olvasó rajzoló vizuális asszociációit automatikusan jegyzeteli, a szöveget a maga képi világa mentén interpretálja. A lélegzetvételnélgy ürességek, „lapszendek” különösen jól tagolják az olvasott látványt, néhol időt hagyva a szavak kifutásának, másutt pedig behúzza az olvasót egy képi motívum szövevényébe.

ne azután a hal után ácsingózzunk
amelyik kereket oldott
sőt ellenkezőleg csak azokat nevezzük
halaknak akik a hálónkban vergődnek

kiméljük magunkat ne tanítsuk
a halakat úszni talán tudnak

nyugodjunk bele ez az élet rendje
halból lettünk hallá leszünk

örök bizonytalanságban kezünkben
horgászbottal szánkban horoggal

fárasztjuk egymást mindörökké

MEGISMÉTELT VAGYONVIZSGÁLAT

a halál semmiféle zaebben nem katalodik
elvéve sem vadászok céltalan
vagyonnyilatkozataira

a kastélyban szorongót bármilyen
büdös a szájá éppoly könnyedén
órába rántja minden föltálcának
szint rugkapálás ellenére nem két
papírokat semmiféle igazolást
fura ábrák különös oblatg
a protekció sajtó hírből sem ismerik

minden forgatás helytelen megédenő
hiperkatív megfigyelő hatalmas
olajjal átvágya nemzeti
diszponerogvedék azanyal himzett
ékes szalagját

nincs itt semmiféle mutyi
soha nem két alkut eszébe se jut
matatni megalkuvó jobb kezek
vagy rosszabb zsebek után

miért a keresgélne barátot tudja
erdekből keresik kegyét

211

Császár László versei konkrét, jelenkori képekben gazdag, néhol nagyon is közéleti láttelepek mai magyar valóságunkról. Szurcsik képei viszont – a tőle megszokott módon – inkább szimbolikus alakzatok, szürreális emblémák. Császár versei és Szurcsik képei között bőven marad tehát tere az olvasó-nézőnek egyikről a másikra kapcsolni. Találkozási pontjuk az ember maga, a szövegekben húsba vágóan igazi, a képekben elgondolkodtatóan általános formájában. Szurcsik számos ismerős humanoid alakzata visszatér itt: a monumentummá merevedett hatalom képétől a saját közhelyeinek foglyává vált szolgálényekig. Császár néhol nagyon is realista, a hűgyszagú magyar valóságot lefestő képeivel szemben Szurcsik lényeiének építőanyaga csupa séma, álarc, üres frázis. A szövegekhez legtöbbször asszociatív módon kapcsolódnak, máskor viszont szinte szó szerinti illusztrációk, olyannyira, hogy a versek szavait némely lény tetoválásként a testén viseli. Ahogy a direkt illusztráció, úgy a grafikák archaizáló, popularizáló stílusa is szándékos stílárís döntés. Az archaizálás néhol a vonalrajz alakításában érhető tetten, a 18. századi pontozó modorú vagy a 19. századi tónusos fametszetek stílusát imitálva. Szurcsik emellett nagy biztonsággal használja a populáris grafika évszázados hagyományát, élvezettel merítve a romantikus kalendáriumok, műkedvelői rajzok, a graffiti és a tetoválás szerteágazó hagyományából.

Évtizedek óta csiszolt kiborgharcosai, transzhumán bürokratái, androgün vágyakozói izgalmas kisülések közepette egyesülnek Császár Moszkva téri verseivel. Külön-külön is, de így együtt meg fölöttébb, nagyon is részei közéletünknek.

A JEHOVALÁNY FORRÓ SZERELME

életemben forró macska ül
vezeti kezem ne legyen
embertelen

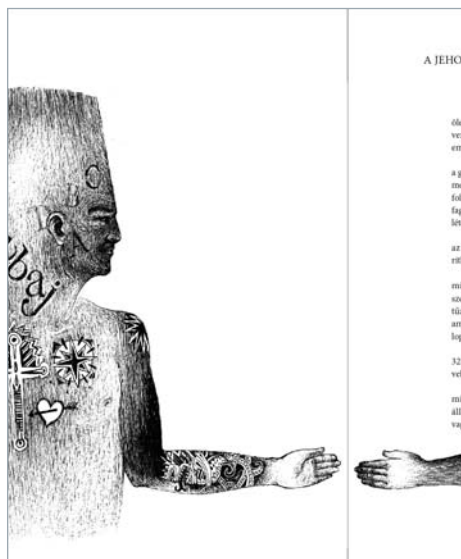
a gyermek a bolondok
meg a bölcsök
folyton kérdegetnek
faggatóznak
létezemik ez

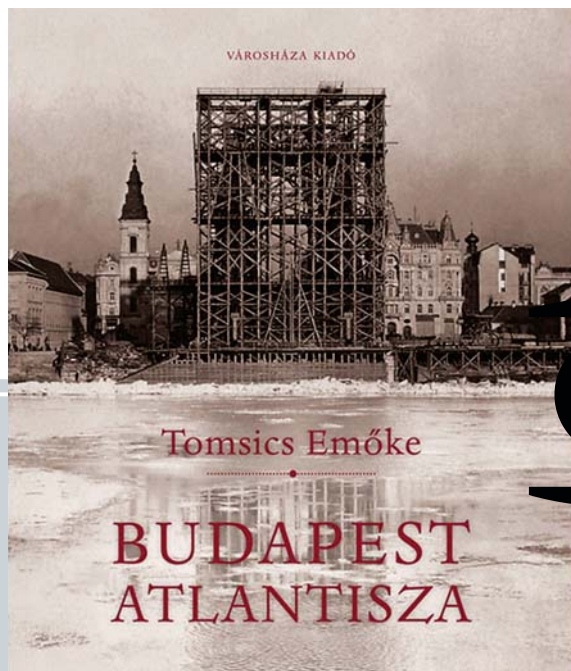
az ember gyakran tanú
rétikában vértanú

milyen lehet egy jehovalány
szerelme miféle isteni
tűz lakhat benne
amit talán valahol
lepett mire használja

32 foga van feltételezem harap
velük az ilyben vagy nem

miféle bensőséges kapcsolatban
álhat imádottjával tegeri
vagy magázza

olvasó

A belváros könyve

Tomsics Emőke: Budapest Atlantisza

FARKAS ZSUZSA

Városháza Kiadó, Budapest, 2015, 294 oldal, ár nélkül

A pesti belváros átalakulása a 19. század végén alcímet viselő impozáns kötet címlapjára az Eskü téri híd épülő pesti kapuzatának felvételét választották, mely 1901-ben készült. A közel 300 oldalas kötetet Tomsics Emőke írta, a mutatókat Medgyessy Zsófia készítette, szakmai lektora Gyáni Gábor volt.

A 235 képpel és térképekkel is ellátott kiadvány jóval meghaladja az eddigi Budapest-képeskönyveket, melyek az egykori épületeket mutatták be általában Klósz György igen sikeres és maradandó képein. A közölt tanulmány számos régebbi kutatásra támaszkodhatott, melyek alaposan összegezték a városrendezés, a fejlődés generációkra lebontható lépéseit. A szerző két fontos, eddig kevésbé használt forrás-csoportot emelt ki: egyrészt az 1860-as, 1870-es évek publicisztikáját, amelyek a hétköznapi térhasználathoz szolgáltattak adalékokat, másrészt a fényképeket. Véleménye szerint eddig háttérbe szorult ez a két forrás, melyeket most ő vállaltóra fogott.

Vannak egyetemek Európában, ahol már beépült a gyakorlatba az, hogy PhD-fokozatot csak az kaphat, aki a védés utáni megfelelő javítások elvégzésével a dolgozatot valamelyik kiadónál megjelen-teti. Az itthoni védéseken számtalanszor hallottunk opponensektől olyan tanácsokat, melyek a dolgozatok kiadás előtti szerkezeti

átdolgozására irányultak. Sajnálatos, hogy nagyon kevés tanulmány kovácsolódott könyvvé, a megjelenés nem része a tudományos fokozatnak. Ez a kötet ritka kivételnek tekinthető.

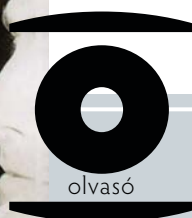
A feldolgozás az 1860-as évektől kezdődik, hiszen az első városképek ekkor készültek. A vizuális források használatában Tomsics az újabb keletű angol szakirodalomra támaszkodik. Tanulságos a közölt képek készítőinek sora: Klósz György 32, Weinwurm Antal 20, Erdélyi Mór 5, Divald Károly és Gévay Béla 2-2, Simonyi Antal, Heidenhaus Ede, Alkér Ede pedig egy-egy képpel szerepel, mellettük számos az ismeretlen fényképező.

A tanulmány és a fényképek egyaránt tanulsággal szolgálnak: hogyan változott a belterület, hogyan alakult a modernizáció. A lakosság növekedése miatt a város szétterjedt, a jelentős építmények, mint a színházak, az országház, a belterületen kívül épültek fel. Az 1860-as években a publicisztikai és szépirodalmi írások alapján a belvárosi utcai lét jól megrajzolható, de fényképes ábrázolás nem maradt fenn ezekről. Sajnos képek nem őrizték meg a preindusztriális város szövegekben rögzített képét. Klósz György munkássága már az átalakult, modern várost varázsolja elénk, pusztán műveinek egy-egy véletlenszerű részlete utal a régi városra.

A fejlődés miatt a régi házakat újabb, magasabb épületekkel cserélték fel. Ebben az időben a Belváros a Gizella tér felé vezető Váci utcát jelentette.

Nagy élmény volt – a szerző segítségével – a Gizella téren (1874-től nevezték Vörösmarty térnek) felfedezni Klósz György felvételén az egyik nevezetes pesti fényképészeti műtermet. Borsos József 1870-ben költözött oda. Miután az épület megrepesztett, először három gerendával alátámasztották, majd a pesti Építési Bizottság elrendelte a veszedelmessé vált ház lebontását, így a bérlőknek – a boltosoknak és a kereskedőknek – ki kellett költözniük 1875-ben. Ha az ember ismeri is a történetet, a pillanat megöröktése különleges Borsos József felvételén, aki kamerájával egyszerűen csak kinézett stúdiója ablakából a konflisokra. A Belvárosban további nyolc fényképész dolgozott az adóhivatal szerint, tehát reménykedhetünk, hogy valamelyik hasonló kíváncsisággal a külvilág felé fordult néhány pillanatra, hogy megörökítsen valamit a környezetéből.

A bibliográfiával, topográfiai regiszterrel, képjegyzékkel, névmutatóval, az épületek mutatójával is rendelkező, igen alapos kötetet a szerző bizonyára folyamatosan fejleszti tovább. Egy ilyen „hálás”, sokakat érdeklő témánál ez érthető is.

Pompás elszigetelődés

Szombathy Bálint: A visszhangtalanság ölelésében – fenyvesi Tóth Árpád művészete

P. SZABÓ ERNŐ

Balatonfenyves, 2016, 119 oldal, ár nélkül

A 80-as évek közepén, negyvenöt éves kora körül kezdett bele Splendid Isolation, azaz **Pompás elszigetelődés** című sorozatába fenyvesi Tóth Árpád képzőművész, költő, magányos álmodozó (1950–2014) a kies Balaton partján. Pályája a 60-as, 70-es évek fordulóján indult, autodidaktaként. Felfedezőiként olyan jeles művészeket, művészet-történészeket sorolhatunk föl, mint például Csiky Tibor szobrászművész, aki kollégiumi tanára volt a Budapesti Faipari Technikumban, Kovalovszky Márta, aki Székesfehérvárott megrendezte első önálló kiállítását, Csáji Attila, aki bevonta őt a Szüreenon-mozgalomba vagy éppen a kortárs Szombathy Bálint, aki ugyancsak rendezett munkáiból tárlatot, mégpedig Újvidéken, a Fórum Kiadó Klubjában 1974-ben. Szombathy és fenyvesi Tóth Árpád 1971-ben ismerkedtek meg, barátságuk évtizedeken át, a Balatonfenyvesen élő alkotó 2014-es haláláig tartott, bár a rendszerváltozás utáni időszakban már ritkán találkoztak. 1987-ben ő nyitotta meg barátja egyéni tárlatát az Óbudai Pincegalériában, így hát aligha volt kérdéses, hogy őt bízta meg a balatonfenyvesi önkormányzat

annak a kismonográfiának a megírásával, amellyel a város „mindenesé” emléke előtt akart tisztelegni.

Különös szerep a város mindenesének lenni Magyarországon, egyszerismind neoavangárd képzőművészként, költőként dolgozni. A magyar vidék ugyanis nem nagyon tolerálja az avangárdot, s alighanem fenyvesi Tóthban sem a művészt, hanem a közügyekben mindig aktív, segítőkész polgárt becsülték, aki a város első s talán máig egyetlen könyvesboltját megnyitotta a 80-as évek elején. Igaz, a bolt csak hat évig működött, a tulajdonos később papírral-nyomatvány-nyal majd horgászcsikkkel kereskedett, a 90-es évektől másfél évtizeden át szerkesztette a **Fenyvesi Újság** című helyi lapot. Pompás elszigetelődésben, ahogyan említett sorozatának a címe mondja, s persze egyre inkább érezve ennek a vidéki magánynak a terheit a művészársadalmon belül: a visszhangtalanságot, az ismeretlenséget.

Valóban, ma már igen kevesen ismerik fenyvesi Tóth nevét, pedig, ahogyan Szombathy írja, műveinek java része „a magyar neoavangárd élcsapatába

helyezik a személyét, és csupán a mostoha egzisztenciális körülményeknek tudható be, hogy nem tudta magát felfuttatni képességeinek megfelelően a jelenlét és a kanonizáció legmagasabb szintjére.” A kiadó és a szerző vállalkozásának alapvető célja éppen ezért egyrészt arra irányult, hogy felhívja a kortárs szakmai körök figyelmét fenyvesi Tóth emberi-alkotói teljesítményére, másrészt, hogy a helyi közönséggel jobban megismertesse sokoldalú munkásságát. Mind a magyar neoavangárd története, mind a helytörténet felől tekintve hiánypótlónak tekinthető a vállalkozás.

Jimmie Durham: *Üveg*, 2017

A művész és a Michel Rein galéria (Párizs / Brüsszel) jóvoltából.

Azonos égbolt alatt álmodozunk

Többek között Cindy Sherman és Glenn Ligon is adományozott műalkotásokat arra a kiállításra és aukcióra, amelyet különböző civil szervezetek rendeztek, hogy segítsék a Franciaországba érkező menekülteket. A kiállítás a párizsi Tokió Palotában látható majd szeptember 16–21. között. A műtárgyak értékesítését a Christie's aukciósház bonyolítja szeptember 27-én az Azzedine Alaïa galériában.

Adrian Ghenie: *Degenerált művészet*, 2017

HUNGART © 2017

Fotókiállítás Arles-ban a politikai konfliktusokról

A dél-franciaországi Arles-ban idén nyáron látható fotókiállításon (*Les Rencontres d'Arles*) központi szerepet játszanak a politikai viszályok. A 48. alkalommal megrendezett eseményen 251 művész csaknem 30 kurátor közreműködésével mutatkozik be – többek között iráni és kolumbiai fotográfusok, akiknek testközelből találkoztak a háborúval. Több iráni művész témája az iszlám forradalom, amelyet 1979-től napjainkig követnek nyomon műveiken, míg a kolumbiai fotográfusok az ország ötven évvel ezelőtti polgárháborújára reflektálnak.

Niels Ackermann, Sébastien Gobert: *Looking for Lenin*, 2017

A náci „hagyaték”

Cornelius Gurlitt váratlan döntést hozott, amikor a náci korszakban felhalmozott, felbecsülhetetlen értékű műtárgyait örökségül adta a Kunstmuseum Bernnek, ezzel új lendületet adva a művek eredet-meghatározásának. A magányos remete, aki a vész-korszak idején összevásárolt műkincseit évtizedekig Münchenben és Salzburgban tartotta, 2014-ben, egy héttel a halála előtt hívta fel a múzeumot, hogy mint egyedüli kedvezményezett, a műtárgyakat felajánlja az intézménynek. Gurlitt hagyatéka több mint 1500 műkincset tartalmaz, többek közt Henri Matisse, Claude Monet és Otto Dix festményeit, amelyekből a múzeum 2017 őszén rendez bemutatót.

Otto Dix: *Leonie*, 1923, litográfia, 47,4×37,5 cm

HUNGART © 2017

Leonardo DiCaprio aukciója a klímaváltozás ellen

Ahogy az elmúlt négy évben, a Leonardo DiCaprio Alapítvány idén is megrendezte jótékonyági aukcióját St. Tropez-ban, a klímaváltozás elleni küzdelem jegyében. A jelentős eseményen tavaly 45 millió dollárt gyűjtöttek össze a nemes célra, amely a „Hosszú távú egészséget és jóllétet a földkerekség minden lakójának” címet viseli. A kezdeményezést támogató művészek – köztük Adrian Ghenie – kifejezetten erre az eseményre készítették a műalkotásaikat.

Imaszőnyegek kipróbálásra

Muszlim imaszőnyeget állítanak ki egy San Franciscóban megrendezett tárlaton neves művészek, többek között Mona Hatoum. A látogatóknak lehetőségük nyílik a 36 imaszőnyeget kipróbálni, melyet egy már nem működő kápolna padlóján helyeznek el. Az esemény idén ősszel veszi kezdetét a San Franciscó-i For-Site Alapítvány rendezésében. A szőnyegek között megtalálhatók pakisztáni mesterek kézzel szőtt munkái mellett 22 ország neves dizájnereinek darabjai is, például az amerikai Hank Willis Thomas szőnyege.

Iammam Azzam: *Imaszőnyeg* (részlet), 2017

Krnács Agota: *Tárgy=pozíció projekt*, 2012, fotó

29 művész újít meg egy nőgrádi kis falut

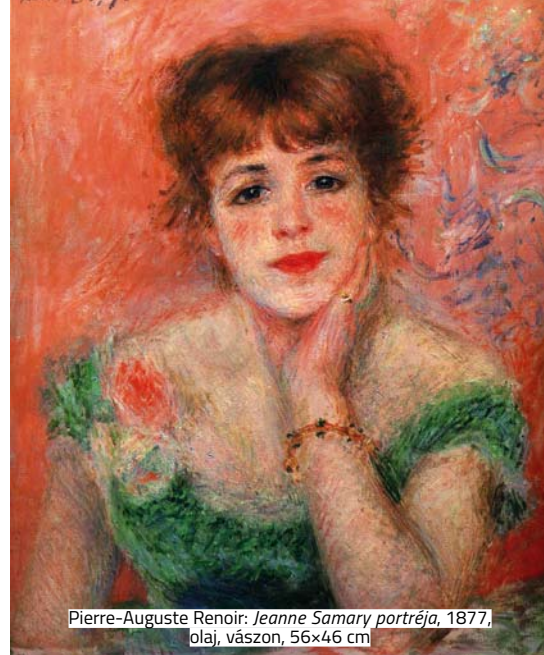
Idén nyáron 11 ország 29 képzőművésze fogott össze, hogy más-más képzőművészeti területeken szerzett szakértelmüknek köszönhetően szebbé tegyék egy Nógrád megyei kis falu, Cered lakóinak az életét. A Ceredi Nemzetközi Kortárs Művésztelep immár huszonnégy éve működik, ahol évente új és új tematika szerint zajlik a közös alkotómunka, az alap gondolat mégis mindig ugyanaz: Cered, annak hagyományai, használati tárgyai és a falut körülvevő táj, amely gazdag lehetőséget és ösztönzést kínál az alkotómunkára.

Magyar avantgárd művek az amszterdami Zsidó Történelmi Múzeumban

Szeptemberig látható tizenkilenc magyar avantgárd művész alkotása Amszterdamban a Zsidó Történelmi Múzeumban. *A fauvizmustól a szürrealizmusig. Zsidó avantgárd művészek Magyarországról* című kiállítás a 20. század első feléből mutat be műveket, abból az időszakból, amikor az országot a háború és az erősödő nacionalizmus egyaránt sújtotta. A kiállításra érkező legtöbb kép eddig még nem volt látható Hollandiában. A tárlaton Huszár Vilmos, Czöbel Béla, Moholy-Nagy László és Tihanyi Lajos munkái mellett többek között Berény Róbert remekművével, a *Cilinderes önarcképpel* is találkozhat a látogató.

Czigány Dezső: *Önarckép*, 1909, olaj, vászon, 60x45 cm, magángyűjtemény

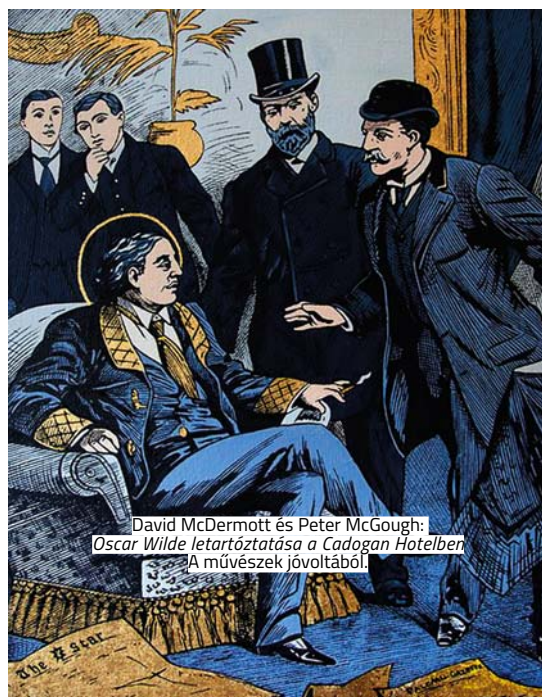
Pierre-Auguste Renoir: *Jeanne Samary portréja*, 1877, olaj, vászon, 56x46 cm

A Morozov testvérpár gyűjteménye Párizsban

A Luis Vuitton Alapítvány folytatja *Modern* című rendezvénysorozatát Párizsban, együttműködésben a világ nagy múzeumaival. A mostani kiállítás során találkozhatunk többek közt Cézanne, Van Gogh, Picasso művei mellett Oroszország híres múzeumainak darabjaival, köztük az orosz avantgárd alkotásaival. A New York-i MoMA az esemény támogatására 200 műalkotást ad kölcsön a Luis Vuitton Alapítványnak. A tervek szerint 2020-ra tekintélyes anyaggal bővül az alapítvány kollektója, melyet a 20. század elején élt filantróp testvérpár, Mikhail és Ivan Morozov halmozott fel.

Oscar Wilde emlékére

Idén szeptembertől látható a New York-i Russel-kápolnában a brooklyni művészpáros, David McDermott és Peter McGough installációja, amelyet Oscar Wilde-nak és a homofóbia ellenes harcnak dedikálnak. A rendezvény visszarepíti a látogatókat a 19. századba, ehhez igazítják a kápolna enteriőrjét is. A művészpáros egy festménysorozatát is kiállítja, melyet a keresztútról mintáztak, felelevenítve az 1895-ös tárgyalást, melynek során Oscar Wilde-ot „súlyos gonosz-sággal” bélyegezve börtönbüntetésre ítélték.

David McDermott és Peter McGough: *Oscar Wilde letartóztatása a Cadogan Hotelben*. A művészek jóvoltából.

Felütés

Enigma

HEMRIK LÁSZLÓ

FUGA Építészeti Központ, 2017. VII. 20. – IX. 3.

Rejtvény, rejtély, titok. Enigma. A művészet, különösen a kortárs művészet fontos összetevője, amely két szinten hat és gyakorol hatást az esztétikumra. Hogy egy közkeletű példával éljek: Jackson Pollock általunk nem ismert motivációi, indulatai és a festékanyag véletlenszerű becsapódásai hozzák létre nagy részben a jól ismert, lírai és expresszív absztrakt felületeket. De az enigma megjelenik, megjelenhet a műalkotásnak egy magasabb szintjén a létezés különböző, talányos jelenségeinek ábrázolásában, tehát témaként is.

DELI ÁGNES:

Tájkép II., 2016, újrashasznosított kerékpárgumi, cérna, rétegelt lemez, 125×200×5 cm

a „kimondatlanul maradt” részletekkel sikeresen izgatják a befogadás „rejtvénymegoldó” apparátusát.

Ugyanakkor azt kell mondjam, bármennyire is egy kamarakiállításról van szó (s így nem várhatunk tőle még megközelítőleg sem definitív képet), de a művek, az alkotók illetően együttállása, azt gondolom, inkább egyneműsíti az egyébként hatalmas, rendkívül messzire vivő művészi tárgykört. Mert ez a fontos az enigma esetében: nem tudom, hová és merre tarthat, nem tudom, pontosan ki és micsoda.

KOVÁCS LOLA:

Kívánság (Wish), 2017, fotó

A FUGA földszintjén látható *Enigma* című kiállítás betölti hivatását, különösen akkor, ha mellérendeljük az alagsorban látható *Geometrikus generációk* című tárlatot. Ez utóbbi látványos, precíziós alkotásai valóban kevés mozgásteret biztosítanak az értelmezési lehetőségeknek. Ezzel szemben az Enigma nyolc női alkotójának munkái

Vojnich Erzsébet Stalker-képei, sivár környezetbe vetett bunkerei, Bikácsi Daniela kiemelt pozícióba helyezett, jelentőségteljes tárgyai, Krajcsovics Éva 24 fényvariációja egy témára (?), egy tárgyra (?), egy térre (?), Horváth Kinga igényes és finom staffázsfigurák nélküli tájgrafikái, Sóváradi Valéria szorongással teli, egymástól távol álló emberekből, tárgyakból felépülő kultúraképei, Zsemlye Ildikó kihalt városfragmentumból épülő, intermediális fémplasztikája így együtt a metafizikai űrt, a filozófiailag kimondhatatlant, az elvesztettségben való szorongást azonosítja enigmaként. Ez is az – tagadhatatlan. És az is igaz, hogy a kiállított művészek eddig munkásságának ez fontos, fundamentális része. De a kiváló alkotók egy más szituációban más területhez „szólhatnak hozzá”: kultúra, lélektan, szociális tematika stb.

Egy szó, mint száz, szívesen láttam volna még más enigmaaspektust is, ha már az erős felütés megtörtént. Azt gondolom, hogy Kovács Lola hatalmasra nagyított, eleven szemei, arcai, búzakalásza, valamint Hajdú Kinga bőséges látnivalót kínáló tündéri mikrorealizmusa ki is lép ebből a keretrendszerből, bár akarva-akaratlan ők is az előbb vázolt enigmaképet erősítik. Talán Deli Ágnes biciklibelsőből készített képobjektje áll ellent a kísértésnek. Munkája ilyformán nagyon egyedül van a térben.

Merész vállalkozás a galériának azon törekvése, hogy „alkotói párbeszéd” jellegre próbált egymás mellé rendelni két olyan művészt – Hencze Tamást és Nemes Mártont –, akik sem stílusban, sem szín- és formarendszerükben, sem anyaghasználatukban nem párosíthatók, a mester-tanítvány kapcsolatrendszerbe pedig nem sorolhatók. A közel ötvenévnnyi (Hencze 1938-ban, míg Nemes 1986-ban született) korosztályos szakadék és a művészek között alig felsejlő dialógus ellenére a kiállítás működik, mégpedig azon oknál fogva, hogy a két alkotó munkáiban egyértelműen jelen van a kísérletező szándék és a művészet/festészet megújítását célzó törekvés.

Az olaj-vászon festményekkel jelentkező Hencze „hozza a formáját”, ezeket a munkáit már sikerrel mutatta be több kiállításán. Nehéz dolguk lehetett a válogatóknak, hiszen kiemelni az alkotó hatalmas életművéből öt (!) festményt nagy felelősség. A művész a Múcsarnokban húsz évvel ezelőtt bemutatott legnagyobb kiállítása, retrospektív tárlata után további tizenegy egyénnel jelentkezett (tudom, mert mindegyiket én rendezhettem, a szelekciót viszont mindig Hencze végezte), melyek egy része az életmű egészére koncentrált, a többség viszont „vadiúj” műveit mutatta be. Így nem igazán értem, hogy az 1987–2014 között datált festmények válogatása miért ennyire rapszodikus. Öt munkán keresztül lehetetlen (a már ismert) oeuvre-t szemléltetni! Jobb lett volna, ha a legfrissebb művek kerülnek bemutatásra. A munkák viszont méltó reprezentánsai azon alkotói folyamatnak, amely a tasizmusból indította kitarakos technikával, gumihengerrel készült gesztusfestészetét, pszeudoorientalista, kalligrafikus képeit, melyeken a tépett szélű motívumok között áthatoló, neonosan világító csík jelenik meg, amely egyben festészetének egyik védjegyévé vált.

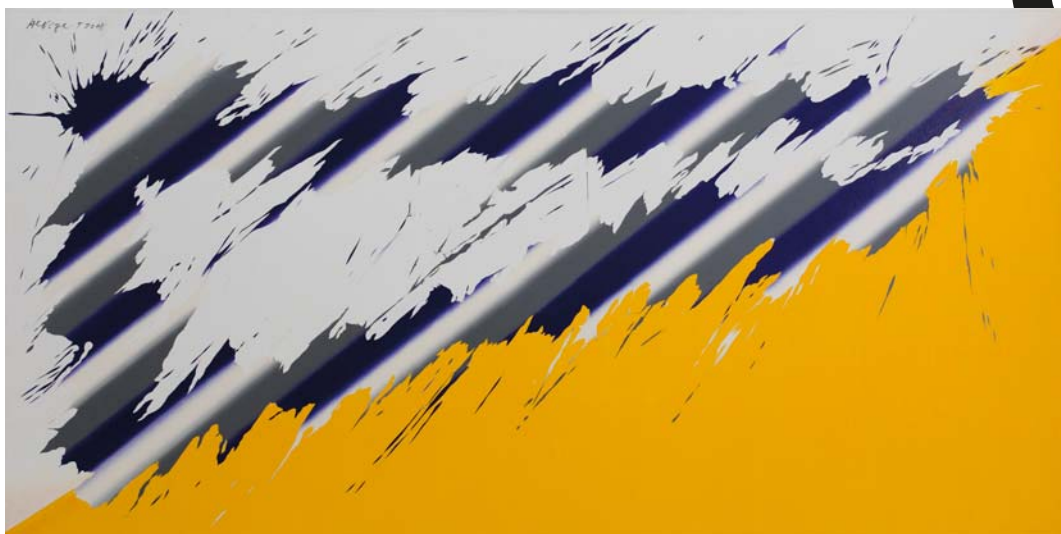
Az igazi meglepetést viszont Nemes Márton ideai munkái okozzák. Vegyes technikával (festett fatáblák, rakományrögzítő szalag) készült fali objektjei megkérdőjelezik és újraértelmezik a festmény és a táblakép fogalmát. Gyakorlatilag új jelentést ad a táblaképnek, hiszen geometrikusan, egyenes oldalakkal tördelt fatábláit, tíz centi vastag, 3–6 szögletű elemeit úgy passzítja egymás mellé, úgy installálja a falra, hogy azok egyféle „shaped canvas” illúzióját keltik, miközben semmi közük a vászonképekhez,

„Formázott” képek

Hencze Tamás és Nemes Márton kiállítása

KOZÁK CSABA

Deák Erika Galéria, 2017. VIII. 30-ig

HENCZE TAMÁS: *Párhuzamos fények XVI.*, 2014, olaj, vászon, 90x180 cm

sőt ezt a szabálytalan konstellációt – vakráma és/vagy keret helyett – egy racsnival lazítható-megfeszíthető rakományrögzítő szalaggal pántolja. A *Temporary Images 02 (Theseus)* diptichonján fehér, úszó jégtáblákra emlékeztető alakzatok feszülnek egymásnak. A trükk annyi, hogy az öt, azonos méretű és formájú táblát a mű mindkét darabján más-más összeállításban helyezte el, így a szalaggal pántolt elemek különböző formációkban jelennek meg. A fehér művek úgy vannak ellenpontozva, hogy a keretként funkcionáló szalagok szivárványos színekben tündökölnek. A *Temporary Images 03 és 05* című műveken már különböző monokróm színekben jelennek meg a táblák, sőt, egy-egy tábla színváltó festékkel van kivitelezve, így azok változó képet adnak, miközben a többi táblán lazán csurgatottak, folytatottak a színes festékpázmák. A kontrapunkt itt annyi, hogy a rakományrögzítő szalagok viszont egyszínű pirosak, illetve kékek. Meghökkenítő, pazar munkák.

A „nagy öregek, feltörekvő fiatalok” kiállítássorozat első állomása igen látványosra sikeredett. A nézőnek nem lehet oka panasza.

acb Galéria (VI. Király u. 76.)

Augusztusban zárva

acb Attachment (VI. Eötvös u. 2.)

Augusztusban zárva

acb NA (VI. Király u. 76.)

Augusztusban zárva

Ari Kupsus Galéria

(VIII. Bródy Sándor utca 23/b)

Koczor Attília VIII. 2. – IX. 1.

Artézi Galéria (III. Kunigunda útja 18.)

Augusztusban zárva

B32 Galéria és Kultúrtér

(IX. Bartók Béla u. 32.)

VII. 22. – VIII. 13-ig zárva

Budapest Galéria földszint

(III. Lajos u. 158.)

Budapest Galéria földszint/emelet

Miklós Gaál és iski Kocsis Tibor

VIII. 2. – IX. 10.

A gondolat tekintete VIII. 2. – IX. 10.

Új Budapest Galéria

(IX. Fővám tér 11-12.)

Hejtes Szomlyazók V. 31. – IX. 3.

Capa Központ (VI. Nagymező u. 8.)

Robert Capa, a tudósító V. 30. – XII. 31.

Elliot Erwitte VI. 15. – IX. 10.

Sarkantyú Illés VI. 20. – VIII. 20.

Sziget25, fotókiállítás VII. 20. – VIII. 31.

Chimera Project (VII. Klauzál tér 5.)

Nyáron zárva

Csepel Galéria (XXI. Csete Balázs u. 15.)

Rendőrmúzeum VII. 3. – VIII. 19.

Deák 17 Galéria (V. Deák Ferenc u. 17.)

Augusztusban zárva

Deák Erika Galéria (VI. Mozsár u. 1.)

Nemes Márton – Hencze Tamás

VI. 14. – VIII. 30.

Faur Zsófi Galéria (XI. Bartók Béla út 25.)

Augusztusban zárva

Panel Contemporary

(XI. Bartók Béla út 25.)

VII. 20 – VIII. 20-ig zárva

Fészek Galéria, Herman-terem

(VII. Kertész u. 36.)

Augusztusban zárva

FISE Galéria (V. Kálmán Imre u. 16.)

Balázs Zsolt VIII. 29. – IX. 15.

Fővárosi Képtár – Kiscelli Múzeum

(III. Kiscelli út 108.)

Karl-Heinz Adler és a magyar absztrakció

IV. 31. – IX. 17.

Hajnai János VI. 30. – IX. 10.

FUGA Építészeti Központ

(V. Petőfi Sándor u. 5.)

Enigma VII. 20. – IX. 3.

Geometrikus generációk VII. 20. – IX. 3.

Fotók a FUGA-ról VI. 29. – IX. 1.

Haas Galéria (V. Falk Miksa utca 13.)

Modern klasszikusok – Klasszikus

modernekk XIII. 2016. X. 15. – X. 7.

Hegyvidék Galéria (XII. Királyhágó tér 10.)

Munkácsy-díj 2017 VI. 7. – VIII. 18.

Visszatekintés VI. 28. – VIII. 31.

Inda Galéria (V. Király u. 34.)

Augusztusban zárva

Iparművészeti Múzeum

Színekre hangolva IX. 3-ig

Breuer újra itthon IX. 3-ig

K.A.S. Galéria (XI. Bartók Béla út 9.)

Hajas Katalin VII. 20. – VIII. 18.

Kassák Múzeum (III. Fő tér 1.)

Karl-Heinz Adler és a magyar absztrakció

V. 31. – IX. 17.

Kegyeleti Múzeum

(VIII. Fiumei út. 16–18.)

Marad a hatás VI. 24. – VIII. 19.

Knoll Galéria (VI. Liszt Ferenc tér 10.)

Augusztusban zárva

KOGART (VI. Andrássy út 112.)

Pérel Zsuzsa V. 28. – VIII. 20.

Egy József Balatonja VI. 30. – IX. 10.

Liget Galéria (XIV. Ajtósi Dürer sor 5.)

John P. Jacob VIII. 3 – 31.

LUMÚ (IX. Komor M. u. 1.)

Új időszak kiállítás a Ludwig Múzeum

állandó gyűjteményéből III. 10. – XII. 31.

Hejtes Szomlyazók VII. 14. – IX. 10.

Gilbert & George VII. 08. – IX. 24.

Peace on Earth! V. 13. – XI. 26.

Mai Manó Ház I. emeleti kiállítótér

(VI. Nagymező u. 20.)

Elliot Erwitte VI. 15. – IX. 10.

Magyar tekintet VI. 12. – IX. 10.

Mai Manó '100 VII. 13. – XI. 3.

Magyar Nemzeti Galéria

(I. Szent György tér 2.)

Szenvedély és irónia VI. 22. – IX. 3.

Magyar Nemzeti Múzeum

(VIII. Múzeum krt. 14-16.)

A reformáció 500 éve IV. 27. – XI. 5.

MET Galéria (XI. Bölcös u.9.)

Hajlék... VI. 2. – X. 1.

Digitális plakátok VIII. 1. – 17.

Molnár Ani Galéria

(VIII. Bródy Sándor u. 22. 1. em.)

Ember Sári VII. 5. – IX. 29.

MissionArt Galéria (VI. Falk Miska u. 30)

VII. 10. – VIII. 20. között zárva

MKE (VI. Andrássy út 69-71.)

MKE Barcsay Terem, és Aula

Augusztusban zárva

Műcsarnok (XIV. Dózsa György u. 37.)

Design a lakásban V. 31. – VIII. 13.

Nemzeti Szalon 2017 IV. 22. – VIII. 13.

Porcelánok a Merényi-gyűjteményből

VI. 21. – IX. 3.

Óbudai Társaskör Galéria

(III. Kiskorona u. 7)

Augusztusban zárva

Petőfi Irodalmi Múzeum

(V. Károlyi Mihály u. 16.)

Arany János-émlékiállítás

2017. V. 15. – 2018. XI. 30.

100 könyv Finnországból VI. 8. – X. 8.

Platán Galéria (VI. Andrássy út 32.)

Passages of Neo – Avant – Garde

VI. 29. – VIII. 23.

Latarka

Magán metropoliszok VI. 30. – VIII. 22.

Stúdió Galéria (VII. Rottembiller u. 35.)

Augusztusban zárva

Társalgó Galéria (II. Keleti Károly u. 22)

Augusztusban zárva

Trafó Galéria (IX. Liliom u. 41.)

Augusztusban zárva

Újpesti Kulturális Központ (IV. Árpád út 66.)

VII. 18. – VIII. 24. között zárva

Várfok Galéria (I. Várkör u. 11.)

Augusztusban zárva

Aatoh Framp VIII. 31. – IX. 30.

Várkert Bazár, Testőrpalota

(I. Ybl Miklós tér 5.)

Borsos Miklós VII. 14. – IX. 24.

Vigadó (V. Vigadó tér 2.)

Vigadó, alsó szint (V. Vigadó tér 2.)

Papp Bálint György VII. 27. – IX. 10.

Vidak István VIII. 3. – IX. 10.

Az első 40 év VIII. 8. – X. 8.

A művészet rétegződései VIII. 10. – X. 8.

Vízvárosi Galéria (II. Kapás u. 55.)

Augusztusban zárva

Balatonfüred

Vaszary Galéria (Honvéd u. 2-4.)

Gyermek a magyar képzőművészetben

VI. 24. – 2018. I. 8.

A Pintér-auktiósház kiállítása VII. 14. – VIII. 14.

Balassagyarmat

Tornai Galéria

(Rákóczi fejedelem útja 27)

Nyári tárlat VII. 1. – VIII. 28.

Debrecen

DMK Újkerti Közösségi Ház/Előter

Galéria (Jerikó u. 17-19.)

Belvárosi Galéria (Kossuth u. 1.)

Medgyessy Ferenc képzőművészeti kör

VIII. 09. – IX. 1.

Hal Köz Galéria (Hal köz tér 3.)

Augusztusban zárva

MODEM (Déri tér 1.)

Újgenerációs lengyel–magyar festészet

VI. 17. – VIII. 6.

Receptork VI. 24. – 2018. I. 1.

Dunaújváros

ICA-D (Vasmű út 12.)

Augusztusban zárva

Győr

Eszterházy-palota (Király u. 17.)

Light Positions VI. 24. – VIII. 31.

Hódmezővásárhely

Tornyai János Múzeum

(Dr. Rapcsák András út 16-18.)

Pérel Zsuzsa

Kaposvár

Együd Árpád Kulturális Központ

(Nagy Imre tér 2.)

III. emeleti kiállítótér

Golda Magdolna VIII. 7. – VIII. 31.

Miskolc

Miskolci Galéria, Herman Ottó Múzeum

(Rákóczi u. 2.)

Grafikai Triennálé 2017 V. 24. – VIII. 28.

Paks

Paksi Képtár (Tolnai utca 2.)

Augusztusban zárva

Pécs

Pécsi Galéria (Széchenyi tér)

Pécsi Galéria 40 VIII. 31. – X. 8.

m21 Galéria (Zsolnay-nyeged)

Csomópontok a végtelenben VII. 14. – VIII. 27.

Bőbita Bábszínház (Felsővármház u. 50.)

Rófusz Kinga IV. 30. – VIII. 26.

Szeged

REÖK (Tisza L. krt. 56.)

Salvador Dalí VII. 28. – IX. 24.

Az MKE végzősei IX. 1. – X. 1.

Szentendre

Barcsay Múzeum (Dumtsa Jenő utca 10.)

Heim Péter VI. 24. – X. 2.

Ferenczy Múzeum (Kossuth Lajos u. 5.)

Ilosvai Varga István VI. 24. – VIII. 27.

Szentendrei Képtár (Fő tér 2-5.)

Megfestett házak VII. 13. – VIII. 27.

MűvészetMalom (Bogdányi út 32.)

Levitáció IV. 8. – VIII. 6.

Bizottság-liget (Dunakanyar krt. 02)

Szabó Ottó/Robotto VI. 30. – X. 2.

Borbás Péter és Szentes Annamária

VI. 24. – X. 2.

Czöbel Múzeum (Templom tér 1.)

Czöbel Béla III. 11-től

Ámos Imre–Anna Margit Emlékmúzeum

(Bogdányi út. 10.)

Cinóber alkony VI. 1. – VIII. 20.

Székesfehérvár

Szent István király Múzeum, Rendház

(Fő u. 6.)

Pinke Miklós V. 19. – IX. 17.

Az autizmus mint metafora VI. 10. – IX. 17.

Medgyessy Ferenc VI. 24. – IX. 17.

Szombathely

Szombathelyi Képtár

(II. Rákóczi Ferenc u. 12.)

Fotó/Szintézis VI. 1. – IX. 24.

Tihany

Kogart Tihany (Kossuth Lajos u. 10.)

Egy József Balatonja VI. 30. – IX. 10.

Veszprém

Csikász Galéria (Vár u. 17.)

Gerhes Gábor VI. 24. – IX. 9.

Dubniczay-palota, Vá

Krems

Kortárs absztraktok Kunsthalle, XI. 5-ig

Salzburg

William Kentridge
Museum der Moderne, XI. 5-ig

BELGIUM

Brüsszel

Yves Klein BOZAR, VIII. 20-ig
Hegedűs 2 László Magyar Intézet, IX. 13-ig

CSEHORSZÁG

Kutna Hora

Túl a képen
Galerie Stredočeský kraj, XII. 31-ig

Prága

Gerhard Richter NG Veletržny, X. 3-ig
Álom születés után (tbk. Keresztes Zsófia)
Meetfactory, IX. 5-ig

DÁNIA

Koppenhága

Marina Abramović
Humlebaek, Louisiana, X. 2-ig

EGYESÜLT ÁLLAMOK

Boston

Alfred Stieglitz és a modern Amerika
Museum of Fine Art, XI. 5-ig

New York

Testpolitika Metropolitan, IX. 3-ig
Calder: hiperbilok Whitney, X. 23-ig
Oiticica: szervezett delírium
Whitney, X. 1-ig

Robert Rauschenberg MoMA, IX. 7-ig
A Rózsakeresztesek Guggenheim, X. 4-ig
A lincselés öröksége: rasszizmus és terror
Brooklyn Museum, IX. 3-ig

San Francisco

Degas és az impresszionizmus
Museum of Fine Art, IX. 29-ig

FRANCIAORSZÁG

Giverny

Henri Manguin
Musée des Impressionismes, XI. 5-ig

Montpellier

Bacon-Nauman: Szemtől szemben
Musée Fabre, XI. 5-ig
Pre-capital: Rurális és népi formák a kortárs művészetben La Panacée, VIII. 27-ig

Wim Delvoye: Cloaca
La Panacée, VIII. 27-ig

Párizs

Delacroix és Denis – műsák és műtermek Louvre, VIII. 28-ig
Cézanne portréi Musée d'Orsay, IX. 24-ig
David Hockney Centre Pompidou, X. 23-ig
Anarcheológusok
Centre Pompidou, IX. 11-ig
Kortárs afrikai művészet
Fondation Vuitton, VIII. 28-ig
Derain, Balthus, Giacometti.
Művészbarátságok
Musée d'art moderne de la Ville, X. 29-ig
Paul-Armand Gette
Musée d'art moderne de la Ville, IX. 17-ig
Kortárs japán fotó Maison Européenne de la Photographie, VIII. 27-ig
Megoldhatatlan dolgok
La Maison Rouge, IX. 17-ig

Versailles

Nagy Péter Kastély, IX. 24-ig

HOLLANDIA

Amszterdam

Megoldás vagy utópia? Dizajn a menekülteknek Stedelijk Museum, VIII. 22-ig
Kis csodák Rijksmuseum, IX. 17-ig
Van Gogh, Rousseau, Corot
Van Gogh Museum, IX. 10-ig

Haarlem

Humor. Művészet és nevetés
Frans Hals Museum, IX. 10-ig

Hága

Az újra felfedezett Mondrian
Gemeentemuseum, IX. 7-ig
De Stijl és az építészet
Gemeentemuseum, IX. 17-ig

Otterlo

Arp: a formák poétikája
Kröller-Müller Museum, IX. 16-ig

Rotterdam

Goshka Macuga, Ahmet Ögüt
Witte de With, VIII. 20-ig

HORVÁTORSZÁG

Rijeka

Szemetekben... MMSU, VIII. 18-ig

Zágráb

Dan Graham
Museum of Contemporary Art, VIII. 27-ig

KÍNA

Sanghaj

Sissy és Magyarország
Sanghaj Museum, IX. 3-ig

LENGYELORSZÁG

Krakó

A művészet nyoma MOCAK, IX. 17-ig

Varsó

Jobb, ha magad... Zachęta, VIII. 27-ig
Maria Lassnig Zachęta, X. 15-ig
Laura Lima CAC Ujazdowski, X. 1-ig
140-es pulzus. A rave-kultúra
Lengyelországban
Museum of Contemporary Art, VIII. 27-ig

NAGY-BRITANNIA

Belfast

Kudász Gábor Arion
Belfast Exposed, VIII. 19-ig

Birmingham

Sidney Nolan Ikon Gallery, IX. 3-ig

Edinburgh

Túl Caravagión National Gallery, X. 22-ig

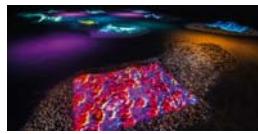
London

Az orosz forradalom: remények, tragédia,
mítosz British Library, VIII. 22-ig
Matisse és műterme
Royal Academy, VIII. 5. – XI. 12
Őnarckép bakkecskeként
Whitechapel Art Gallery, VIII. 20-ig
Egy marék por
Whitechapel Art Gallery, IX. 3-ig
A Pink Floyd
Victoria & Albert Museum, X. 1-ig
Chris Ofili National Gallery, VIII. 28-ig
Giacometti Tate Modern, IX. 10-ig
A Fekete Hatalom születése
Tate Modern, IX. 22-ig
Brit queer művészet Tate Britain, X. 1-ig
Utazás az ismeretlenbe. Művészet és
sci-fi Barbican, IX. 1-ig
Információ ICA, VIII. 20-ig

NÉMETORSZÁG

Berlin

Kína és Egyiptom Neues Museum, XII. 3-ig
A Luther-effektus. A protestantizmus
500 éve
Deutsches Historisches Museum, XI. 5-ig

Mozgás minden irányban
Hamburger Bahnhof, IX. 17-ig
Lucien Freud Martin-Gropius-Bau, X. 20-ig
Tranzakciók. A művészet értékéről
Haus am Lützowplatz, VIII. 20-ig
A fotográfált távolság. Utiképek
Berlinische Galerie, IX. 11-ig

Bréma

A budapesti Artpool-gyűjtemény
Weserburg, IX. 3-ig

Düsseldorf

Az egyiptomi szürrealizmus
NRW K20 Grabbeplatz, X. 15-ig

Frankfurt

19. századi francia litográfiák
Städel, X. 9-ig

Hamburg

Művészet és ábécé Kunsthalle, X. 9-ig
Food Revolution
Museum für Kunst und Gewerbe, X. 29-ig

Kassel

Documenta 14, IX. 17-ig

München

Thomas Struth Haus der Kunst, IX. 12-ig
Lucas van Leyden grafikái
Pinakothek der Moderne, IX. 24-ig

Münster

Szoborprojekt 2017, X. 1-ig

Nürnberg

Német rajzművészet Kirchner-től Baselitzig
Germanisches Nationalmuseum, IX. 10-ig

Stuttgart

Amerikai művészet 1960–90
Staatsgalerie, XI. 8-ig
Pop határok nélkül Staatsgalerie, XI. 8-ig

NORVÉGIA

Oslo

Kínai nyár Astrup Fearnley Museet for
Modern Konst, IX. 10-ig

OLASZORSZÁG

Milánó

Adrian Paci Sant'Eustorgio, X. 1-ig

Trieszt

Robert Capa Castello di San Giusto, IX. 17-ig

Venecia

Biennálé, XI. 26-ig
Intuición Palazzo Fortuny, XI. 26-ig
Giovanni Anselmo
Fondazione Querini Stampalia, IX. 22-ig

ROMÁNIA

Bukarest

Új fekete romantika (tbk. Szotory László, Szász
Sándor) Muzeul Național de Artă, VIII. 27-ig
Error 404 MNAC, X. 1-ig

Nagyszombat

Kortárs művészeti gyűjtemény (több
erdélyi magyar művész)
Brukenthal Museum, IX. 2-ig
Sepsiszentgyörgy
netWorks (több magyar művész)
Magma, VIII. 20-ig

Temesvár

A lehetetlen kert Jecza Galéria, X. 17-ig

SPANYOLORSZÁG

Barcelona

A szépség és a szörnyeteg MNAC, IX. 17-ig

Bilbao

El Greco Museo des Bellas Artes, X. 17-ig
Bill Viola retrospektív Guggenheim, XI. 9-ig

Madrid

Spanyol-Amerika kincsei Prado, IX. 10-ig

3D Fundación Telefónica, X. 22-ig
Neue Slowenische Kunst
Reina Sofia, I. 8-ig

Malaga

Bacon, Freud és a londoni iskola
Museo Picasso, IX. 17-ig

SVÁJC

Genf

Én vagyok a múzeum!
Musée d'art et d'histoire, X. 8-ig
A szilárdtól a folyékonyig
Musée d'art contemporain, VIII. 27-ig
General Idea MAMCO, IX. 10-ig

Winterthur

Szoborbiennálé, IX. 5-ig

Zürich

Lovagok, rablók, varázslók. Dél-itáliai
népművészet Kunsthaus, VIII. 25. – X. 8.

SVÉDORSZÁG

Malmö

Szubjektív fotó Kunsthall, IX. 10-ig

Stockholm

Fényre írva. Az első fotósok
Moderna Museet, IX. 3-ig

SZERBIA

Újvidék

El-Hassan Róza: Mint a madarak
Museum of Contemporary Art, VIII. 13-ig

SZLOVÁKIA

Kassa

Realitás és expresszió között
Vychoodoslovenská galerie, IX. 3-ig
Kreatív médiák Kunsthalle, IX. 17-ig

Pozsony

Kortárs szlovák grafika SNG, X. 29-ig
A Rechnitzer-gyűjtemény (több magyar
művész) Galérie Z, VIII. 27-ig
Kortárs szlovák absztrakció
Slovak Union of Visual Arts, VIII. 27-ig
Stano Filko: 2037 Kunsthalle, VIII. 27-ig
Don Quijote
Galerie mesta, Mirbach-palota, X. 1-ig

SZLOVÉNIA

Lendva

Dalí: a halhatatlanság receptjei
Vár, X. 3-ig

Ljubljana

Engedetlen (tbk. Ladik Katalin)
MSU Metelkova, X. 1-ig
A Balogh-gyűjtemény (több magyar
művész) Balassi Intézet, IX. 8-ig

UKRAJNA

Odessza

Kortárs triennálé, VIII. 26. – IX. 20.

Fotó: Kerékes Zoltán

colofon

HEJLETES SZOMLYAZÓK: Magyar nemzett, tempera, újságpapír, 1989

Következő számunk tartalmából

10 éves a szegedi REŐK

Best of diploma 2017

Művészteleni körkép: Cered, Paks, Szeged, Debrecen, Erdély...

Farkas Ádám és Rákosy Anikó pécsi kiállítás

Számunk szerzői

FARKAS ZSUZSA művészettörténész, az MNG munkatársa

GADÓ FLÓRA művészettörténész, kurátor

HEMRIK LÁSZLÓ művészeti író, kritikus,
a Ludwig Múzeum munkatársa

JANKÓ JUDIT újságíró

KOZÁK CSABA művészeti író

NAGY KRISTÓF művészettörténész-szociológus,
az Artpool Művészetkutató Központ munkatársa

RÉVÉSZ EMESE művészettörténész,
a Magyar Képzőművészeti Egyetem docense

RÓZSA T. ENDRE művészeti író

SIRBIK ÁTTILA író,
a Symposion című folyóirat szerkesztője

SZOMBATHY BÁLINT képzőművész, művészeti író

TÓTH KRISZTINA költő, író

Kiadja **ÚJ MŰVÉSZET ALAPÍTVÁNY**
Vezető szerkesztők **PATAKI GÁBOR** pataki.gabor@ujmuveszet.hu
P. SZABÓ ERNŐ p.szabo.erno@ujmuveszet.hu
Olvasószerkesztő **RUDOLF ANICA** rudolf.anica@ujmuveszet.hu
Rovatszerkesztő **LÓSKA LAJOS** loska.lajos@ujmuveszet.hu
Főmunkatárs **MULADI BRIGITTA** muladi.brigitta@ujmuveszet.hu
Munkatárs **EGED DALMA** eged.dalma@ujmuveszet.hu
Fotó **BERÉNYI ZSUZSA** berenyi.zsuzsa@ujmuveszet.hu
Szerkesztőségi titkár **KÖRMENDI KRISZTINA** info@ujmuveszet.hu
Lapterv **KORONCZI ENDRE** koronczii@koronczii.hu
Nyomdai munka **PHARMA PRESS NYOMDAIPARI KFT.**
Felelős vezető **FABÓK DÁVID**
Szerkesztőség 1065 Budapest, Nagymező utca 49. I. em.
+36 1 341 5598

Lapalapító főszerkesztő: Sinkovits Péter

Terjeszti Lapker Zrt., 1092 Budapest, Táblás utca 32.
+36 1 347 7300, +36 1 347 7303, info@lapker.hu
és alternatív terjesztők.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalban és a Magyar Posta Zrt. Üzleti és Logisztikai Központjában (Budapest, VII. Vörösmarty utca 16–18.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással az Új Művészet MKB Zrt.-nél vezetett 10300002-20337629-70073285 számú számláján.

Egy példány ára: **765 Ft**
Előfizetés egy évre: **7800 Ft**
Előfizetés fél évre: **4200 Ft**

A megjelent szövegek másodközlése csak az Új Művészet és a szerzők jóváhagyásával lehetséges.

- © Új Művészet
- © Szerzők

www.ujmuveszet.hu
HU ISSN 08662185

Tisztelt Szerzők!

Az Új Művészet 2013-tól csak saját névre vagy cégre kiállított számla ellenében tudja kifizetni a cikkeikért járó honoráriumot. Megértésüket köszönjük.

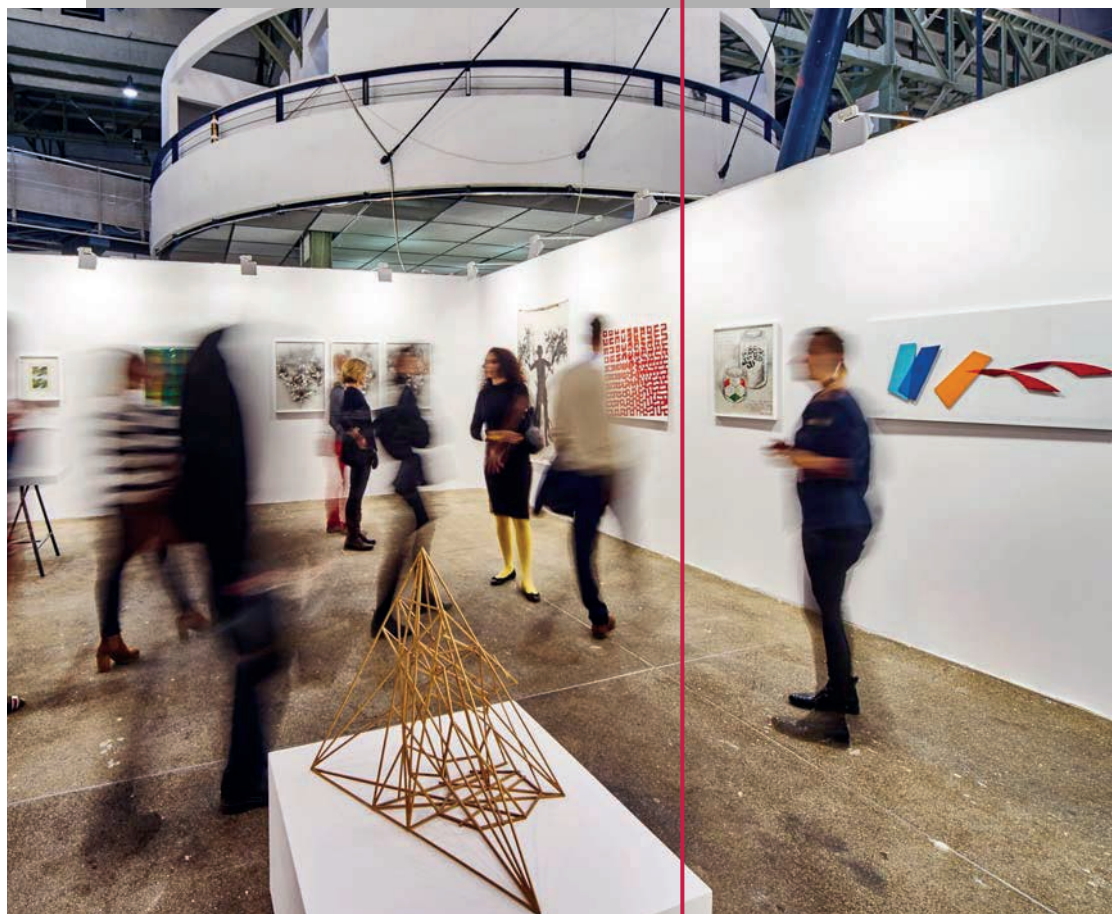
Támogató

**ART
MARKET
BUDAPEST**

**2017. OKTÓBER 12-15.
MILLENÁRIS, BUDAPEST**

ART MARKET BUDAPEST

**NEMZETKÖZI KORTÁRS
KÉPZŐMŰVÉSZETI VÁSÁR**

(1) 239 0007

info@artmarketbudapest.hu

www.artmarketbudapest.hu

www.facebook.com/ArtMarketBudapest

25 SZIGET

ISLAND OF FREEDOM

2017. AUGUSZTUS 9-16.
BUDAPEST

A-Z THE CHAINSMOKERS ★ KASABIAN

MACKLEMORE & RYAN LEWIS

MAJOR LAZER ★ P!NK ★ WIZ KHALIFA

END
SHOW
WITH

DIMITRI VEGAS & LIKE MIKE

FLUME ★ PJ HARVEY ★ ALT-J ★ HURTS ★ BIFFY CLYRO

RITA ORA ★ INTERPOL ★ TWO DOOR CINEMA CLUB

BILLY TALENT ★ BIRDY ★ RUDIMENTAL LIVE ★ JAMIE CULLUM

THE KILLS ★ TOM ODELL ★ GEORGE EZRA

METRONOMY ★ STEVE AOKI ★ THE NAKED AND FAMOUS

BREAKING BENJAMIN ★ WHITE LIES ★ THE VACCINES

MANDO DIAO ★ THE PRETTY RECKLESS ★ NERVO

BAD RELIGION ★ DJ SHADOW ★ MAC DEMARCO ★ ALEX CLARE

DANNY BROWN ★ CRYSTAL FIGHTERS ★ VINCE STAPLES

PAUL VAN DYK ★ KENSINGTON ★ COURTEENERS ★ OH WONDER

LENINGRAD ★ GORAN BREGOVIĆ ★ THE KLEZMATIC

W&W ★ OLIVER HELDENS ★ GTA ★ FRITZ KALKBRENNER

ANDY C ★ BASSJACKERS ★ WATSKY ★ CASHMERE CAT

ALLAH-LAS ★ JAGWAR MA ★ THE STRYPES ★ NOTHING BUT THIEVES

BEAR'S DEN ★ DUBIOZA KOLEKTIV ★ CHEF'SPECIAL ★ DE STAAT

BAKERMAT ★ VALENTINO KHAN ★ GUSGUS ★ ELECTRO RUMBAIAO

ÉS MÉG SOKAN MÁSONK...

WWW.SZIGET.HU ★ WWW.FACEBOOK.COM/SZIGETFESTIVAL

